

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE İSLAMCILIĞIN KÖKENLERİ:
PROF.DR. NECMETTİN ERBAKAN FİKRİYATI**

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Muhiddin Sadık Tuncel**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi ALİHAN LİMONCUOĞLU**

İSTANBUL – 2019

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Muhiddin Sadık TUNCEL
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Türkiye’de İslamcılığın Kökenleri: Prof. Dr. Necmettin Erbakan Fikriyatı
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 2019
- SAYFA SAYISI** : 126
- TEZ DANIŞMANLARI** : Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU
- DİZİN TERİMLERİ** : İslamcılık, Türkiye’de İslamcılık, İdeoloji, Necmettin Erbakan
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu çalışmamızda İslami akımın Türkiye’deki sosyal ve siyasi alanda muhafazakâr kesimin bir kısmının temsilcisi olan akademisyen ve siyasetçi merhum Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın yaşamında Türk siyasetine katmış olduğu milli, İslami eylem ve söylemlerinin Türk siyasetine kattığı farklı düşünce yapısı yansıtılmaya çalışılmıştır. Erbakan’ın siyaset yapış biçimi ve nasıl tam bağımsız bir ülke konumuna gelinebileceği konusu incelenmeye çalışılmıştır.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Muhiddin Sadık TUNCEL

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE İSLAMCILIĞIN KÖKENLERİ: PROF.DR.
NECMETTİN ERBAKAN FİKRİYATI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muhiddin Sadık Tuncel

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi ALİHAN LİMONCUOĞLU

İSTANBUL – 2019

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhiddin Sadık TUNCEL

.../.../2019



T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜN

Muhiddin Sadık TUNCEL'in "**Türkiye'de İslamcılığın Kökenleri: Prof. Dr. Necmettin ERBAKAN Fikriyatı**" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU

(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İskender GÜMÜŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

... / ... / 2019

Prof.Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Necmettin Erbakan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin içerisine tüm engellemelere rağmen siyasal İslam'ın gerek siyasi gerekse sosyal yaşantısı ile tüm yaşamına sığdıran ve bu özelliğiyle Türk siyaset alanına farklı bir bakış açısı katan nadide insanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli ve İslami kimliği hep ön planda olduğundan kısa sürede kendisine yakın bir kitle ve taraftar bulabilmiştir. Hali hazırda nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde muhafazakâr kitlenin toparlanma ve bir çatı altında birleşmesi ve kitlesel bir hareket olabilmesi onun işini kolaylaştırmıştır. Siyasi yaşamına bağımsız milletvekili olarak başlayıp çok geçmeden Türk siyasi tarihine damga vuracak bir hareketin lideri olarak yaşamını sürdürdüğünü görmekteyiz. Çeşitli isimlerde siyasi partiler kurmuş ve gerek çoğunluğu kendisi elde ederek hükümet kurmuş gerekse koalisyon ortağı olarak devlet yönetiminde yer almıştır. Çalkantılı bir siyasi geçmişe sahip olan Erbakan aynı zamanda akademik bir kimliğe sahip olup siyasi yaşamı dışındaki başarıları ve yöneticiliği ile de bilinmektedir. Genç denebilecek yaşlarda akademik başarılarına imza atarak hem yurt içinde hem de yurt dışında ülkemizi temsil ettiğini görmekteyiz. Sivil toplum kuruluşlarında görev alan ve bizzat yöneticiliğini yaparak adından söz edilen bir yönetim sergilediğini görmekteyiz. Tüm siyasi çalkantılara rağmen Türk siyasetinden ayrılmayan Erbakan'ın mücadeleci azmiyle siyasi bir ekol haline gelmiştir. Kendisinden sonrada bu ekolün devam ettiğini günümüz siyasetinde de görmekteyiz. Siyasi hayatının ve Türk siyasetinin günümüzde dahi konuşulan ve akademik araştırmalara konu olan 28 Şubat Post Modern darbesi Milli Görüş Hareketine gönül vermiş tüm kesimleri etkilediği gibi ülke gündemini ve siyasetine de yön vermiştir. Çok az siyasetçinin maruz kaldığı bir siyasi geçmişe sahip olan Erbakan, genellikle bu sıkıntıları İslami kimliği, milliyetçi siyaseti ve dini cemaat, tarikatlar ve dini hassasiyeti olanlara karşı verdiği mücadele ile kamuoyunda kendisine sıkça yer bulmuştur. Gerek destekçileri gerekse muhalifleri tarafından takdir ve teveccüh bulabilen ender siyasilerden olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Türkiye'de İslamcılık, İdeoloji, Necmettin Erbakan

SUMMARY

Despite all the resistance in the Republic of Turkey by managing to put political Islam in both political and social life, Necmettin Erbakan emerged as one of the rare people that add a different perspective to the Turkish political field. Erbakan, who has always been in the forefront of his national and Islamic identity, found a mass of supporters in a short time. Already the existent Muslim-majority Republic of Turkey with conservative leanings made Erbakan's work relatively easy. He began his political life as an independent deputy and soon found himself as a leader of a movement that would leave a huge mark on Turkish political history. He established political parties of various names and took part in government administration as a coalition partner and established a government by leading it. Erbakan, who had a turbulent political background, is also known for his academic identity and his successes and managerial positions. We see that he represented Turkey abroad by academic successes at a young age. He has taken managerial positions in civil society organizations. Despite all the political turmoil, Erbakan, who we see not separated from Turkish politics, has become a political "school" with his struggle. After that, we see that this school continues in today's politics. The post-modern coup of the political life and Turkish politics, which is still the subject of academic research today and the subject of academic research on February 28, has influenced the national agenda and its politics as well as influencing all segments who have devoted themselves to the National Vision Movement. Erbakan, who has a political history that few politicians have been exposed to, has found himself frequently in the public opinion with his struggles for Islamic identity, nationalist politics and the rights of religious communities and sects. It is possible to say that he is one of the few politicians who is appreciated by both his supporters and his opponents.

Key Words: Islamism, Islamism in Turkey, Ideology, Necmettin Erbakan

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR LİSTESİ	IV
TABLolar LİSTESİ	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
TÜRKİYE’DE İSLAMCILIĞIN KÖKENLERİ	6
1.1. İslamcılık Nedir?	6
1.2. Milliyetçilik Nedir?.....	9
1.3. İdeoloji Nedir?	13
1.3.1.Kavramsal Olarak İdeoloji	15
1.4. Türkiye’de İslamcılık	17
1.4.1.Tarikat ve Cemaatlerin Etkisi.....	18
İKİNCİ BÖLÜM	
NECMETTİN ERBAKAN’IN SİYASAL HAYATI	30
2.1. İlk Partileşme Sürecinde Milli Nizam Partisi.....	33
2.2.Erbakan’ın Siyaset Sahnesine yeni İsimle Yeniden Dönüşü: MSP.....	38
2.3.1.Milliyetçi Cephe Hükümetleri.....	42
2.4.2.Milliyetçi Cephe Hükümetleri.....	43
2.5. Erbakan’ın Refah Partisi Dönemi	45
2.6. Erbakan Kontrollü Fazilet Partisi Dönemi	56
2.7. Saadet Partisi ve Erbakan.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ERBAKAN’IN İKTİSADİ VE MİLLİ KALKINMA FİKRİYATI	62
3.1.Maddi Kalkınma Hamlesi İle Sanayileşme.....	62
3.1.1 Manevi Kalkınma.....	75
3.2.Millî Görüş Hareketinin “Adil Düzen” Ekonomi Nizamı Düşüncesi.....	81
3.2.1.Ortaklıklar.....	88
3.2.2.Hakkı Müktesep ve Emek Karşılığı Kredi.....	89
3.2.3. Rehin ve Ödenmiş Vergi Karşılığı Kredi.....	90
3.2.4. Yatırım Projesi ve Selem Senedi Karşılığı Kredi.....	91
3.3.Verginin Sadece “Devlet Hizmeti Karşılığı” Olması	92
3.3.1 Tek Vergi Prensibi	92

3.3.2. Verginin Yani Devlet' in Payının Üretim Cinsinden Verilmesi Prensibi.....	93
3.3.3. Gelirden Vergi Alınmaması Prensibi	93
3.3.4.Ödenen Vergi Miktarı ve Devlet Hizmetlerinden Yararlanmada Öncelik	93
3.3.5.Verginin Beyana Göre Olması İlkesi	94
3.3.6.Üretimden Alınacak Pay Anayasa İle Belirlenir İlkesi	95
3.4.Refah Partisi ile AED'nin Uygulama Alanı Bulması	97
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ	-



KISALTMALAR LİSTESİ

A.G.E	ADI GEÇEN ESER
AD	ADİL DÜZEN
AED	ADİL EKONOMİK DÜZEN
ANAP	ANAVATAN PARTİSİ
AP	ADALET PARTİSİ
BYKP	BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
CGP	CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ
CHP	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
D-8	DEVELOPING EIGHT(Gelişmekte Olan Sekiz Ülke)
DP	DEMOKRAT PARTİ
DYP	DOĞRUYOL PARTİSİ
FP	FAZİLET PARTİSİ
IDP	ISLAHATÇI DEMOKRASİ PARTİSİ
KHK	KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME
MC	MİLLİYETÇİ CEPHE
MÇP	MİLLİYETÇİ ÇALIŞMA PARTİSİ
MG	MİLLİ GÖRÜŞ
MGH	MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ
MHP	MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ
MNP	MİLLİ NİZAM PARTİSİ
MSP	MİLLİ SELAMET PARTİSİ
MTTB	MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ
RP	REFAH PARTİSİ
SHP	SOSYAL DEMOKRAT HALK PARTİSİ
SP	SAADET PARTİSİ
STK	SİVİL TOPLUM KURULUŞU
TBMM	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TÜMOSAN	TÜRK MOTOR SANAYİ
VB	VE BENZERİ

TABLÖLAR LİSTESİ

	SAYFA
Tablo- 1 1973MilletvekiliGenelSeçimleriveOylarınPartilereGöreDağılımı.....	
.....	39
Tablo- 2 1973CumhuriyetSenatosuSeçimleriOylarınınPartilereGöreDağılımı.....	40
Tablo- 3 24Aralık1995genelseçimlerisonuçları.....	48



ÖNSÖZ

Türkiye’de kamuoyunda sosyal hayatta ve siyasal yaşamda millilik ve İslami kimliğiyle özdeş hale gelmiş Necmettin Erbakan’ı konu aldığımız bu tezimizde her aşamasında yol gösterip bu zaman zarfında desteğini hiç esirgemeyen her an ulaşabildiğim, her daim samimi olan ve varlığıyla motive eden, bana hep güvenen Dr. Öğr. Üys. Alihan LİMONCUOĞLUNA’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürecinde desteğini hiç esirgemeyen ortaokul ve lise arkadaşım Murat DUMAN’a, Kırklareli Babaeski İlçesi Görkey Kütüphanesi’nde tez yazım aşamasında bana sürekli yardımları olan kütüphane çalışanlarına, isimleri gönlümde olan tek tek sayamayacağım diğer dostlarıma vermiş oldukları moral motivasyon ve destekten ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Gösterdiği anlayışla bu süreçte her daim yanımda olup desteğini bir an olsun benden esirgemeyen çok ihmal ettiğim değerli eşim Hümeysra TUNCEL’e ve hep yanımda olan, bana hep güvenen aileme sonsuz teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Osmanlı devletinin batılı devletlerin yönlendirmeleriyle II. Meşrutiyet'i kabulüyle çeşitli fikir odaklarını halkı yönlendirmede kullanarak halka tesir etmesine, batılı devletlerin fikirlerinin Osmanlı tebaasına geçmesine neden olmuştur. Her kesimden aydınlar ve yönetimin değişik kademelerinde görev yapan bürokratlar yüksek bir görev bilinci ile " Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusuna cevap üretmeye çalıştılar.¹

II. Meşrutiyetle beraber birden çok görüşle mücadele etmeye çalışan Osmanlı Devleti, İslamcılık akımıyla birlikte Batıcılık, Türkçülük, Osmanlılık ve Sosyalizm olmak üzere birçok akımla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu akımların en etkilisi ve aynı zamanda en eskisi ise batıcılık olmuştur. Ancak 1923'te Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasıyla batıcılık görüşü ve politikaları daha çok ivme kazanmıştır. Bununla birlikte İslamcılık fikri gerilemiş, buna müzahir kurum ve kuruluşlar kapatılmış, İslamcılık fikri geri planda kalarak adeta unutulmuştur.²

Özellikle cumhuriyetin kuruluşuyla yurt dışına eğitim için çıkan gençler; batı kültürüyle eğitim almış gençler ki bunlara Jön Türkler diyoruz; dinin devletin gücünü zayıflatan etkisine karşı durmuşlardır.³ İlimin, fen ve tekniğin, özgürlüklerin, ilerlemenin önündeki en büyük engelin İslamcılık olduğu tezini savunmuşlardır. Batıcılık düşünce ekolünün ilerlemesi için bu fikrin öncülüğünü ve savunuculuğunu yapmışlardır. Bütün bunların neticesinde cumhuriyetin laikliğe doğru attığı adımlarla birlikte bu kimselerin rolü azalmıştır. Bu geri çekilme II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Bu dönemden itibaren Türkiye'de dinin etkisini devam ettiren akımlara da rastlıyoruz. Bunlar;⁴ kültür muhafazakârlığı, tarikatlar ve dini modern toplumlarla bağdaştırarak onu yeniden canlandırmaya çalışan akımlardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1924 yılında Hilafet makamını, şeyhülislamlik ile Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'ni, Şer'î mahkemelerini kaldırmıştır. Eğitim sistemi ise yine aynı tarihte değişmiş; yerini Tevhid-i Tedrisat Kanunu almıştır. Bütün bu sınırlamalarla dinin siyaset üzerindeki baskısı azaltılmak istenmiş; 1937 yılında ise anayasaya eklenen laiklik ilkesi yani din ile devlet işinin birbirinden ayırma işlemi Türk siyasal hayatına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte dini sorunların çözümü için ise Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumu kurulmuş ve çerçevesi belirlenen kurumun kontrolü sağlanmış ve sadece dini konular hakkında fetva vermeleri amaçlanmıştır. İlk defa 1928'de parlamentoda tartışıldığı zaman din ile dünya işlerinin ayrılması olarak tanımlanmış

¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, 1998, s. 9.

² Şükrü Nişancı, *"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Önemli Siyasal Akımlar Ya Da Türkiye'de Siyasetin Üç/İç Yüzü"*, 2009, s. 59.

³ Şerif Mardin, *Modern Türkiye'de Din ve Siyaset*, 2011, s.162.

⁴ Mardin, a.g.e., s. 86.

olan laiklik ilkesi bundan sonra Kemalizm'in en üstün ilkesi haline gelmiş ve 1937'de anayasaya eklenmiştir.⁵ 1925'te ise diğer bir güç olan tarikatlara son verilmiştir. Böylelikle yeni kurulan devletin bekası için tehdit unsuru olarak görülen bu iki güçlü kurum, ilmiye sınıfı ve tarikatlar tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Bütün bu engellemelere rağmen çok partili siyasi hayata geçildiğinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında yer alan ilk siyasi parti Demokrat Parti; muhafazakâr kesimi yanına toplamayabilmiş, fakat ilanihaye içinde tutmayı başaramamıştır. Demokrat Parti'den kopan siyasiler bir başka siyasi parti çatısı altında yani Millet Partisi'nde birleşmişlerdir. İstenilen başarıya ulaşamayan Millet Partisi, sonrasında siyasal İslam'a daha ılımlı bir parti olan Adalet Partisi etrafında birleşmiştir.

Asıl kapsayıcı ve toparlayıcı olarak bir kısım muhafazakâr kesimi kendi etrafında toplamayı başarabilen 70'lerin başında Necmettin Erbakan ve dava arkadaşları olduğu görülmüş ve bununla birlikte Milli Nizam Partisi ile İslami ve milli siyaseti kapsayıcı bir şekilde Türk siyasi tarihine altın harflerle adını yazdırmayı başarabilmiştir.

Türk siyaset sahnesine Milli Nizam Partisi (MNP) ile 1970 yılının başlarında giren Necmettin Erbakan, daha sonraları bu fikri mücadeleyi ve siyaseti "Millî Görüş Hareketi" olarak tanımlamış ve en çokta bu şekilde tanınmasına neden olmuştur. Daha sonraları birçok parti kurmasına rağmen en belirgin tanım yine "Millî Görüş" tanımı olmuştur. Bu hareketi kuran Necmettin Erbakan, alışlagelmiş siyaset dilini 70'li yıllarda çok partili sisteme geçilen o yıllarda siyasete başka bir perspektifle bakmış; meşhur deyimiyile "Adil Düzen" deyimini Türk siyaset hayatına kazandırmıştır. Bu ideoloji ile kitleleri peşinden sürüklemiş insanları milli ve manevi yönlerini öne çıkararak etkilemeyi başarmıştır. Necmettin Erbakan siyasetini öne çıkaran söylemler; ahlaki değerleri öne çıkarmış, maneviyatı yüksek bir toplum, halkın refahını önceleyen bir ekonomik politika, ağır sanayi hamleleri ile hızlı bir şekilde kalkınma, bu kalkınma ile birlikte kazanımları adil paylaşım ile halka yansıtma siyaseti olmuştur.

Millilik beyanlarını parti programlarına da koyan MNP'nin; milli ve yerli olduklarını deklare ettiğini görmekteyiz. Bu söylemle diğer partilerin dış yönlendirmelerle belli ideolojilerin etkisinde kalarak dış destekli bir siyaset sergilediklerini savunmuşlardır. MNP parti programında memleketin atıl ve bakir kaynaklarını hayata geçirmek;⁶bölgelere göre projeler geliştirerek memleketin dört bir yanına fabrikalar kurup "Ağar Sanayi Hamlesini gerçekleştirmek;" Devlet-Millet"

⁵ Mardin, a.g.e., s. 120-121.

⁶ MNP Programı, Ekler kısmı, "**Sanayileşme Davamız**" başlığında 54.maddesi,(24.01.1970)

kaynaşmasını sağlamak; “Maddi ve Manevi Kalkınmayı at başı götürmek,⁷” öne çıkanlarıdır. Bütün seçim çalışmalarında, panel ve konferanslarında basın açıklamaları ve mitinglerinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni ağır sanayi hamleleriyle ve adil bir ekonomik politika ile daha ileriye taşıma eğilimi sergilediği görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Siyasal İslam’dan bahsetmek o dönemin yapısı itibariyle pek mümkün değildi. Tek partili dönemden çok partili döneme 1945’te geçildiğinde ise Siyasal İslam söyleminin siyasette yavaş yavaş ete kemiğe büründüğünü görürüz. Bunu en başta Demokrat Parti döneminde, sonrasında ise Adalet Partisi’nde görmek mümkündür.

Çok partili siyasal yaşama birlikte Millî Görüş Hareketi birçok kez siyasi arenadan silinmek istense de sosyal ve siyasal alanda kendi konumunu hep koruya gelmiştir. Baskı ve engellemelere maruz kalmış, defalarca partileri kapatılmış ve kimi çevrelerce devlet için tehlikeli bir yapı nazarıyla bakılmıştır.

Sağ eksenli partiler olan DP ve AP’si dini hassasiyeti olan gurupların cemaatlerin hoş görüsünü ve sempatisini kazanmış ve bu kesimlerde TBMM’de temsil edilme olanağını bu iki parti üzerinden sağlamışlardır. Ama Siyasal İslam’ı merkeze alan ve bu düşüncenin fikir babası ve uygulayıcısı başta Necmettin Erbakan olmak üzere siyasete birlikte başladıkları dava arkadaşları olmuştur.

Necmettin Erbakan’ın MNP’yi kurması siyasi arenada hareketlenmelere yol açmış; laik kesim tarafından hep bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bunun neticesinde kurduğu Millî Görüş Hareketi çerçevesindeki tüm siyasi partileri laikliğe aykırılık teşkil ettiği nedeniyle Anayasa Mahkemesi marifetiyle kapatılarak parti çalışmalarına son verilmiştir. Kurmuş olduğu partilerinin kapatma nedenlerinin başında dini cemaatler ve İslami hassasiyetleriyle ön plana çıkmış kişilerin bu harekete destek vermesi gösterilebilir.

Bazı kitaplara da konu olan söz konusu desteklerin başında İskender Paşa Cemaati Şeyhi Mehmet Zahit Kotku⁸ gelmektedir. Görüşü itibariyle klasik parti programlarına benzemeyen siyasetin merkezine Milli politikayı İslami görüşleriyle harmanlayan bir siyasi parti olduklarını bunun neticesinde diğer partilerin muadili değil de tam aksine farklı bir dünya görüşünü ortaya koyan siyasi bir parti olmayı başarabilmiştir. Kapatılan çok sayıda siyasi partisi olmasına karşın çizgisini hiçbir zaman bozmayan bir görüş olmuştur.

Tez çalışmamıza konu olan Necmettin Erbakan’ın Türk siyasetinde Milli bir İslamcılık politikası görüşünün incelenip analiz edilmesi sağlanacaktır. Bu çalışmada

⁷ MNP Programı, Ekler kısmı, “**Sanayileşme Davamız**” başlığında 60.maddesi,(24.01.1970)

⁸ Caner Taslamam, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam**, İstanbul Yayınevi, (b.y), İstanbul, 2011, s.187; ayrıca bkz. https://issuu.com/dunyaveislam/docs/kitap_fikir_say__4,(Erişim tarihi:12.03.2018).

milli görüşün içinde barındırdığı İslamcılık, Milliyetçilik ve aynı zamanda Millî Görüş ideolojisi incelenecek olup söylem analizi ve metin analizi yapılması hedeflenmektedir. Çalışmamız bu hareketin ortaya çıkışı ve gelişmesi, ekonomik ve siyasi politikaları, son olarak milli ve İslami açıdan Türk Dış politikası olmak üzere üç bölüm halinde incelenecektir.

Çalışmamızda yararlanılacak kaynaklar arasında Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve Millî Görüş Hareketi hakkında yazılmış kitaplar, seçim mitingleri, akademik çalışmalar, yazılı ve görsel basına vermiş olduğu mülakatlar, çeşitli konferans ve panellerde yapmış olduğu konuşmalar, TBMM’de ve grup toplantılarında yapmış olduğu konuşmalar, parti programları gibi kaynaklardan yararlanılacaktır.

Siyasal İslam konusu günümüzde de halen kamuoyu ve siyasetin tartıştığı güncel bir konu olması hasebiyle Necmettin Erbakan’ın ölümünden sonra da siyasette ve kamuoyunda sıcaklığını korumaktadır. Bu konu ile alakalı hareketin lideri Necmettin Erbakan öldükten sonra da eserler yayınlanmıştır ve bu eserlerden de ayrıca yararlanılacaktır.

Millî Görüş Hareketi halkın ihtiyaç duyduğu en belirgin istekler üzerine bina edilmiştir. İnsanların en çok ihtiyaç duyduğu ve kitleleri peşinden sürüklemeyi başardığı Adil Düzen söylemi en alt kademedeki insanlardan en üst kademedeki insanlara kadar etkilemeyi başarmıştır. Ayrıca toplumun dini hassasiyetlerini ön plana çıkaran çalışmalarla kitleleri etkilemiştir. Bu da “Millî Görüş Hareketi” lideri Necmettin Erbakan’ı diğer siyasi parti ve liderlerinden ayıran en önemli politikası olmuştur.

Necmettin Erbakan, batıda kapitalizm; doğuda ise sosyalizme karşı yeni bir ekonomik söylem geliştirmiştir. Türk siyaset tarihine yeni bir soluk getirmiştir. İslami bir gelenekten gelen Erbakan, kalkınmanın toplumların maddi ve manevi yönden kendilerini yetiştirmelerine bağlı olduğundan söz etmiştir. Manevi kalkınmayı nesillerimizin İslami bir eğitim şekliyle yetişmesini benimsemiş maddi kalkınmanın ise ağır sanayi ile olabileceğini belirtmiştir.

Bu çalışmamızda Necmettin Erbakan’ın milliyetçi bakış açısıyla ve sıkı bir İslamcı politikalarla ekonomiye bakışı ülkenin kalkınması için hangi ekonomik hamlelerin yapılması gerektiği açıklanmaya çalışılacaktır. 1980’lerle birlikte Türkiye’nin serbest piyasa ekonomisine geçmesi ile kendi ekonomik düşüncesini sloganize etmeyi başaran Erbakan, İslami ekonomik düzenini “Adil Düzen” söylemiyle perçinlemeyi başarmıştır. Refah Partisi’nin kurulmasıyla birlikte dillendirilmeye başlanan “Adil Düzen” söylemi faiz sistemini reddeden bir siyaset şeklini benimsemektedir. Üretime büyük önem veren ve kalkınmanın iktisadi kaynakları ortaya çıkarılmasından geçtiğini esas alan bu anlayışın İslami ekonomik modeli Siyasal İslam çerçevesinde incelenecektir. Siyasal İslam ile ilgili birçok kitap, internet

ortamında birçok güncel konular incelenmiş olup çalışmamız oluşturulmaya çalışılmıştır.

Avrupa devletlerinin din eksenli mezhep savaşlarıyla birbirlerini kıyıma uğratması doğu bloğu ve Amerika kıtası arasında sıkışmış birinci ve ikinci dünya savaşlarıyla adeta birbirlerini yok edecek konuma gelmelerinde din eksenli politikaları etkili olmuştur. Bununla beraber Avrupa'da başlayan sekülerizm⁹ devlet politikası olmuş ve yönetimde din veya mezhepsel bakış açısından hızla çıkılmıştır. Türkiye'yi de etkisi altına alan sekülerleşme cumhuriyetin kurulmasıyla hız kazanmıştır. Batılılaşma politikasının hat safhasında bulunan Türkiye Cumhuriyeti Devleti halkının %99'u Müslüman olan kitlelerinin İslami açıdan kendisini temsil edecek siyasi otorite aramasına yol açmıştır. İşte tam da burada Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde çok partili hayata geçişinde "Millî Görüş Hareketi" ve siyasi İslam söylemi halk tarafından benimsenerek taraftar bulmuştur. Siyasal İslam'ı çeşitli STK'lar, dernekler, vakıflar ve cemaatler takip etmiştir.

Bu çalışma Millî Görüş Hareketinin Türk siyasi hayatına katkılarını ve diğer siyasi partilerden ise farkını ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Görüş itibariyle diğer siyasi partilerden ayrılan "Millî Görüş Hareketi"ni genel anlamda yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bunun yanında yazılı ve görsel medyadan ve tabiki günümüz çağının olmazsa olmazlarından olan internet haber ve makalelerden yararlanılması sağlanacaktır. Ayrıca bu harekete gönül vermiş partilerin kurucuları olan şahsiyetlerin konuşmalarından ve eserlerinden de yararlanılacaktır.

⁹ **Sekülerizm:** Batıdan alınmış bir kavramdır. Latincesi "sacculus"dir. "Dünyaya, içinde yaşanılan zamana ait olan, dine, kiliseye bağlı ve bağımlı olmayan, hayatla sınırlı olan" anlamlarına gelmektedir. Toplumun ahlâk standartlarının dine ve dinlere göre değil, günlük hayata göre düzenlenmesinde dinin etkisini dışlamak ve dini değer yargılarına bağlı kalmaksızın hüküm vererek sonuca ulaşmak anlamlarına gelir. Melek ORAK, (Çevrimiçi),<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=225,Yaz-95,51.sayı.>, (Erişim tarihi: 23.08.2018)

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İSLAMCILIĞIN KÖKENLERİ

1.1.İslamcılık Nedir?

İslamcılık; "XIX-XX. Yüzyılda İslam'ı bir bütün olarak inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, eğitimi yeniden hayata hâkim kılmak ve akıllı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını; Batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasî, fikrî ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir harekettir¹⁰.

İslamcılığ; İslami inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset ve eğitim görüşü ile yeniden bir bütün olarak hayata hâkim kılma arzusu, İslam toplumlarını her türlü sömürden kurtarmak ve birleşmelerini sağlamak amacına yönelik mefkûre; fikrî, siyasî ve ilmî çalışmaların teklif ve çözümlerin bütününden oluşan bir hareket olarak tanımlamak da mümkündür.¹¹

19.yüzyılın sonlarında oluşan İslamcılık fikri bir ideoloji haline gelmiş, batı bloğunun İslam dini aleyhine yazılar ve propagandalar yapması ve bir karalama kampanyası başlatmasıyla başlamıştır. Batılılaşmanın etkisiyle kabul edilen Tanzimat Fermanı İslamcılık fikrinin kemikleşmesine ve ideolojik bir görüşe evrilmesine, batılılaşmaya karşı olarak varlığını günümüze kadar taşımayı başarabilmiştir.19. Yüzyıla kadar Osmanlı devleti İslami bir eğitim modelini uygulamış, bütün kanunlar, kurum ve kuruluşlar İslami ölçülere göre tanzim edilmiştir. Batıya göre geride kalan Osmanlı devletini; o dönemde en iyi örnek olan ve iyi bir alternatif Avrupa devletlerini örnek almaya itmiştir. İlk olarak Fransa'da başlayan milliyetçilik akımıyla Osmanlı devletindeki azınlıklar harekete geçmiş ve milliyetçilik akımıyla beraber azınlıklar bağımsızlık isteklerinin yerine getirilmesi çabası içerisine girmişlerdir. Bütün bunlara önlem olarak Milliyetçilik hareketlerini dizginlemek ve ön almak için azınlık guruplarını bir çatı altında toplama düşüncesi hâsıl olmuştur. Bununla beraber Osmanlıcılık fikri ortaya çıkmıştır. Osmanlıcılık fikrinin ortaya atılış nedeni Osmanlı tebaasının ırkına, dinine, diline, mezhebine dokunmadan onları Osmanlıcılık şemsiyesi altında birleştirmeyi amaç edinen bir düşünce ekolünü hayata geçirmektir. Bütün bu çalışmalara rağmen azınlıklar bu fikre sıcak bakmamış Avrupalı devletlerin de teşviki ve yardımıyla Osmanlıcılık fikri gereken itibarı görememiştir.

Osmanlı devlet yönetimi, fikir adamları, aydınlar Osmanlıcılık fikrinin başarıya ulaşamamasıyla Müslüman tebaayı bir ve bütün kılma amacıyla İslamcılık fikrini

¹⁰ *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Risale Yay., İst., 1990, s. 262.

¹¹ Mehmet Hanefi Bostan, "*Said Halim Paşa: Hayatı ve Fikirleri*", Yeni Hafta, 28 Aralık 1992.

ortaya çıkararak tüm Müslümanları bu fikir etrafında toplamaya çalışmışlardır.

Devletin bekasıyla eş değer olan bu düşünce akımı Müslümanların İslam kardeşliği fikri etrafında toplamayı amaçlamıştır. Zira devletlerin çöküşüne zemin hazırlama imkân ve kabiliyetine sahip bu akımlar ve ideolojiler devlet yöneticileri eliyle kontrol altında tutulmak istenmiştir.

19. yüzyıl sonlarında İslam dünyası, kültürel durgunluk yüzyılları olarak adlandırılabilir bir evreden sonra, bir yüzyılı aşkın bir süredir, yeniden doğuş sürecine giriyordu.¹² Uygulamada olan İslami bakış açısının kendini yenilemesi, çağın gereklerine ayak uydurması özellikle batı karşısında kendisini yenilemesi ihtiyacı doğurmuştur. Bu da yanında İslamcılık ideolojisini tetiklemiş ve batıcılık bloğunun karşısında bir direniş hareketi olarak kendine bir yer buluyordu. Böylelikle İslamcılık fikri kendine fazlasıyla vücut bulmuş; hem dini hem siyasi bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Doğal olarak bu durum iki ana akım ideolojiyi ortaya çıkarıyordu: Biri dinden esinlenen ve 18. yüzyılların sonlarından itibaren İslam dünyasında oluşma sürecine giren reformcu ideoloji; öteki, kökeni hiçbir şekilde dinsel olmayan, modernist yönelimli olgu.¹³

İslamcı güçler kendilerini çeşitli şekillerde ifade ederler; İslamcı partiler, cemaat ve tarikatlar, tekkeler, dergâhlar, para ve yatırım kuruluşları, İslam eğitim kurumları, mahalle ve öğrenci destek gurupları, küçük gizli gruplar, öğrenci teşkilatları, İslamcı yayın endüstrisi.¹⁴ Bütün bu örgütlenme modelleri aslında İslamcılık ideolojisinin bir hareket olarak vücut bulma hallerine ihtiva etmektedir. Aslında İslamcılık ideolojisi dünya görüşü olarak zaten insanların dini anlamda yaşamış oldukları hayatın bir yansıması olarak görülmektedir. Bu ideoloji insanları İslamcılık düşüncesi etrafında toplama çabası olarak bir köprü vazifesi görmektedir. İslamcılık, tarihsel olarak Batılılaşma sürecinin dolaysız süreçlerinden birisidir; imparatorluğun çöküşüne ve yeni bir toplumsal düzenin kuruluşuna tanık olmuş, Cumhuriyet'le birlikte üzerinde durduğu zemini kaybetmiş, yaşayan, somut ve canlı bir deneyim olma niteliğini yitirerek cumhuriyetin aşmaya çalıştığı ideolojilerden biri haline gelmiştir.¹⁵

İslami ideoloji dini; çağa ayak uydurarak, geçmiş tecrübelerini bırakarak, asli kaynaklara uymak suretiyle yeni söylem ve eylemler geliştirerek hukuk, sosyal ve içtimai alanlarda insanların hayatlarını kolaylaştırarak yeni soluk getirmeyi

¹² Ruşen Çakır, "İslamcılar ve Sistem", *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 15. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 1210.

¹³ Ali Merad, "Çağdaş İslam", Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi 1996, s. 17.

¹⁴ *Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'de İslamcı Akımlar*, Çeviren: Yılmaz Polat. İstanbul: Beyan Yayınları, 1990, s. 15.

¹⁵ Ahmet Çiğdem, "İslamcılık", *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 15.cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 1231.

hedeflemektedir. İslamcı ideoloji, Batı'nın ilim ve tekniğine açıktır, ancak Batı'nın manevi değerlerinin benimsenmesine karşıdır.¹⁶ İslamcılar İslam'ı modern çağda yaşatacak yeni metotlar geliştirmeye çalışmışlar; İslam hukukunu da esnek hale getirmek için içtihat kavramı üzerinde yeni yorumlar yapmışlar, hürriyet, eşitlik, terakki, kadın hakları ve teknoloji gibi modern kavramlara İslami yaklaşım biçimleri ve yeni manalar kazandırmışlardır.¹⁷ Her ne kadar batı geleneklerine ve politikalarına karşı olarak çıksa da İslamcılık ideolojisi dini hassasiyeti olan toplumları bilinçlendirmek ve dindar kesimi bir ve bütün kılmak için ortaya çıkmıştır.

İslamcılık ideolojisi fikrini aslında oryantalist düşünce ekolü tarafından geliştirildiği de iddia edilmektedir. Selefi kesimin Moderniteyle çatışan ve bir kimlik arayışında olduğu çok sık dile getirilmektedir. Laroui oryantalistleri ve selefleri aynı akletme düzeyinde sıralamaktadır.¹⁸ Roy'a göre çağdaş İslamcılık selefiye'ye göre bir süreklilik ama aynı zamanda bir kopukluktur. İslamcılar genellikle kaynaklara dönüş ve içtihat hakkını talep konularında hemfikirdirler. Ancak üç noktada İslamcılar ulema fundamentalizminden ve selefiyecilikten ayrılırlar. Bunlar siyasal devrimcilik, şeriat ve kadın konularıdır.¹⁹

İslamcı düşünceye göre bir yandan, İslami bir siyasal toplumun varlığı, müminin tam anlamıyla erdeme ulaşabilmesi için zorunlu koşuldur; öte yandan böylesi bir toplum ancak kendini oluşturanların erdemiyle, en başta da yöneticilerin erdemiyle işleyebilir. Tam anlamıyla siyasal olan İslamcı düşünce gelişmesi içinde, siyaseti oluşturan her şeyle (kurumlar, karar mercileri, özel olandan ayrılmış bir alanın özerkliği) ilgisini kesip siyaseti yalnızca ahlaki bir araç olarak görerek, bir başka yoldan ulemanın ve reformcuların geleneksel algılamasına ulaşmış oluyor: İslamcıların gözünde toplumun adil ve İslami olabilmesi için Müslümanların erdemli olması yeterlidir.²⁰

Kendi bilinç dünyasında kültürel, sosyal, siyasal alana yönelik talepleri amaç olarak düşünen İslamcıların, bu amaç doğrultusunda bir örgüt mantığı ile hareket etmesi bu oluşumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İslami hareketin tüm alanlarda kendisine hareket alanı bulmuş olması hareketin bir bilinç etrafında komplike bir şekilde hareket ettiğinin de bir göstergesi olmuştur. Genel yaklaşım İslami hareketin

¹⁶ İsmail Kara, "İslamcılık", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, Cilt:2, Risale Yay., İstanbul, 1990, s. 262.

¹⁷ Şaban Sitembölükbaşı, "Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı", (1950-1960), Ankara: İslam Yayınları, 1995, s. 148.

¹⁸ Mona Abaza, ve George Stauth, "Batılı Akıl, Oryantalizm, İslamcı Fundamentalizm: Bir Eleştiri", *Postmodernizm ve İslam. Küreselleşme ve oryantalizm*, Abdullah Topçuoğlu ve Yasin Aktay, (ed.), İstanbul: Vadi Yayınları, 1996, s. 240.

¹⁹ Kadir Canatan, "Bir Okuma Biçimi Olarak Fundamentalizm ve İslamcılık", *Bilgi ve Hikmet*. Sayı:12, İstanbul: Güz-1995. s. 61.

²⁰ Oliver Roy, "Siyasal İslam'ın İflassı" Çev. Cüneyt Akalın. İkinci Basım. İstanbul: Metis Yayınları 1995, s. 12.

siyasal partileri, İslami yatırım ve finans kuruluşları, tarikatları, İslam eğitim vakıflarını, küçük gizli grupları, öğrenci teşkilatlarını, İslami yayın endüstrisi ve hiçbir yere bağlı olamayan aydınları içine alan çok yönlü bir olgu olduğudur. Hareket yekpare bir güç değildir.²¹Kimi yazarlar ise İslami hareketin siyasi karakterine vurgu yapmışlardır.

Vergin'e göre İslami hareket siyasi amaçlı, hedefi belirlenmiş ve bu hedefe ulaşmak için örgütlenmiş bir oluşumdur. Örneğin, İstanbul'da iki binin üstünde caminin olması ve bunların dolup taşması halkın dini ihtiyacının ve dini sevdiğinin resmidir, ancak bu sosyolojik oluşum, bir hareket teşkil etmemektedir, çünkü siyasi bir amaca matuf değildir.²² Bazı yazarlar ise eğitim olanakları artıp eğitim düzeyi yükseldikçe İslami hareket bilinci artmış ve buda siyasal İslam'ın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Şehirleşme, endüstrileşmeyle birlikte daha fazla eğitim imkânının açılmasıyla İslami harekette üniversite öğrencilerinin çok önemli bir rolü ortaya çıkmıştır.²³İslami hareket siyasi alanda güçlüyse bunu kültürel İslam'ın varlığına borçlu olduğu kabul edilir.²⁴

1.2. Milliyetçilik Nedir?

Milliyetçilik geçmişten günümüze kadar güncelliğini korumuş ve özellikle siyasi otoritelerce etkin bir argüman olarak kullanılarak adından sıkça söz ettirmeyi başaramıştır. Milliyetçilik kavramını tek bir olgu olarak görmek ise mümkün olmamaktadır. Nedeni ise dünya üzerindeki çok çeşitli toplulukların olması ve toplumların birbirinden farklı milliyetçilik fikirleriyle ortaya çıkmış olması olarak gösterebiliriz. Milliyetçilik kavramı ilk kez 1774 yılında Johann Gottfried Herder tarafından kullanılmıştır.²⁵

Milliyetçilik kavramını ilk kez batılı devletlerde görmekteyiz. Batılı toplumların siyasal hayata daha çok katılma isteği milliyetçilik ideolojisini tetiklemiş ve yayılmasına olanak sağlamıştır. Buna ilk teşkil eden devletler, 17. Yüzyılda İngiltere, 18. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri ve son olarak 19. Yüzyılda Almanya devletini örneklendirmek mümkün olacaktır. Fransız Devrimi ile başlayan Milliyetçilik kavramı ulusal bilinç ve aynı kültürel bağ nedeniyle Avrupa'da yayılmış ve kendisine hareket alanı bulmuştur. Avrupa tecrübesi açısından Milliyetçilik, aynı dili konuşan, bu dil ile

²¹ *Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'de İslamcı Akımlar*, Çev. Yılmaz Polat. İstanbul: Beyan Yayınları, 1990, s. 58.

²² Nur Vergin, "*Camilerin Dolup Taşması Bir Hareket Teşkil Etmez*", Yeni Zemin, Kasım 1993, sayı:11, s. 15.

²³ Nilüfer Narlı, "*İslami Hareket*", *21. Yüzyıla Girenken İslami oluşumlar*, (Edisyon), İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, No:6, 1996, s. 21.

²⁴ Nilüfer Göle, "*Devlet Resmi İdeolojiden Arındırılmalı*", *Yeni Zemin*, Mart 1993, Sayı: 3 ,ss.46-53, s. 52.

²⁵ Turgay Uzun, *Bir Siyasal İdeoloji, Olarak Milliyetçilik ve Türk Siyasal Hayatında Kurumsallaşması: MHP Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s. 25. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

getirilmiş çeşitli kültürel karakteristikleri kapsayan bütün insanları tek bir bağımsız devlette toplayan ve bu dilde yöneten bir hükümete sadakati gerektiren bir ideolojidir.²⁶

Buna göre, milliyetçilik, etnik topluluğa (ethnie) ilişkin aidiyet biçimlerini modern zamanlara uyarlamış ve böylece süregelen (perennial) bir etnokültürel bağlama siyasal biçim ve işlevsellik kazandırmıştır. Bu durum, topluluğu oluşturanların köçliliğinin köksalması ve böylece millikimliğinin algısal olarak etnokültürel bir süreklilik üzerinden kodlanmasına yol açmıştır.²⁷

Milliyetçilik kavramı kendisini batılı ülkelerde ulus devlet şeklinde gösterirken, Ortadoğu ülkelerinde ise kendisini batılı devletleri örnek alma ve onlar gibi ulus devlet olabilmek için çabası içerisine itmiştir. Orta doğu ülkeleri milliyetçilik kavramıyla 19. Yüzyıl başlarında tanışmaya başlamış fakat farklı kültürel, dinsel ve yapısal farklılıklar nedeniyle özellikle İslami kesim tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Ümmet bilinciyle yüzyıllardır yetişen nesiller modernite ve geleneğe bağlı milletler arasında fikir ayrılığına neden olmuştur. Kohn'a göre milliyetçilik, ulus olmanın veya ulus oluşturma bilincidir.²⁸ Uluslaşma evresini tamamlamış toplumlar kendilerini geliştirmiş ve supranasyonal (ulus üstü) örgütlenmelerle kendi oluşumlarını taçlandırmışlardır. Genel bir ifadeyle milliyetçilik, dünya toplumlarının ulus öncesi oluşumlardan / yapılarda, ulus olma aşamasına varma çabasının hem bir ürünü hem de ideolojik aracıdır.²⁹ Buradan hareketle bir ulus oluşturmak ve ayakta tutmak için milliyetçi bir ideolojiye ihtiyaç duyulduğu çıkarılabilir.

Oran'a göre milliyetçilik kavramı şu şekilde ortaya çıkmıştır: "Her toplumun egemen ideolojisi acımasızdır; kendisine karşı geleni yok eder. Orta çağ toplumunda kilise en güçlü mal sahibi olduğundan, dönemin toplumsal dayanışma ideolojisi dindir. (Tanrıya yöneliktir). Mutlakiyetçi krallıkların ortaya çıkmasıyla başlayan yeni üretim biçimiyle, yeni devletin sadakat odağı, laik veya kişisel prens tarafından oluşturulur, sonra burjuvazi krala ihtiyaç kalmayacak kadar güçlenir. Artık ulusal devlette toplumsal ve ekonomik ilişkiler kişisel olmaktan çıkmış kurumsallaşmıştır. Kişi eskisinden daha çok manevi dayanak gereksinmesi içindedir. Organik dayanışma gecikmiştir. Dayanak noktası ilahi niteliğinden ayrılıp, seküler bir nitelik kazanmıştır.

²⁶ John Kautsky, *Political Change in Underdeveloped Countries*, New York: John Wiley Press, 1962, s. 62.

²⁷ Anthony D. Smith, *Nationalism and Modernism*, London, Routledge, 1998, s. 158.

²⁸ Hans Kohn, *The Idea of Nationalism: A Study of Its Origins and Background* (New York: Collier-Mac Millan, 1960), s. 14.

²⁹ Mithat Baydur, *Milliyetçilik*, İstanbul: Ağaç Yayınları, Alternatif Üniversite, 1994, s. 33.

Tolumu çevresinde birleştirecek güçlü bir otoriteye ihtiyaç vardır. Toplumun sınırları çok genişlemiştir. İşte bu laik ve kolektif ideoloji “milliyetçilik” olmuştur.”³⁰

Milliyetçilik konusu her ülke için değişiklik gösterdiğinden tek bir Milliyetçi ideolojiden bahsetmek mümkün değildir. Ülkeler arasındaki farklılık nedeni ile değişken bir yapıya sahiptir. Milliyetçiliği tetikleyen birçok unsur bulunmaktadır. Toplumların dil, din, etnik farklılıklar, bölgesel farklılık, farklı ekonomik yapılar ve ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Gellner, Milliyetçiliği tanımlarken, onun ne milliyetçilerin göstermek istediği gibi evrensel ve insanlığın doğasında olan bir şey, ne Kedourie'nin savunduğu gibi bir hastalık nede atavist güçlerin bir tür yeniden uyanışı ve insanoğlunun köklerine kadar uzanan bir şey olduğunu, milliyetçiliğin asıl olarak modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığına vurgu yapmıştır.³¹Buradan hareketle insanoğlunun fitratında milliyetçiliğin olmadığını ülkelerin gelişmişlik ve ekonomik ihtiyaçları ve giderek çağdaşlaşan dünya ülke halklarına yaklaşım biçimiyle doğrudan orantılı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Milliyetçiliğin tanımını yapanların onu çeşitli şekillerde yorumladığını ve sınıflara ayırdığını görmekteyiz. Milliyetçiliği, doğulu, batılı, insancıl, totaliter, entegral, veya irredentist şeklinde çeşitli guruplara ayırdıklarını görmekteyiz. Bunun yanında az gelişmiş milliyetçilik ve gelişmiş modern normlara uygun modernist milliyetçilik görüşlerini de sıralamak mümkün olacaktır.

Hayes milliyetçilikleri, hümanist, geleneksel jakoben, liberal, birleştirici ve iktisadi milliyetçilik olarak ayırmaktadır.³²

Synder'e göre milliyetçilik; siyasal yönden bölünmüş ülkeleri bir tek devlet haline getirme aracıdır. Çok uluslu devletlerde, bu ulusların ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmelerini engelleyen bir araçtır. Azınlıkların bir devlet haline gelmeleri için bir araçtır. Milliyetçilik eskiden ulusların sömürgelere sahip olma arzularını arttıran bir araç olmuştur. (İngiltere, Fransa, Portekiz, İspanya gibi) II.Wilhm ve Nazi Almanyalarında Faşist İtalya ile Japonya'da olduğu gibi bir saldırı aracı halini almıştır. ABD ve Sovyetler Birliği gibi en güçlü ulusların devamlı olarak iktisadi avantajlar elde edebilmeleri için yaptıkları çalışmalarda bir araç olmuştur.

Asya, Avrupa ve orta doğunun eski sömürgelerinin ulus devletler haline gelmelerinde bir araç halini almıştır.³³ Anthony Smith'e (1991) göre, milliyetçilikler modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ve reformist nitelik taşıyan ideolojik

³⁰ Baskın Oran, **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği/Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlikler**, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1994, s. 1.

³¹ Ernest Gellner, **Karşılaştırmalı Perspektiften Türk Seçeneği, Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, (ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 194.

³² Carlton. H. J. Hayes, **The Historical Evolution of Modern Nationalism** New York: New York University Pres, 1950, s. 37-38.

³³ Louis L. Synder, **The New Nationalism**, New York: Corneli University Press, 1968, s. 3-4.

hareketler olarak değerlendirilebilir. Milliyetçiliğin bu noktada öne çıkan işlevi, gelenek ve değişim arasında bir denge ve uyum arayışı üzerinden okunur. Buna göre, milliyetçiliğin nüfuz sahası, modern bilim devletinin gelişimiyle paralel biçimde genişler. Bu genişleme, güç ve iktidarın epokhal dönüşümünden beslenir. Bu açıdan, milliyetçiliğin güç üzerinden tanımlanan işlevi, ağırlıklı olarak, konsolidasyon merkezli modernizm okumalarınca vurgulanır. Örneğin, John Breuilly (1993, 1996, 2005), Ernest Gellner'in klasik modernizmini devlet ve güç odaklı bir analizle yeniden ele alır. Bu açıdan; milliyetçilik, ilk önce, millet ve devlet arasında kurulan ve modern zamanlara özgü olan ilişkinin işlevsel dayanağı ve faili olarak değerlendirilir.³⁴

Milliyetçilik işlevi yüksek, toplumun sinir uçlarına dokunabilen, eylemsel karaktere çok müsait, kitleleri toplumlari bir ve bütün şekilde mobilize yeteneğine sahip aynı zamanda ulus devletlerini de tehdit eder bir güçlü ideoloji biçimidir. Zamana ve koşullara göre farklılıklar gösterebilen milliyetçilik ulus devletlerini bazen bir ve bütün tutabilmeyi başarabilmişken bazen ise ulus devletlerini tehdit eden onu bölüp parçalanmasına neden olacak çok güçlü bir argüman olabilmektedir. Çoğu zaman amacını devletleşme olarak gördüğümüz milliyetçilik ulus devletler için tehlikeli bir halk ayaklanma ve potansiyel bir iç karışıklık anlamına gelmektedir.

Milliyetçilik kendisini ezilmiş, baskı ve zulme maruz bırakılmış, inanç ve değerleri ayaklar altına alınmış, aşağılanmış, hakları çiğnenen ve bu ve benzeri durumlar neticesinde kitleleri bir araya getirerek kavmiyetçiliği ön plana çıkarmıştır.

İdeolojik düşman, değerleri çürüten ve yozlaşan bir dünya, çekilmez duruma gelmiş baskılar ya da hiçe sayıldığı, hakarete uğradığı için aidiyetin acilen ifade edilme ihtiyacı bunlardan birkaçıdır.³⁵Siyasal, ekonomik ve toplumsal boşluklar toplumda birey ve grupları adeta bir çekim merkezi gibi milliyetçi ideolojiye çekmeyi başarabilmiştir. Milliyetçilik ideolojisinin temelinde aslında "bizler" ve karşısındaki "ötekiler" olmak üzere tanımlamak yanlış olmaz. Bu olgu itici bir olgu oluşturarak doğal olarak gurupları çatışmaya, bağımsızlık isteklerine itmiştir. Savaş ve çatışmayla eşdeğer görülen milliyetçilik olgusu, ilk etapta cazibedar görünse de sonu itibariyle acı neticeleri beraberinde getirebilmekte veya bağımsızlık ile devletleşebilmektedir.

Milliyetçilik akımı devlet kurma amacıyla bağımsızlık hareketlerine itici bir kuvvet olmuş, Avrupa, Amerika ve diğer bütün coğrafyaları etkisi altına almayı başarabilmiştir. Dinamik bir ideoloji olan milliyetçilik, özellikle gelişimini tamamlayamamış uluslarda emperyal güçlerin güdümünde hareket ettiklerini düşündükleri güçlere karşı mücadele şeklinde kendini göstermektedir.

³⁴ Anthony D.Smith, *National Identity*, Reno: University of Nevada Press, 1991.

³⁵ Dellanoi, Gil. "*Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz*", *Uluslar ve Milliyetçilikler*. Der: Jean Leca. Çev. Siren İdemen, İstanbul: Atrıntı Yayınları, 1998, s. 33.

Birçok unsuru içinde barındıran milliyetçilik, ulus devlet, din, modernleşme gibi birçok nedeni içinde barındırır. Ulus devlet milliyetçilik ilişkisi, din ve milliyetçilik ilişkisi, modernleşme, çağdaşlaşma ve milliyetçilik ilişkisi birbirine bağlı ve milliyetçiliği tetikleyen bir unsur olagelmıştır. Her ülkenin toplumsal ve ekonomik gereksinimlerine göre ayrı işlevlerde ve farklı biçimlerde ortaya çıkan milliyetçilik, belli bir işleve göre (ulusal birlik kurmak), belli bir unsura göre (ulusal dil) veya kullandığı sembole göre (ulusal devlet) tanımlandığı zaman, kavramın içerdiği çok şey dışarıda kalabilmektedir; çünkü ulusal birliği zaten var olan milliyetçilikler veya ulusal devlet kurmaya yönelmemiş milliyetçilikler bulunmaktadır.³⁶

Milliyetçiliğin dinsel inanışlar ve dinlerin birtakım özelliklerini içinde barındıran bir ideolojik yapı olduğunu söylemek mümkündür. Din olgusu da tıpkı milliyetçilik gibi kitleleri organize etmede ve meşru bir aktör olmalarını sağlamaktadır. Doğuda daha çok gördüğümüz din olgusuyla harmanlanmış milliyetçilik, dini motifler barındırmakta ve bu şekilde halk mobilize edilebilmektedir. Amerikalı tarihçi Carlton J. H. Hayes, milliyetçiliğin içindeki dinsel parçanın varlığı üzerine dikkat çekmiş ve bu parçanın tarihsel açıdan ele alınan milliyetçilik örneklerinde bulunduğunu söylemiştir. Burada ulus dinsel olarak kutsal sayılmakta ve ulus için vatanın birliği, onuru ve varlığı için ölmek bir “hizmet” olarak nitelendirilmekte, din tarafından kutsanmaktadır.³⁷

1.3. İdeoloji Nedir?

Aristokratik toplum düzeninde kendine vücut bulan ideoloji kavramı, burjuvazinin feodalizmle mücadelesi sonucunda hayat bulmuş, sanayi devrimi, siyasi ve sosyal alanda ülkelerin karışık iç meseleleri neticesinin bir sonucu olarak doğmuştur. İdeoloji, toplumsal veya siyasal hayatta toplumu inanç, görüş ve düşüncelerini bir öğretiyetrafında birleştirilmek istenmesi durumu olarak değerlendirilebilmektedir. Sözlük anlamıyla ideoloji “sosyal, siyasal veya toplumsal bir bilinci empoze eden, yöneticilerin, siyasi örgütlerin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak nitelendirilebilir. Bir topluma, bir döneme ya da toplumsal bir sınıfa özgü inançlar bütününe; bir toplumsal durumu yansıtan düşünceler sistemine verilen isimdir.³⁸

18. Yüzyıl felsefi ve kültürel ortamı etrafında akla yatkın olmayan gerici bazı düşünce ve inanışlara karşı mücadele olan ideoloji, akli savunmak gerici tüm görüşleri

³⁶ Baskın Oran, *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği/Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlikler*, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 4-5

³⁷ Turgay Uzun, *Bir Siyasal İdeoloji, Olarak Milliyetçilik ve Türk Siyasal Hayatında Kurumsallaşması: MHP Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s. 55. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

³⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin yayınları, Ankara 1997, s.359.

ve düşünceleri eleştirmek için üretilmiştir.³⁹Sosyal bilimin en karmaşık tabirlerinden biri olan ideoloji, çok kullanılan bir argüman olmasına karşın, karışık, çok tartışmalı, belirsiz bir kavram olma özelliğine sahiptir. Kendi düşüncemizin ideolojik olabileceği düşüncesi, neredeyse içgüdüsel olarak karşı çıktığımız bir önermedir.⁴⁰ Buradan hareketle kişinin kendisinin ideolojik düşünceye sahip olmadığı veya çok az olduğu, daha çok karşı tarafın ideolojik düşünce yapısına sahip olduğu düşüncesi hâkim olmaktadır. Birçok düşünce ekolü gibi ideoloji kavramı da tüm kesimlerin kabul edebileceği bir kavram olmadığı, tek bir görüşle izah edilemeyeceği görüşü hâkimdir.

İlk defa 1796'da Tracy, "İdeoloji Unsurlarına Ait Proje" adlı eserinde felsefe teriminin yerine geçecek olan ideoloji kelimesini kullanmıştır. Tracy'ye göre ideoloji, konusu fikirlerin tetkikinden ibaret olan ve düşüncelerin kanunlarını inceleyen bir ilimdir.⁴¹Tracy ideolojiyi, peşin hükümlerden sıyrılarak, fikir ve düşünceleri inceleyen ve sosyal reform niteliği olan düşünce sistemi şeklinde kullanmıştır.⁴² Özellikle On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda yayılmasına uygun bir zemin bulan ideoloji, toplum düşünce ve yapısına göre kendisine önemli ve ideal bir yer bulmuştur. Şerif Mardin'e göre, ideolojinin adı geçen yüzyıllarda geniş yayılma alanı bulmasının üç temel unsuru vardır. Birincisi, ideolojinin ideal yayılma ortamı olan az okumuş insan kitlesini oluşturacak yeni yayın araçlarının ve eğitim sistemlerinin gelişmesi, aydınların fikir üreticisi olarak toplumda giderek önem kazanan bir fonksiyon ifa etmesidir. İkincisi, ideoloji çok çalkantılı ve akışı hızlanmış çağdaş bir devrin özelliğidir. On dokuzuncu yüzyıl ise, sosyal çalkantıların yaşandığı, endüstri toplumunun insanları köksüzleştirdiği bir asırdır. Üçüncüsü ise, endüstri toplumunun geliştiği çağda aydınların bir grup olarak özellik kazanmaya başlamış olmasıdır. Şayet aydınlar böyle bir özelliğe kavuşmasaydı ideolojik düşüncenin temellendirilmesi, devamlı ve kümülatif bir uğraşı olma şansı geniş oranda azalır ve ideolojinin on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda kök salması zorlaşır. Kısaca ideoloji, bu değişmelerden sadece birinin değil, tümünün yani endüstri toplumlarının özelliklerinden biri olan farklılaşmış toplumların bir ürünüdür.⁴³

³⁹ Jorge Larrain, *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995, s. 21-22.

⁴⁰ David Me Lelland, *İdeoloji*, Çev. Ercüment Özkaya, Doruk Yayıncılık, Ankara 1999, s. 11-12.

⁴¹ İhsan Sezai, *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, s.69; Bolay, S Hayrı; Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981, s. 131.

⁴² Mustafa E. Erkal, Burhan-Baloğlu, Filiz; *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul 1997, s. 140.

⁴³ Şerif Mardin, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 131-132.

1.3.1. Kavramsal Olarak İdeoloji

Birçok düşünce ekolünü içerisinde barındırabilen ideolojiyi tek bir kavramla açıklamak mümkün gözükmemektedir. Toplumların inanç sistemini ekonomik düzeylerini siyasi ve sosyal görüşlerini içine alacak şekilde incelemek gerekmektedir. Her egemen toplum ve sınıfları idare etmek isteyen iktidar hırsı ile hareket ederek toplumu kendi iktidar mücadelesine taraftar yapmayı ve belli ideolojileri toplumun değer yargılarıyla da bağdaştırarak kendilerini meşru bir zemine oturtturarak bir mücadeleye girişmeleri de ideolojilerde en önemli unsur olarak kendisine yer bulmaktadır.

Bu meşrulaştırma mücadelesinin stratejilerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür; Birincisi, Egemen iktidar kendisinin, kendine yakın olan inanç ve değerlerin tutunmasını sağlar, İkincisi, Bu tür inançları, doğrulukları kendinden menkul ve görünüşte kaçınılmaz kılacak şekilde doğallaştırır ve evrenselleştirir, Üçüncüsü kendisine meydan okumaya çalışan fikirlere çamur atar, Dördüncüsü, rakip düşünce biçimlerini, muhtemelen açığa vurulmayan, ama sistemli bir mantıkla dışlar, Beşincisi ise toplumsal gerçekliği kendisine uygun yollarla çapraşıklaştırarak meşrulaştırır.⁴⁴

Statik ve dogmatik bir yapıya sahip olan ideoloji, sosyal ve siyasal olayları kendi ideolojik süzgecinden geçirerek toplumu etki altına alma eğilimine sahip olmaktadır. Toplumların dini, mezhep, felsefi, siyasi ve sosyal yaşantı biçimine yön verebilme kabiliyetine sahip olan ideoloji, mensuplarına bir uyum çerçevesinde hareket ve düşünce biçimini dayatarak oluşturulan değer yargılarına hem bir meşruluk hem de taraftar bulma potansiyeli sağlamaktadır. İdeoloji için, "belli bir toplum kesiminin (grup, sınıf mezhep, meslek vs. mensuplarının) statüleri ile uyum halinde ve yerine göre davranışlarını haklı ve meşru göstermek üzere paylaştıkları ortak düşünceler, mitoslar ve değer yargıları toplamıdır"⁴⁵ tanımı yapılmaktadır. Her devrin kendi içerisindeki hâkim ideolojiyi büyük ölçekte kendi içerisindeki yine hâkim sınıfın oluşmasına bağlı olduğu ise bir gerçeklik olarak önümüze çıkmaktadır.

Siyasi yönden ideoloji daha çok bir sınıf veya bir zümrenin menfaatini, devlet çıkarlarının korunması ve kendi siyasi örgütü etrafında kenetlenmenin daha sıkı bir şekilde sağlanması şeklinde görünmektedir. Zamanla zaafa da uğrayabilen siyasi ideolojiler, devlet menfaatleri veya siyasi hesaplar nedeniyle farklılaşa bilmekte, iktidar olunan ideolojik söylem ve eylemden sapabilmektedir. Sapmalara neden olabilecek sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

1)- İktidarı klasik demokratik usullerle ele geçirdikleri zaman ideolojiler, adeta bir çeşit felç olmaktadır. İktidarı ele geçiren siyasi partiler, genellikle temsil

⁴⁴ Terry Eagleton, *İdeoloji*, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996, s. 23.

⁴⁵ Sabri F. Ülgener, *Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler*, Mayaş Yayınları, Ankara 1983, s. 98.

ettikleri ideolojiyi bir tarafa bırakarak, milli ve milletlerarası konjonktürlere yani karşılarına çıkan menfaat oyunlarına boyun eğmektedirler.

2)- İdeolojiler, daha mutlakçı ve propaganda kuvvetiyle daha da müsamahasız ve emperyalist oldukça ikiye bölünme yoluyla çoğalmaktadırlar.

3) -Klasik demokrasilerde birbirlerinden farklı hatta zıt ideolojileri temsil eden partiler arasında siyasi koalisyonlar kurulmaktadır.

4)- Klasik demokrasilerde anayasaya uygun olarak, kısa vadeli, esnek programları olan pragmatik veya ideolojisiz partiler ortaya çıkmaktadır.

5)- İdeoloji ve fikirler etrafında değil de bazı grupların lehine olarak maddi menfaatler elde etmek ve bu grupların menfaatlerini korumak için oluşturulmuş baskı gruplarının önemi ve rolü artmaktadır.⁴⁶

Marx ve Engels'in "Alman İdeolojisi" adlı eserinde, ideoloji kavramı yeni bir anlam kazanmıştır. Marx ve Engels, adı geçen eserlerinde düşünce ile toplumsal dünya arasında, fikirleri sınıf çıkarlarının ifadesi olarak tanımlayan, katı, determinist ve mekanik bir ilişki bulunduğunu ortaya atmışlardır. Dolayısıyla bu ideoloji teorisi, toplumsal yapı ile düşünce sistemleri arasında bir denklik ilişkisi bulunduğunu var saymaktadır. Onlara göre fikirler, ekonomik düzenin pasif yansımalarından ibarettir.⁴⁷

Marx'ın ideoloji kavramına bakışı, bir devrin hâkim ideolojisi, o devrin hâkim sınıfının ifadesi şeklindedir. Zira bir devrin ideolojisi, esirgenecek, haklı ve meşru gösterilecek bir şeyi olup da elinden çıkarmak istemeyen kuvvet ve iktidar sahiplerine hizmet etmektedir. Dolayısıyla ideoloji, hangi yoldan olursa olsun elde edilmiş bir pozisyonun savunma aleti demektir. Esirgenecek şeyi olmayanların ideoloji ile uzaktan yakından ilişkisi yoktur. İdeoloji, aldatma ve oyalama olarak, ancak hâkim sınıfın söz sahibi oldukları toplumların harcıdır. Marksizm ise, kuracağı sınıfsız ve sömürsüz toplum yapısı ile her türlü ideolojik sistemlerin üstünde ve dışında kalmış olacaktır.⁴⁸Böylelikle aslında Marx, ideoloji kavramını kullanan hâkim ve egemen gücün çıkar ve menfaatlerine hizmet ettiğini, her ne kadar meşru yollardan elde edilmiş olsa da iktidar kaybedecek bir şeyi olmayanların değil, elindeki iktidar gücünü kaybetme korkusu yaşayanların ancak ideoloji kaygısının olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Marx ideolojisi, egemen sınıfın ezilen sınıfları kandırmak için itina ile planladığı, toplumdaki çelişkileri maskeleyerek sistemin kendisini yeniden üretmesini sağlayan

⁴⁶ Paul Dimitriu, "*İdeolojilerin Çöküşü*", *İlimler ve İdeolojiler*, Çev. Fahrettin Arslan, Ankara 1981, s. 69-72.

⁴⁷ Alan Swigewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998, s. 96-97.

⁴⁸ Sabri F. Ülgener, *Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler*, Mayaş Yayınları, Ankara, 1983, s. 100-101.

bir fesatlığın ürünü olmadığı gibi, bilincin keyfi bir icadı da değildir.⁴⁹ Burada ideoloji, arzu edildikleri yargısına varılan siyasi çıkarların peşinden koşan belirli bir grup veya sınıfı birleştiren ya da onlara ilham kaynağı olan inançlar kümesi anlamına gelir.⁵⁰

1.4. Türkiye'de İslamcılık

Siyasal bir ideoloji olarak İslamcılığın ortaya çıkışı ve hangi nedenlerle su yüzüne çıktığı çeşitli değerlendirmelerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Yukarıda İslamcılık bölümünde de örneklerini verdiğimiz İslamcılığı, burada Türkiye özelinde değerlendirilecektir.

İslamcılık, Abdülaziz döneminde kullanılmaya başlanıp, II. Abdülhamit döneminde politik olarak benimsendi. II. Abdülhamit'ten sonra da bağımsız bir fikir hareketi olarak varlığını sürdüren Meşrutiyet dönemi İslamcılığının temel tezleri şunlardı;

1. İslam'ın temel ilkelerine dönmek gerekir.
2. İslam'ın temel ilkelerine ulaşmak için bu dinin iki temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnete dönüş yapmak gerekir.
3. İctihat kapısı açılmalı, karşı karşıya gelinen konular ve sorunlara icthathat yoluyla doğru ve gerçek çözümler bulunmalıdır.
4. Kur'an bütün zamanlar için konulmuş değişmez anayasadır.
5. Kur'an toplum ve siyaset prensiplerinin ilkesi olarak devamlı şekilde iki alanda ortaya çıkacak örgütlenme sorunlarına cevap veren kaynaktır.
6. Siyasette meşveret yani danışma içinde siyaset yapma esastır.
7. Padişahlar yeryüzünde adaleti sağlamakla görevlidir.
8. Hükümdarlara körü körüne itaat şeklinde bir prensip yoktur.
9. Padişah yeryüzünde adaleti sağlamazsa huruç ya da ihtilal-i devrim bütün Müslümanlar üzerine vacip olur.
10. Bütün Müslümanlar kardeştir. Müslümanlar karşılıklı bağımsızlık ve dayanışma bağı içinde bütünleşir.
11. İslam'ın kurması gereken siyasal birim bütün Müslümanların oluşturacağı bir devlet olmalıdır.
12. Parlamento gerçeklerin araştırıldığı dayanışma organıdır. Söz konusu danışmanlar ise din konusunda bilgili olmalıdırlar.

⁴⁹ Jorge Larrain, *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995, s. 23-25.

⁵⁰ Terry Eagleton, *İdeoloji*, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996, s. 74.

13. Batı sadece teknik ve bilim olarak üstün durumdadır. Bu sebeple Müslümanlar Batının sadece bilim ve tekniğini almalı kendi manevi ve kültürel değerlerine sahip çıkmalıdırlar.
14. Kanun-i esasi gibi Müslüman ülkede yapılmış bir anayasanın da üstünde bir Şerait olduğunu unutmamak gerekir. 1876 Osmanlı Kanun-i Esasisi, İslami öğeleri tatbik mevkiine koyma düşüncesi ile yazılmış bir anayasa değildir. Bu açıdan eksik ve sakattır.
15. Osmanlı Devleti'nin çokuluslu yapısını korumalı, imkân gördüğü oranda da İslam birliği kurulmaya çalışılmalıdır. Osmanlı devletinin devamını sağlamak için milliyetçilik mümkündür. Ancak Türkçülük İslam birliğinin kurulmasına engeldir.⁵¹

Cumhuriyetin kurulmasından sonra İslam yeniden tanımlanmaya başlandı. Bu yeni tanıma göre din, kişi ile Allah arasında var olan bir ilişkidir ve hayat bulacağı tek yer vicdanlardır. Artık dinin politikaya, hukuk sistemine, eğitime karışmasına izin verilmeyecektir. Bu nedenle de din kurumu devletin sıkı gözetimi ve denetimi altına alınmıştır. Halifeliğin kaldırılması, güçlü tasavvuf tarikatlarının yasa dışı ilan edilmesiyle Türkiye'de İslam'ın gücü sınırlandırılıp standartlaştırıldı.⁵²

İslamcılığın Türkiye'deki gelişiminin anlaşılmasında göç olgusunun hayati önemi bulunmaktadır. Tek parti döneminde devletin ideolojik aygıtlarının hedefi olarak iyice kuşatılıp teslim alınmış olan şehir nüfusuna karşılık yeni göç dalgalarının toplumsal dinamizmi, İslamcılığın, bir halk muhalefetinin söylemi olarak, yeniden ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁵³ Buradan hareketle İslamcılığın hem tarikatlar ve cemaatler boyutuna hem de siyasi veya politik zeminde Türkiye'de nasıl işlerlik kazandığına bakmak gerekmektedir. Burada çeşitli İslami grupların sosyal ve siyasi yaşam içerisinde Türkiye'de nasıl temayüz ettiği konusu işlenmeye çalışılacaktır.

1.4.1. Tarikat ve Cemaatlerin Etkisi

Türkiye'deki İslami hareketi anlayabilmek için iki ismin ve onlar etrafında gelişen düşüncenin bilinmesi gerekir. Birincisi, XVII. yüzyılda İmam Rabbânî ve onun başlattığı Ahmediye diye de bilinen Müceddiyye hareketi; ikincisi, Nakşibendişeyhlerinden Abdullah ed-Dihlevî'nin, tarikatı Batı Asya'da yayması için sınırsız yetki verdiği Şeyh Hâlid Bağdadî ve onun takip ettiği yola verilen Hâliyye koludur.⁵⁴

⁵¹ Şerif Mardin, "*Yeni Osmanlı Düşüncesi Doğuşu*" (2. Baskı). İstanbul: İletişim 1988 s. 11-34.

⁵² Richard Tapper, *Çağdaş Türkiye'de İslam: Din, Siyaset, Edebiyat ve Laik Devlet*, Çev.: Özden Arıkan, İstanbul, 1993, s. 8.

⁵³ Yasin Aktay, *Halife Sonrası Durumdan Vatandaşlık Siyasetine: İslamcı Politik Teolojinin Seyir Notları. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Dönemler ve Zihniyetler*, (9), 1258-1280. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 1258-1280.

⁵⁴ Hamid Algar, "*Nakşibendiyye*", Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2006, s. 335-342.

Ortadoğu'daki İslami hareketlerin ideolojik duruşlarını büyük oranda İbn Teymiye gibi selefi âlimler belirlerken, ülkemizdeki İslami oluşumlar, büyük oranda İmam Rabbani ve Şeyh Hâlid'den etkilenmişlerdir. Özellikle de Nurculuk, Süleymancılık ve Işıkcılık olarak bilinen sosyal yönleri ağır basan İslami oluşumlar ile ülkemizdeki en yaygın tasavvufi hareketler, İmam Rabbaniyi ve Şeyh Halid'i kendilerine rehber edinmişlerdir.⁵⁵

Türkiye'deki tarikatlara kısa bir göz atacak olursak: İsmail Ağa, Menzil, Erenköy, İskender Paşa cemaatleri Nakşi'dir ve çoğunlukla Nakşiliğin Hâlidî koluna bağlıdır. Said Nursî kendisini şeyh Hâlid Bağdadi'ye bağlar. Süleyman Hilmi Tunahan bir Nakşi şeyhidir. Aynı şekilde Abdülhakim Arvâsî de Nakşiliğin Hâlidî koluna mensuptur.⁵⁶

İskender paşa cemaati, 1952 yılında ölen Abdülaziz Bekkine'nin yerine geçen M. Zahit Kotku döneminde klasik eğitimin ötesine geçerek akademisyen, bürokrat ve üniversite öğrencileri arasında yoğun faaliyetlere girişmiştir. Zamanla ciddi bir sayıya ulaşan akademisyen ve teknokratların Adalet Partisi'nden umduklarını bulamamaları, onları, kendilerini doğrudan temsil eden bir parti kurma teşebbüsüne yöneltmiştir. Eğitimli kesimin yoğun baskılarına dayanamayan Kotku'nun teşvik ve onayıyla Milli Selamet partisi kurulmuştur. Ancak Kotku'nun verdiği destek, siyasi rejimi değiştirmek iddiası taşıyan İslamcı bir siyasal partiye verilen destek değildir. Kotku'nun, partinin, toplumun ahlaki ve kültürel yaşamına yönelik faaliyetlerde bulunması gerektiği talebine ilk zamanlarda dikkat eden MSP, 1970'lerin sonuna doğru siyasal İslam'ın dünyadaki yükselişine paralel olarak daha radikal bir çizgiye yönelmiştir.⁵⁷

Her ne kadar tarikatların özellikle Nakşî-Hâlidî ekolün toplum üzerinde bir takım ağırlıkları ve siyasi ilişkileri olmuşsa da Türkiye'deki İslamcı hareket, tarikatların yönlendirdiği veya hegemonya kurdukları bir alan olmamıştır. Hatta radikal bazı İslamcı gruplar, tarikatları İslamcı hareketin önündeki en büyük engel olarak görmüşlerdir.⁵⁸

Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan ve etkileri bugün de güçlü bir şekilde devam eden akımların başında hiç şüphesiz Nurculuk ve onun kurucusu Said Nursî gelmektedir. Kişiyi değil metni merkeze alarak özgün bir hareket ortaya çıkaran Said Nursî, Kemalist modernleşme ve onun ideal toplum anlayışına karşı proaktif bir tepkiyi

⁵⁵ Hulusi Şentürk, *İslamcılık-Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset* İstanbul: Çıra Yayınları, 2011, s. 96.

⁵⁶ Hulusi Şentürk, a.g.e. , s. 164-168.

⁵⁷ M.Emin Yaşar, "*İskender Paşa Cemaati. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*", (6), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 323-340.

⁵⁸ Necmi Uzun, "*Türkiye'de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü*", Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bil. Enst., 2011, s. 112-113. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

dile getirerek gelenekselden moderne geçiş aşamasında bocalayan kitlelere kavramsal ve zihinsel bir anlam haritası sağlamıştır.⁵⁹

Süleymancılık hareketi, Nurculuk gibi Demokrat Parti'nin demokratikleşme çabalarına destek vermiştir. Demokrat Parti'nin demokrasi adına atmış olduğu adımlarda, bu desteğin devamını sağlama güdüsü önemli rol oynamıştır.⁶⁰

Hüseyin Hilmi Işık'ın soyadından mülhem bu ismi alan hareket, Nakşibendiliğin Halidi kolunun mümessili olan Abdülhakim Arvasî'nin Hüseyin Hilmi Işık'la buluşmasından neşet etmiştir.⁶¹

Milli Mücadeleciler, gerek ilk faaliyet yıllarında gerekse günümüzde fikri anlamda süren etkileri düşünüldüğünde, aydınlar kategorisinde değerlendirilebilecek bir yapı olarak görünmektedirler. 1968-78 yılları arasında etkili olan ve siyasi literatürde "Mücadeleci" olarak bilinen aydın topluluğu, Türkiye İslamcılığının farklı bir versiyonu olarak görülmektedir. Mücadele Birliği, bir dönemlerin sağ-sol ikileminde sağcı kutupta yer alan, salt milliyetçilikle saf İslamcılık arasında kendine özgü bir noktada faaliyette bulunmuş, duyguları/eğilimleri itibarıyla İslami, kültürel söylemi itibarıyla milliyetçi bir harekettir.⁶²

Konya ve Afyon merkezli olan ve yerel gençlik gruplarının ittifakıyla meydana gelen hareketin sosyal ve düşünsel faaliyetlerinde, bugün siyaset ve medya dünyasında yer işgal eden önemli isimler bulunmaktadır. Temel ilkeleri: anti Siyonist, anti-komünist, antikapitalist, milli değerlere bağlı, ordu-millet bütünlüğü, vatanın bölünmezliği ve milli ahlakı korumadır.⁶³

1967 yılı Türk siyasi tarihine İslamcılığın partileşmesi şeklinde kendini gösterdiği bir yıl olma özelliği taşımaktadır. İskender Paşa Cemaati lideri Mehmet Zahit Kotku'nun teşvikleriyle oluşturulan bu hareket Türk siyasi tarihine bir dönem damga vuran Milli Görüş Hareketinin doğmasına ve aynı zamanda İslami kesimin konsolide olmasına ve siyasi arenada varlığını kimliği ile birlikte temsil edilmesi durumu doğmuştur. Erbakan'ın başını çektiği hareketin kısa zamanda bütünlük bir çatı altında varlık göstermesine olanak sağlamış ve hemen tüm İslami gurupların desteği bağlamında bir parti çatısı altına toplama çabası söz konusu olduğunu görmekteyiz.

İlk defa 1916'da kurulan MTTB, 1965 yılına kadar CHP'yi destekler. 1965'ten sonra birlik içindeki mücadeleyi milliyetçiler kazanır ve solcular dışlanır. 1967'de

⁵⁹ M. Hakan Yavuz, "*Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık*" (6), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 264-294.

⁶⁰ Yavuz, a.g.e. , s. 592.

⁶¹ Mustafa Tekin, "*İşıkçılık. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık*", (6), İstanbul: İletişim Yayınları. 2005, s. 341-344.

⁶² Mustafa Aydın, "*Bir Milli İslamcılık Serüveni: Mücadelecilik. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık*", İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 452-468.

⁶³ Hulusi Şentürk, "*İslamcılık-Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset*", Çıra Yayınları, İstanbul, 2011, s. 439-445.

İsmail Kahraman'ın başkan seçilmesiyle milliyetçi-mukaddesatçı bir çizgi yakalar. Şevket Eygi, Necip Fazıl, Osman Yüksel Serdengeçti, Nurettin Topçu gibi isimlerin milliyetçi-muhafazakâr söylemleri MTTB'yi etkiler. Birlik, 1970'de MNP'nin açılmasıyla oraya yaklaşmıştır. 70'lerin ortalarına doğru İslamcı çizgiyi benimsemiş ve amblemindeki bozkurt işaretini Kur'an'ı çağrıştıran kitap amblemiyle değiştirmiştir. Radikal müstakil bir İslami çizgiyi benimseyen ve bu alanda kültür ve eğitim çalışmaları yapan MTTB'li öğretmen Sedat Yenigün, 5 Temmuz 1980'de Fatih'te ülkücüler tarafından öldürülmüştür.⁶⁴

Akıncılar, 1970'li yıllardaki sağ-sol kavgasında İslamcı gençliğin korumasız olması ve MTTB'nin de siyasete çok müdahil olmayıp daha ziyade yükseköğretimde örgütlenmeyi tercih etmesi üzerine, Ankara Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde okuyan bir grup İslamcı öğrenci tarafından Tefvik Rıza Çavuşoğlu başkanlığında 1975'te Ankara Akıncılar Derneği adıyla kurulur. Kuramsal altyapıları bulunmayan, kültürel ve entelektüel birikimleri de zayıf olan akıncılar, bununla birlikte dünyadaki ve Türkiye'deki siyasi olayları takip etmiş ve etkilenmişlerdir. MSP'nin gençlik kolları gibi hareket eden akıncılar okullarda devrimci ve ülkücülerle mücadele etmişlerdir. Aktif faaliyetleriyle öne çıkan Fatih Akıncılar Derneği başkanı Metin Yüksel, 23 Şubat 1979'da Cuma çıkışı ülkücüler tarafından öldürülmüş, Akıncılar derneği 1979'da sıkıyönetim mahkemesince kapatılmıştır. Akıncılar, kısa ömrüne rağmen Türkiye'deki İslamcı hareketi en üst düzeyde politize ederek ona aksiyon ve hareket katan en önemli gençlik örgütüdür. 1980'lerden sonra Türkiye'de başlayan radikal İslamcılık akımının da fikri ve fiili çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bu süreçte yetişen İslami düşüncenin entelektüelleri ve öncüleri genel olarak bu kaynaktan yetişmiştir.⁶⁵

İbdacılar 1975 yılında, Akıncılar içinde, çoğu önemli mevkide bulunan bir grup öğrencinin Gölge dergisini çıkartmasıyla gündeme gelmişlerdir. Daha sonra Akıncı güç adıyla müstakil bir grup oluşturan bu kişilerin en büyük eleştirisi gençlik içinde yaşanan çatışma ortamında, İslamcıların pasifist tutumlarıdır.⁶⁶ Grubun başında Salih Mirzabeyoğlu bulunur. Necip Fazıl'ın Büyük Doğu fikrinin etkisinde kalan grup "Baş Yücelik" dedikleri bir düşünceye göre devleti ele geçirme amacı gütmüşlerdir.⁶⁷

Müslüman Gençlik, 1980'lerin sonuna doğru üniversitelerde bulunan öğrencilerin ortak faaliyetlerinde kullandıkları bir isimdir. Özellikle Yıldız ve Marmara

⁶⁴ Necmi Uzun, "*Türkiye'de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü*", Atılım Üniversitesi Sosyal Bil. Enst., Ankara, 2011, s. 127. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁶⁵ Uzun, a.g.e., s. 130.

⁶⁶ Ruşen Çakır, "*Ayet ve Slogan*", Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 169.

⁶⁷ Hulusi Şentürk, "*İslamcılık-Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset*" İstanbul: Çıra Yayınları, 2011, s. 561.

üniversitelerindeki eylemlerle adını duyuran grup 12 Eylül öncesindeki Akıncı Gençlik içerisinde yer alan kişilerin yönlendirmesiyle kurulmuştur. Ağırlıklı olarak Tohum grubu, İnsan Vakfı ve Malatyalılar olarak bilinen grup tarafından teşekkül ettirilmiştir. Hiyerarşisi olmayan bu grup, İslamcı mücadeleyi ortaklaştırmak, en önemlisi de ortak tavır konulması gereken her yerde birlikte hareket etmek amacıyla oluşturulmuş bir platformdur. Partisel mücadele yöntemine sıcak bakmayan grup 1997 yılından sonra gerek operasyonlar ve gerekse grup içindeki ayrılıklar yüzünden dağılmaya başlamıştır.⁶⁸

İmamlık, Diyanet İşleri Başkan yardımcılığı, Adana Müftülüğü gibi değişik görevlerde bulunan, 1926 Erzurum İspir doğumlu Cemalettin Kaplan, Adana'da bulunduğu yıllarda Süleymancılara karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. Görevdeyken siyaset yaptığı şikâyeti üzerine sıkıyönetim mahkemesince yargılanan Kaplan, 12 Eylül'ün ardından Milli Görüş'ün yurt dışındaki örgütlenmesinde yaşanan karışıklıkları gidermek amacıyla Almanya'ya gitmiştir. 1983 yılında Milli Görüş'ten ayrılarak İslam Cemiyet ve Cemaatler Birliği'ni kurmuş ve kendisiyle birlikte ciddi bir kitleyi teşkilattan koparmıştır. Kaplan'ın çıkışı, İran devriminin de etkisiyle bir devrimin ancak bir "imamın önderliğinde gerçekleşebileceği inancının giderek yayıldığı bir döneme tesadüf eder.⁶⁹

1952 yılında Ürdünlü Takiyüddin el-Nebhani tarafından kurulmuştur. Hizbüt-Tahrir (Özgürlük Partisi) faaliyet gösterdiği İslam ülkelerinde siyasi iktidarıdevrim yoluyla ele geçirmeyi hedeflemiştir. Parti, 1960'ların ikinci yarısında, dönemin başbakanı Süleyman Demirel ve ana muhalefet lideri İsmet İnönü başta olmak üzere, birçok kişiye gönderdiği mektup, beyanname ve özellikle de 182 maddelik anayasa tasarısı ile gündeme gelmiş ve derhal takibata uğramıştır. Hizbüt-Tahrir, halkı müslüman olan devletleri Darü'l-İslam'a çevirmek, hilafeti öncelemek, hüküm vermede temel ölçü olarak Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas'ı benimsemek; yönetim anlayışı itibariyle Şura Meclisi ile onun seçeceği başkanın (halife) otoritesine dayanmak; valiler idaresinde bir eyalet sistemi kurmak ve şer'i mahkemelerin yeniden kurulmasını önermek gibi düşünceleriyle öne çıkmaktadır.⁷⁰

İslam'ın başta siyasal olmak üzere birçok alanda hâkim olması için yoğun bir mücadele içine girmeyi esas alan Hizbullah hareketi, mücadelesini iki döneme ayırır.

1991 yılına kadar süren birinci dönemi davet, teşkilatlanma ve halka açılma dönemi; 2000 yılına kadar süren ikinci dönemi de çatışma dönemi olarak

⁶⁸ Hamza Türkmen, "*Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirir*", İstanbul: Ekin Yayınları, 2008, s. 105.

⁶⁹ Ruşen Çakır, "*Ayet ve Slogan*", Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 185.

⁷⁰ Alev Erkilet, Ercümen Özkan, "*Modern Türk Siyasi Düşüncesinde İslamcılık*", İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 684-692.

görmektedir.⁷¹Birinci dönemde PKK ile başlayan çatışmalar, 26 Haziran 1992 yılında PKK'nın Diyarbakır Silvan, Yalvaç (SUSA) köyüne baskın yapıp 10 kişiyi öldürmesiyle yeni bir boyuta evrilmiştir. Bu olay, PKK ile fiili bir mücadele isteyen İlim grubuyla, çatışmaların İslami çalışmalara zarar vereceğine inanan Menzil grubu arasındaki çatışmanın fitilini ateşlemiştir. Bu bağlamda Menzil grubu, Hizbullah ile PKK arasındaki çatışmanın devletin işine yarayacağını düşünerek silah kullanılmasını istemezken İlim grubu şartların çatışmadan başka bir şeye fırsat vermediğini düşünmüştür. İlim grubu, 1992 yılında PKK'nın yanı sıra Menzil grubu ile çatışmıştır. 1994 yılında Fidan Güngör'ün kaçırılması ve sonrasında yaşanan olaylar, Menzil grubunun geri çekilmesi ve büyük kentlere zorunlu göçleriyle büyük oranda durmuştur.⁷²

1950'li yıllara kadar CHP'nin güçlü olduğu illerden olan Malatya'nın bu görüntüden sıyrılmaya başlaması, son devrin önemli âlimlerinden kabul edilen İsmail Hatip Erzen'in Malatya'ya müftü olarak atanmasına tekabül eder. 1882'de Siirt'te âlim ve şeyh yetiştiren bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen İsmail Hatip Erzen, devrin önemli âlimlerinden ders aldıktan sonra Ezher Üniversitesi'ne gider ve orada yedi yıl İslami ilimler tahsil eder. Daha sonra Türkiye'ye dönen, yaklaşık 40 yılını müftü olarak geçiren ve son olarak Malatya'ya gelen Erzen, dinin bidat ve hurafelerden ayıklanması yolunda yoğun bir mücadeleye girişmiştir.⁷³

İsmail Hatip Erzen'in bilinçlendirme faaliyetleri önemli etkiler göstermiştir. Türkiye'deki İslami düşüncenin yayılması için yoğun bir emek veren ve aslen terzi olan M. Said Çekmegil, Erzen'den etkilenenlerin başında gelmektedir. İlkokuldan sonra resmi okullarda öğrenim görmeyen, yoğun bir okuma ve tefekkürle özgün görüşler edinen ve bu arada Necip Fazıl'la birlikte Büyük Doğu'nun teşkilatlanma faaliyetlerini yürüten⁷⁴Çekmegil'in terzi dükkânı, her kesimden insanın uğradığı akademik bir platforma dönüşmüştür.⁷⁵

Şiddet ve ötekileştirmenin diğer İslami gruplarla asgari müştereklerde bir araya gelmeyi imkânsız kıldığını düşünen hareket, davet ve tebliğ çalışmalarının ayrıntılara takılmadan, Müslümanların kardeşliğine vurgu yapılarak sürdürülmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir.⁷⁶

⁷¹ Hüseyini Sevdam, *Cemaatin Mücadele Tarihine Kısa Bir Bakış*, 2014, <http://huseyni-sevdam.tr.gg/cemaatin-mucadele-tarihi.htm>. (Erişim: 12.01.2018)

⁷² Hulusi Şentürk, *İslamcılık-Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011, s. 596.

⁷³ Mehmet Ali Sönmez, "*İsmail Hatip Erzen*" İstanbul: DİA, 1995, s. 318.

⁷⁴ M.Said Çekmegil, "*İman*", Nida Yayınları, Malatya, 1999, s. 7-8.

⁷⁵ Abdullah Yıldız, "*Asyalı Ozan*" Metin Önal Mengüşoğlu. *Umran Dergisi*, 2009, s. 72-74.

⁷⁶ Turgay Aldemir, "*Tarihin Nöbet Değişiminde Zamanın Ruhunu*", Tire Kitap, İstanbul, 2015, s. 46-50.

Türkiye "de Cumhuriyet yeni bir devlet olduğu kadar yeni bir toplumsallığın da adıydı. Devlet „milli“ olarak örgütlenirken toplum da „millet“ ve „yurttaş“ olarak örgütlenmeliydi. Bu amaçla yapılacak ilk iş, bir taraftan devleti ve toplumu dönüştürecek projeler geliştirmek bir yandan da yeni devlet ve toplum yapılanmasına karşı koyacak, tehdit ve alternatif oluşturacak dini unsurları ortadan kaldırmaktı. "Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1923 ile ölüm yılı olan 1938 arasında, sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim kurumlarını değil, devletin meşruluğunun İslamiyet'e bağlılığa dayandığı düşüncesini de ortadan kaldırmıştır. Cumhuriyetin parlamentosu Büyük Millet Meclisi'nde Meclis Başkanlığı kürsüsünün üzerinde yazılı olduğu gibi, "Egemenlik kayıtsız Şartsız milletindir" (dolayısıyla Allah'ın değil)."⁷⁷

Bu siyasetin dayandığı temel değerler inkılapçılık, devletçilik, modernleşme, milliyetçilik, lâiklik, batıcılık, ilerlemecilik ve kendisini dinle ve gelenekle anlamlandıran her türlü konuma karşı olmaktı. "Kemalist Cumhuriyet projesi devlete sadık ve bu sadakatini yerleşik kültürel bağlardan değil, cumhuriyet ve onun ulusal değerlerinden alan bir politik toplum inşa etmekte kararlıydı".⁷⁸Bu amaçla uygulanan ilk proje Mart 1924'te Hilafetin ortadan kaldırılması oldu. "Halifelik, sembolik gösterimiyle, Müslümanların ulusallaşmasını engelleyen ve sınırlar ötesi varlığını vurgulayan bir kurumdur. Bu yüzden Kemalistlerin kurguladığı biçimiyle ulusçuluğun İslam'ın yerini tam olarak alabilmesi ve doldurabilmesi için başka bir aidiyet ufkunu çağrıştıran halifelik kaldırıldı. Halifeliğin kaldırılması ve onu izleyen bir dizi milliyetçi ve lâik reformlar Türkiye Cumhuriyeti'nin İslam'la ve Müslüman dünyayla ilişkisini kesmesine yol açtı.Halifeliğin kaldırıldığı gün Tevhidi Tedrisat Kanunu da çıkartıldı. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bir taraftan sistem karşıtı düşünceler kontrol altına alınmaya çalışılırken diğer yandan sistemin devamını sağlayacak anlayış ve düşüncelerin yayılması ve kabulünde büyük bir ivme kazanılmış oldu. Bu politikayla cumhuriyet sistemi ve düşüncesinin devamı garanti altına alınmış olacaktı. Nisan 1924'te şer'i mahkemeler kaldırıldı. "1928'de Latin alfabesi kabul edildi ve İslam'ın devlet dini olduğu ifadesinin kaldırılmasıyla İslam'ın tüm kurumsallığı ortadan kaldırıldı."⁷⁹

Ancak devlet, siyasal ve kamusal alanda İslam'a yapılan referansları kademeli olarak ayıklarken Sünni İslam'la olan bağını da bütünüyle kopartmamıştı. Halkın dini kültürünü Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde yeniden inşa etmek ve cumhuriyet

⁷⁷ Ergun Özbudun, W. Hale, "*Türkiye "de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm, AKP Olayı"*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 21.

⁷⁸ Süleyman Seyfi Öğün, "*Türk Muhafazakârlığın Kültürel Politik Kökleri. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık*", 2004, 5, s. 539.

⁷⁹ Hatem Ete, "*Modernleşme ve Muhafazakârlık Kışkırtıcılığı Türkiye'de İslamcılığın Gelişimi*", Tezkire, 2003, s. 48-49.

değerlerine uyumlu yeni bir biçime kavuşturmak için bir ölçüde Meşrutiyet dönemi İslam'da yenileşme (İslam-ı tecdit) politikasının devamı olarak dini alanda reformist hareketlere devam edildi. Bu amaçla İslam yeniden tanımlanırken din merkeze taşındı ve dini hükümler yeniden yorumlandı. 1924'te, Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. "Gerçekte cumhuriyet, Sünni İslam'ı ortadan kaldırmaya değil, onu denetim altında tutmaya çalışmıştır. Bu denetim mekanizmasının anlamı, devletin lâik dayanaklar ne olursa olsun, ABD gibi diğer lâik cumhuriyetlerde olduğu üzere örgütlenmiş dini kendi haline bırakmakla yetinemeyeceği; aksine, çatışma pahasına da olsa, onunla sürekli bir karşılıklı ilişki içinde olması gerektiğidir."⁸⁰

Devrimi gerçekleştiren partinin ülkedeki siyasi ortam üzerindeki tekeli ve seçkinciliğinden gelen güçle gerçekleştirdiği kültürel devrimin toplumsal periferide en çok tepki çeken boyutu katı laik siyasi uygulamalardır. Bu tepkilerin başlıcaları, 1925'in kış ayları boyunca Rize, Giresun, Erzurum, Maraş'ta çıkan olaylar, şark vilayetlerinde patlak veren Şubat 1925 tarihli Şeyh Said ayaklanması, Aralık 1930 tarihli Menemen olayı, 1933 Şubat'ında Bursa ve 1936 Ocak'ında İskilip'teki olaylardır.⁸¹

Ellili yıllarda gelişmeye başlayan ve öncelikle dini sembollere yer veren muhafazakâr düşünce ve siyasal söylem, alternatif bir milli kimlik ve milliyetçilik üreterek, diğer tüm sağ söylemlerle birlikte İslamcılığın da temelini oluşturmuştur.⁸²

Çok partili hayata geçişle beraber siyasi sistem içerisinde mümkün kılınan sağ eksenli muhalefet ve söylemi, Osmanlı'dan başlayıp Cumhuriyet dönemi boyunca devam eden katı laik ve otoriter elitizme tepki olarak doğdu. Böylece Türkiye'de muhafazakâr sağ söylem, Cumhuriyete karşı aristokratik bir tepki olarak değil başından itibaren popülist bir halk muhalefeti olarak gelişti.⁸³

CHP'nin İslamcı muhalefet üzerindeki baskıları bir ölçüde kalkarken, bizzat parti yönetimi tarafından dini konularda çeşitli düzenleme ve uygulamalara gidildi. Bu bağlamda; 15-21 Şubat 1943'te, 2. Maarif şûrası toplandı. Bu toplantıda "Okullarda ahlâk eğitiminin geliştirilmesi" ve "ilkokullarda bu ilkelerin gerçekleştirilmesini sağlayacak tedbirlerin düşünülerek programa alınması" konusuna yer verildi. 19 Şubat 1948'de, TBMM, İlkokulların 4. ve 5. sınıflarına program dışı ve isteğe bağlı okutulmak üzere Din Bilgisi dersleri konulması kararı alındı. 1948'de, Maarif Vekilliği Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin 247 sayılı kararı ile 10 haftalık İmam ve Hatip Yetiştirme Kursları açıldı. 15 Şubat 1949'da, öğrenci velilerinin veya anne babaların

⁸⁰ Ergun Özbudun, W. Hale, "*Türkiye "de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm, AKP Olayı"*", Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 21.

⁸¹ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. , 2007, s. 149-166.

⁸² Nuray Mert, "*Türkiye İslamcılığına Bir Bakış. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık*", (6), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 414.

⁸³ Nuray Mert, "*Merkez Sağın Kısa Tarihi*", Selis, 2007, s. 41.

yazılı müracaatı şartıyla ders saatleri dışında ve sınıf geçmeyi etkilemeyecek şekilde İlkokulların 4. ve 5. sınıflarına konulan haftada 2 saatlik isteğe bağlı Din Bilgisi dersleri okutulmaya başlandı. 9 Mayıs 1949'da, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılması TBMM'ce kabul edildi. 1949 yılında, 10 ilde 10 ay süreli İmam-Hatip kursları açıldı. 4 Mart 1950'de 19 türbenin tekrar açılma kararı TBMM'de kabul edildi. 23 Mart 1950'de, 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun" kabul edildi. Bu kanunla birlikte; Teşkilatın adı "Diyanet İşleri Başkanlığı" şeklinde değiştirildi. Camilerin ve cami görevlilerinin idaresi Diyanet'e iade edildi. Bütün vaizler maaşlı kadrolara geçirildi. Gezici vaizlik kadroları ihdas edildi.⁸⁴

İzlenen politika ile devletin İslam kurumlarına doğrudan müdahale edebilmesini sağlayan bir yönetim mekanizması oluşturularak din görevlisi olarak imamlar, hatipler ve müftüler devlet yönetimindeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlandılar ve memurlaştırıldılar. Böylelikle İslam dininin ve temsilcilerinin siyasal toplumsal ve kültürel alanlardaki yetkileri ve güçleri ortadan kaldırılmak istenmiş, İslam inanç ve ibadet yönleriyle sınırlandırılmaya çalışılmıştır.⁸⁵

1950 seçimleri Demokrat Partinin başarısı ve iktidarı ile sonuçlandı. 1946'da Celal Bayar'ın başkanlığında kurulan DP, muhalefet döneminde diğer partiler gibi oy sağlamak amacıyla dini bir yönelim sergilese de aynı zamanda lâikliğe bağlılığını ve İslamcı siyasete ödün verilmeyeceğini her fırsatta vurgulamıştır. Bu nedenle muhalefet döneminde DP'ye sert tepkiler gösteren İslamcı kesim, MP'nin seçimlerde başarılı olmaması ve DP'nin iktidara gelmesinden hemen sonra Başbakan Menderes'in „millele mal olmuş ve olmamış devrimler“ ayrımı yapması ve „din ve vicdan hürriyetinin icaplarına dikkat edeceğiz“ şeklinde konuşması üzerine DP'ye olumlu bakmaya başladılar.⁸⁶

Bu bağlamda DP döneminde dini yaşam biçimini düzenleyen çeşitli uygulamalara gidildi. Şöyle ki; 14 Haziran 1950'de, Türk Ceza Kanunu'nun Arapça ezan, kamet, tekbir ve salavat-ı şerife okuma yasağı getiren ve okuyanları cezalandıran 526. maddesi vicdan hürriyetine aykırı bulunarak değiştirildi. 16 Haziran 1950'de, Arapça ezan okuma yasağını kaldıran 5665 sayılı kanun TBMM'nde kabul edildi. 5 Temmuz 1950'de, devlet radyolarında ilk kez Kur'an-ı Kerim yayını yapıldı. 7 Ekim 1950'de, İlkokul öğretmenlerine din derslerini verme mecburiyeti getirildi. 4 Kasım 1950'de, İlkokulların 4. ve 5. sınıflarında program dışı okutulan Din Dersleri

⁸⁴ Medine Sevim, (t.y.), "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi" [Elektronik Sürüm]. *Dem Dergi*, 2, s. 64-71, <http://www.setav.org/ups/dosya/26135.pdf>. (20.04.2018)

⁸⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara, 1970, s. 408.

⁸⁶ Doğan Duman, "Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık", Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999, s. 37.

programa dâhil edilmesi Bakanlar Kurulunca kabul edildi. 7 Kasım 1950'de 4 Kasım 1940 tarihli Bakanlar Kurulu kararı valiliklere gönderilen bir genelge ile uygulamaya kondu. Böylece, Din derslerini almak istemeyenler, velilerinin veya anne babalarının yazılı müracaatı ile durumu okula bildirmeleri gerektiği ve bunların imtihanlardan muaf tutulacağı bildirildi. 18 Aralık 1950'de, Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, İmam-Hatip Okulları'nın açılmasında önemli rolü olan ve dini hayatta o dönemde yaşanan sıkıntıları ve çözüm önerilerini içeren, "Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Bir Rapor" başlıklı çalışmasını yayınladı. 13 Ekim 1951'de, Müdürler Komisyonu, "İmam-Hatip Okulları" açılması kararını aldı. 17 Ekim 1951'de, ilk İmam-Hatip Okulları (ilkokul sonrası 4 yıllık olarak) yedi ilde (Ankara, Adana, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Maraş'ta) açıldı. 25 Kasım 1951'de, 173 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile köylere öğretmen yetiştiren Köy Enstitüleri'nin 3. ve 4. sınıflarına haftada birer saat din dersi konuldu. 5-14 Şubat 1953'te, 5. Milli Eğitim şurası toplandı. Bu şurada din dersi için not takdiri lüzumlu görüldü ve din dersinin ehil öğretmenler tarafından verilmesi gerektiği ifade edildi. 16 Mart 1953'te, ilk kez Ankara Radyosunda "Din ve Ahlâk Saati" programı yapıldı. 1953'te, öğretmen okullarının 9. ve 10. (Lise 1. ve 2.) sınıflarına haftada 1 saat mecburi Din Dersleri konuldu. 1954'te, 4 yıl olarak tasarlanan İmam-Hatip Okulları'na 3 yıllık lise kısımları ilave edilerek öğretim süresi 7 yıla çıkarıldı. 4 Şubat 1954'de, 6234 sayılı kanunla Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okulları İlk öğretmen okulları adıyla birleştirildi. 1955'te ilk defa açılan İmam-Hatip Okulları'nın üç yıllık ikinci kısımları öğretime başladı. 7 Kasım 1956'da, Ortaokulların 1. ve 2. sınıflarına haftada bir saat isteğe bağlı Din Dersleri konuldu. 1956'da, Diyanet İşleri Başkanlığı ilk süreli yayın faaliyetine "Reislik Mecmuası" adlı bir dergi ile başladı. 1958'de, İmam-Hatip Okulları ilk mezunlarını verdiler. 1958'de, ilk defa açıldıklarında Özel Okullar Müdürlüğü'ne bağlı olan İmam Hatip Okulları bu yılda Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlandılar. 10 Haziran 1959'da, Yüksek İslâm Enstitüsü adıyla yeni bir dinî yükseköğretim kurumu açılması kararlaştırıldı. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılmasına ilişkin 7344 sayılı kanun kabul edildi. 19 Kasım 1959'da, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü açıldı. 20 Nisan 1960'da, Diyanet İşleri Başkanlığı ilk kez bir Kur'an-ı Kerim basımı gerçekleştirdi.⁸⁷

İslam'ın siyasal görünümüne izin vermemede kararlı bir duruşa sahip olan DP, İslamcı muhalefetin radikal söylemlerini hiçbir zaman uygulamaya geçirilmese de parti içinde her zaman İslamcı muhalefete kendilerini ifade etme, taleplerini dile getirme imkânı verildi. Bu uygulamalarla İslami hareket, DP döneminde sisteme ve sistemin

⁸⁷ Medine Sevim, (t.y.), "*Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi*" [Elektronik Sürüm]. *Dem Dergi*, 2, s. 64-71, <http://www.setav.org/ups/dosya/26135.pdf>.(20.04.2018)

ideolojisine entegre olmaya başladı. Devletin kutsallığı anlayışı İslami kesimde yeniden belirginleşmeye başladı. Diğer taraftan “Marshall Planı, İslami Hareketin “demokrasi” şemsiyesi altında güçlenmesine neden oldu... Bu çerçevede demokratlık kavramı, muhafazakârlığa ve İslamcılığa eklenmiş veya Türk sağ siyasetiyle entegre olmuştur.”⁸⁸

DP, 1957 seçim kampanyası sırasında Nurcularla seçim ittifakına girdi. “Ne var ki, 1960 Askeri darbesi bu ittifaka son verdi. Askeri siyasete müdahale etmeye iten sebeplerden biri; Nurcuların önderi Bediüzzaman Sait Nursi gibi bazı Müslümanların Türkiye’yi teokratik rejime geri götürme için çalıştıklarına inanmalarıydı. Türkiye Cumhuriyeti’nin lâiklik politikalarının yok edilmekte olduğuna inanan generaller bunu önlemleri gerektiğini düşünmüşlerdir.”⁸⁹

“27 Mayıs yönetimi, tek parti dönemindeki militan lâiklik politikasına dönmeyi düşünmek yerine, devlet denetiminde ve değişime direnmeyecek bir İslam anlayışının oluşturulmasına çalıştı. Tek parti döneminde olduğu gibi İslam’ı, bazı yasal düzenlemeler ve yasaklarla reformize etmektense, aşağıdan yukarıya doğru bir reform düşünüldü”⁹⁰

İslamcı hareket bu dönemde daha temkinli davranmaya başladı ve dini taleplerinden ziyade Türkiye’deki sistemin çarpıklıkları dile getirilmeye başlandı. Batılı demokrat ülkelerde geçerli olan lâiklik anlayışının Türkiyede de uygulanmasını isteyen İslamcılar demokrasi alanındaki uygulamalarda Batı demokrasilerinin örnek alınması gerektiğini savundular.1960’ların ikinci yarısına komünizmle mücadele damgasını vurmuştur. Bu dönemde İslamcılar komünizmi bastırmada araç olarak kullanıldı. “Böylece İslam, 1960’lar Türkiyesinde yeni bir kimliğe büründü. Bu kimliğin belirleyici ögesi, her türlü sol düşünceye karşı çıkıştır.”⁹¹

1960’ta yeniden kurulan demokratik siyasal sistemde Adalet Partisi DP’nin mirasçılığını üstlenmeye çalışmış ancak DP’nin muhafazakâr ve popülist söylemi farklı iktisadi çıkarları olan sınıfları uzun süre bir arada tutamamıştır. DP’nin kapatılmasından sonra yakın söylem ve politik görüşle devam niteliğinde kurulan AP’de, sınıfsal bölünme kısa zaman içerisinde yaşanmıştır. AP’nin seçmen tabanı DP’den devralınan çiftçiler ve küçük işadamlarından oluşuyordu ama partinin siyaseti

⁸⁸ Christos Teazis, “*İkincilerin Cumhuriyeti, Adalet ve Kalkınma Partisi*”, İstanbul: Mızrak Yayınları, 2010, s. 46.

⁸⁹ Şerif Mardin, “*Yeni Osmanlı Düşüncesi Doğuşu*”, (2. Baskı), İstanbul: İletişim, 1988, s.124.

⁹⁰ Doğan Duman, “*Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık*”, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999, s. 56.

⁹¹ Duman, a.g.e., s. 66.

giderek daha fazla modern sanayi burjuvazisi büyük sermayenin çıkarlarına hizmet etmekteydi.⁹²

DP'nin kapatılması ve yeni düzenin oluşturulmasından sonra geçen on sene sonunda küçük Anadolu sanayicisi, tüccar, zanaatkâr ve çiftçiler kendi taleplerini ifade etmek ve AP'nin büyük sermaye ve devlet merkezci politikalarına muhalefet etmek için yeni kurumlar ve yollar aramaya başladılar.⁹³



⁹² Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 20. Baskı, Çev.: Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, Şubat 2007 s. 370

⁹³ Ahmet Yücekök, *100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset*, Gerçek Yay., 1983, s. 80

İKİNCİ BÖLÜM

NECMETTİN ERBAKAN'IN SİYASAL HAYATI

Adana ilinin Kozan ve Saimbeyli bölgelerinde yaşayıp sonrasında İstanbul'a yerleşen Hüseyin Bey'in torunu olan Necmettin Erbakan'ın soyu Kozanoğulları beyliği diye anılan bir bey ailesine dayanmaktadır. Dedesi olan Hüseyin Bey, II. Abdülhamit döneminde saraya yakınlığı ve bağlılığı ile bilinmektedir. Kozanoğulları diye bilinen bu aile daha sonra Nazır zade adını almış, 1934 senesinde ise Soyadı Kanunu ile birlikte soy isim olarak Osmanlıca "nazır" kelimesine uygun olan Erbakan soyadını almışlardır.⁹⁴Necmettin Erbakan Türkiye'nin "Saraylılar" diye adlandırılan bir ailesinden gelmektedir.⁹⁵ Necmettin Erbakan'ın babası ise Mehmet Sabri Erbakan'dır. Annesi olan Kamer Hanım ise Sinoplu'dur.⁹⁶

Babası Mehmet Sabri Bey hukuk eğitimi almış ve ilk olarak Erzurum iline İstinaf Mahkemesinde savcı olarak göreve başlamış ve ilk eşi Sabriye Hanım ile burada evlenmiş; iki çocuk sahibi olmuştur. İlk eşi Sabriye Hanım vefat edince Sinop iline Ağır Ceza Reisi olarak atanan Mehmet Sabri Bey ikinci eşi Kamer Hanım ile evlenmiş ve ailenin üçüncü çocuğu olarak isminin manası "Dinin Yıldızı" anlamına gelen Necmettin Erbakan 29 Ekim 1926'da Sinop ilinde gözlerini hayata açmıştır.⁹⁷

Babasının görevi nedeniyle sıkça il değiştirmiş olan Necmettin Erbakan, ilkokula Kayseri Cumhuriyet İlkokulu'nda başlamış ve yine babasının tayini nedeniyle ilkokul öğrenimini Trabzon'da bitirmek durumunda kalmıştır. 1937 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nde orta tahsiline başlamış ve 1943 yılında önceki okullarda olduğu gibi burayı da birincilikle bitirmiştir. 1948 yılı yaz döneminde İTÜ Makine Fakültesinden mezun olmuştur. Aynı yıl Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsü'nde asistan olarak göreve başlamış ve üç yıllık asistanlık döneminde yeterlilik tezini hazırlamıştır.⁹⁸

Erbakan asistan olmasına karşın fakültede öğrencilere ders vermeye başlamıştır. Necmettin Erbakan üniversitede hazırladığı üç ciltlik yüksek lisans tezinden sonra Almanya'ya gitmiş ve burada 1951-1954 yılları arasında üç yıl görev yapmıştır. Erbakan Almanya'da doktorasını tamamlarken, Alman ordusuna ait DVL araştırma merkezinde Profesör Schimit ile birlikte çalışma yapmış ve tank imal eden Deutz motor fabrikasında çalışmıştır. Aachen Teknik Üniversitesi Motorlar ve Termodinamik Kürsüsünde bir buçuk yıl kalıp bu süre içinde üç tez hazırlamıştır.

⁹⁴ Sabahattin **Uçar, Savunan Adam**, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 18.

⁹⁵ Y. Turan, "**Sofu ve Çalışkan Kuş**", Hürriyet Gazetesi, 18 Ocak 1998.

⁹⁶ **Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı, MGV Yayınları**, 1. Cilt, 2. Baskı, 2014, Ankara, s. 9.

⁹⁷ Kenan Akın, **Milli Nizam'dan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 11.

⁹⁸ Necmettin Erbakan, "**Milli Görüş**". **1. Cilt. Erbakan Külliyyatı**, M.Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 9

Tezlerinden biri doçentlik tezidir. Diğer tezi ise Dizel motorlarda püskürtülen yakıtın tutuşmasının matematiksel anlatımını yaptığı tezdir.

Necmettin Erbakan, Alman Ekonomi Bakanlığı için motorların daha az yakıt yakmaları konusunda araştırmalar yaparak rapor vermiştir. Bu arada doçentlik tezini hazırlayan Necmettin Erbakan, "Dizel motorlarda püskürtülen yakıtın nasıl tutuştuğu" çalışmasını matematiksel olarak izah eden bu tezi, Alman ilim çevrelerinde büyük yankı uyandırmıştır. Tezin mecmualarda neşredilmesi üzerine, o tarihte Almanya'nın en büyük motor fabrikası olan DEUTZ motor fabrikalarının Genel Müdürü Prof. Dr. Flats tarafından Leopard tanklarının motorlarıyla ilgili araştırmalar yapmak üzere bu fabrikaya davet edilmiştir.⁹⁹ Bu tez Almanya'daki bilim camiasında geniş yankılar uyandırınca Deutz Motor Fabrikalarının Leopard tanklarında araştırma başmühendisi olarak işe alınmıştır.¹⁰⁰

Erbakan 1954 senesinde Türkiye'ye geri dönüp 27 yaşında Türkiye'nin en genç doçenti unvanını almıştır.1954 -1955 yılları arasında askerlik görevini yedek subay olarak ilk önce İstanbul Kâğıthane'de, sonrasında Halıcıoğlu İstihkam Bakım Bölüğü'nde asteğmen ve sonrasında teğmen olarak makinelerin bakım ve tamiratları kısmında olmak üzere yapan Erbakan, askerlik görevi bitiminden sonra tekrar üniversiteye (İTÜ) dönmüştür.¹⁰¹ Aynı yıl mayıs ayında İstanbul'da askerliğini teğmen olarak yapmaya başlamıştır. Askerlik görevini ifa ettikten sonra üniversiteye dönen Erbakan 1965 yılında ise profesör olmuştur.¹⁰²

Askerlik görevini başarılı bir şekilde ifa eden Necmettin Erbakan tekrar İTÜ'ye dönmüş ve motorlar laboratuvarında daha önce Almanya'daki çalışmaları ve ağır sanayi incelemesi neticesinde yüzde yüz yerli ilk motoru yapmaya muvaffak olmuştur.¹⁰³ Sanayileşebilmenin çok da zor olmadığını ülkesine ispat etmek ve kabul ettirmek isteyen Erbakan, laboratuvarında üretmiş olduğu motoru çoğaltmak ve memleketine kazandırmak için Gümüş Motor1 fabrikasını kurmaya karar vermiştir. 200 ortaklı Gümüş Motor AŞ'nin genel müdürlüğünü Erbakan yapmıştır ve 1956 yılında kurulan fabrika, 1960 yılında seri üretime geçmiştir. Kar ortaklığı sonucunda kurulan fabrika, faizsiz bankacılığın yapıtaşı olarak nitelendirilmekte ve Türkiye'ye bir İslam modeli çizmektedir.¹⁰⁴

⁹⁹ Necmettin Erbakan, "*Milli Görüş*", *I. Cilt. Erbakan Külliyyatı*, M.Mustafa Uzun (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 10.

¹⁰⁰ Kenan Akın, *Olay Adam Erbakan*, İstanbul: Birey Yayınları, 2000, s. 13.

¹⁰¹ Necmettin Erbakan, "*Milli Görüş*". *I. Cilt. Erbakan Külliyyatı*, M.Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 10.

¹⁰² Erbakan, a.g.e., 2014a, s. 13.

¹⁰³ Ekrem Kızıldaş, "*Herkesin Hocası Erbakan*", Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 35.

¹⁰⁴ Kızıldaş, a.g.e., s. 42.

Gümüş motor fabrikasının ithal alımlara karşı gücünü kaybetmesi ve o dönemlerde yaşanan döviz dar boğazları sebebiyle Türkiye Şeker Şirketi, fabrikanın düşen hisse senetlerini satın alınca yüzde 51'lik bir payla yönetime sahip olmuştur.

Genel Müdürlükten ayrılmak zorunda kalan Erbakan, izinli olarak ayrıldığı İstanbul Teknik Üniversitesine 1963 yılında geri dönüp hocalığına devam etmiştir.¹⁰⁵

Sanayi Bakanı Mehmet Turgut ve Ticaret Bakanı Ahmet Tükel, Başbakan Süleyman Demirel'in de fikrini alarak 1967 yılında Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ı Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Borsaları yani Türkiye Odalar Birliği'nin Genel Sekreterliğine tayin etmişlerdir.¹⁰⁶

Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanlığı döneminde tanıştığı, aynı kurumda görevli olan, iktisat mezunu, iyi İngilizce, yeterince Almanca ve Fransızca bilen ahlaklı, anlayışlı, ağırbaşlı bir hanımefendi olan Nermin Erbakan ile 10 Ocak 1967 yılında dünya evine girmiştir¹⁰⁷ ve Zeynep ve Elif adında iki kız; Fatih adında bir erkek evlatları olmuştur.

Bir şirkete kredi tahsisi konusunda çıkan anlaşmazlık sonunda Necmettin Erbakan Başbakan Süleyman Demirel'e "Ben umumi kâtiplikte kalacak değilim, gayem Odalar Birliğine Genel Başkan olmaktır" diyerek mücadele bayrağını açmıştır¹⁰⁸. 1969 yılında yapılan TOBB genel başkanlık seçimlerinde Anadolu tüccarlarının desteğini alarak seçimini kazanmıştır. Kimi çevrelerce rahatsızlığa neden olan bu seçim, çıkar çevreleri tarafından rahatsız edici bulunmuştur. Çünkü Erbakan Döviz dağıtımına puantaj sistemi getireceğini, kredi paylaşımında İstanbul sanayicisiyle Anadolu sermayesini dengeleyeceğini,¹⁰⁹ yatırımları verimli üretime yönelteceğini söylüyor, vurguna ve soyguna son veriyordur.¹¹⁰

Necmettin Erbakan, çok geçmeden Süleyman Demirel hükümeti döneminde alelacele bir şekilde polis zoruyla Odalar Birliği Başkanlığı görevinden uzaklaştırılmıştır.¹¹¹ Altı ay gibi kısa bir sürede görevinden zorla alınan Erbakan, dini hassasiyetleri zayıf olan iş adamlarının işlerini yapmamakla ve İslami hassasiyetleri olan kişileri Odalar Birliğine doldurduğu gibi ithamlarla kolluk gücü marifetiyle görevden el çektirilmiştir.

¹⁰⁵ Kızıldaş, a.g.e., s. 43.

¹⁰⁶ Sebahattin Uçar, *Savunan Adam*, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 67.

¹⁰⁷ Ahmet Akgül, "*Erbakan Devrimi*", İstanbul: Togan Yayıncılık, 2011, s. 29.

¹⁰⁸ Kenan Akın, *Olay Adam Erbakan*, İstanbul: Birey Yayınları, 2000, s. 16.

¹⁰⁹ Ahmet Akgül, "*Erbakan Devrimi*". İstanbul: Togan Yayıncılık, 2011, s. 20, ;ayrıca bkz.<http://www.milligorusportal.com/showthread.php?t=31906>, (Erişim tarihi: 11.03.2018)

¹¹⁰ Ekrem Kızıldaş, *Herkesin Hocası Erbakan*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 15-18

¹¹¹ Ahmet Akgül, "*Erbakan Devrimi*". İstanbul: Togan Yayıncılık, 2011, s. 29.

Şubat 1966'da Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanlığı'na, Mayıs 1967 yılında Odalar Birliği Genel Sekreterliğine, 1968 Mayıs'ında Odalar Birliği İdare Heyeti Üyeliğine, Mayıs 1969 yılında da Odalar Birliği Genel Başkanlığına seçilmiştir.¹¹²

Tartışmalı bir şekilde TOBB Başkanlığından ayrılan Necmettin Erbakan, sanayi ve yerli üretime yeterince ilgi ve alakanın gösterilmemesi üzerine siyasete girmeye karar vermiştir. Adalet Partisi'ne geçme düşüncesine girmeden önce Erbakan, ilk etapta kurucusunun Osman Bölükbaşı'nın olduğu Millet Partisi'ne geçmeyi düşünmüş, yaptığı istişareler sonrasında ise bu düşüncesinden vazgeçerek 1969 yılında Adalet Partisi'nden milletvekilliği aday adaylığına başvurmuştur.

Fakat Adalet Partisi genel başkanı Süleyman Demirel tarafından aday adaylığı kabul görmeyip reddedilmiştir. Bu durum Erbakan'ı siyaset sahnesinden yok edememiş ve bunun üzerine Bağımsızlar Hareketini başlatıp, kendisi Konya ilinden olmak üzere, Fehim Adak Mardin'den ve diğer arkadaşları da birkaç ilden bağımsız milletvekili olarak adaylıklarını ilan etmişlerdir. 1969 seçim sonuçları açıklandığında Erbakan'ın Konya'dan bağımsız milletvekili seçilmiştir.¹¹³ Halkın büyük teveccühü ile Erbakan üç milletvekili seçilebilecek kadar Konya'dan oy almayı başarabilmiştir.¹¹⁴

Erbakan siyasete girmesinde neden Konya'yı tercih ettiği hususunu şöyle anlatmıştır; "Konya Anadolu'daki ilk merkezdir. Selçuklu merkezidir. Bizim davamızın sembolüdür. Belde-i muhayyeredir. Yani Efendimiz (s.a.v)'e teklif edilen üç şehirden biridir. Habibim hangi şehri istersin, Medine mi, Şam mı, Konya mı dediği zaman, Efendimiz (s.a.v) fakiri çok olduğundan Medine'yi seçmiştir. Ama hangisini istersin teklifi arasında Konya'nın bulunmuş olması tabii ki çok büyük bir şereftir. Büyük Selçuklu payitahtıdır. Haçlı seferlerini püskürten merkezdir. Yani işbirlikçileri püskürtmüş. Konya'nın manası çok büyük. Mevlana'nın şehri. Bu itibarla Besmeleyi Konya'dan çektik. Muhyiddin'i Arabî Hazretleri 1000 sene önce Fütuhâtı Mekkiye kitabında, 'İnsanlık fetret dönemine girecek ve kurtuluş Konya'dan başlayacaktır' buyuruyor. Bu itibarla Konya'nın özelliği vardır. Bu özelliğe dayanarak çalışmalar oradan başladık."¹¹⁵Necmettin Erbakan'ın siyaset sahnesine böylece fiili olarak girmesi ve uzun soluklu siyasi hayatının başlangıcı olan bir döneme girmesi demektir.

2.1. İlk Partileşme Sürecinde Milli Nizam Partisi

Gerek Millet Partisi'nde gerekse AP'de İslami hareketin siyasette olması gerektiği kadar yer almadığını ve görüşleri itibariyle tam olarak görüşlerinin yansıtılmadığını düşünen kimi cemaat, tarikat ve dini hassasiyetleri olan kesimleri

¹¹² Akgül, a.g.e., s. 29.

¹¹³ Sabahattin Uçar, *Savunan Adam*, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 84.

¹¹⁴ Akgül, a.g.e., s. 29.

¹¹⁵ <http://www.sonsayfa.com> (Erişim Tarihi: 29.04. 2018).

siyasette etkin kılma düşüncesini ortaya koymaya çalışan Erbakan, 24 Ocak 1970 tarihinde Milli Nizam Partisini kurmuştur.

Türkiye’de İslami oluşumları gözlemleyen gazeteci Ruşen Çakır’ın MNP’yi ortaya çıkaran ve gereksiniminin kökenini tespit etme noktasında yaptığı çalışmada MNP’yi oluşturan toplumsal katmanları üç başlık altında toplamaktadır: “

- 1) Taşra kökenli dindar ailelerden gelip cumhuriyetin laik eğitim kurumlarından yetişmiş ve genellikle serbest meslekle iştigal eden yeni seçkinler;
- 2) Taşra da ticaret ve sanayiyle iştigal eden dindar girişimciler;
- 3) Hem taşra hem büyük kentlerde yaşayan dar gelirli Sünni dindarlar.” Kimi zaman birbirine zıt arayış ve beklenti içinde olan bu kesimlerin soyut bir “İslam kardeşliği” motifi etrafında bir araya geldiklerine dikkat çeken Çakır, bu kesimler arasındaki kaynaşmayı dini konulara hâkim olan kadrolar ve birtakım İslami cemaat önderleri tarafından sağlandığını belirtmektedir.¹¹⁶

Parti kurucuları arasında toplumun çeşitli meslek guruplarına mensup kişiler bulunan MNP’nin Kurucuları şunlardır;

- Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Konya milletvekili,
- Ahmet Tefvik Paksu, Kahramanmaraş eski senatörü,
- Ali Haydar Aksoy, avukat,
- Süleyman Arif Emre, Adıyaman eski milletvekili,
- Tahsin Armutçuoğlu, avukat,
- Ömer Çoktasun, tüccar,
- Ekrem Ocaklı, Gümüşhane eski milletvekili,
- Ömer Faruk Ergün, emekli memur,
- Saffet Solak, Ege Tıp Fakültesi Profesörü,
- Hasan Aksoy, Adana eski milletvekili,
- Ali Oğuz, avukat,
- İsmail Müftüoğlu, avukat,
- Nail Sürel, tüccar,
- Dr. Fehmi Cumalioğlu, Kayseri eski milletvekili,
- Hüsamettin Fadilloğlu, müteahhit,
- Bahattin Çarhoğlu, tüccar,
- Mehmet Satoğlu, harita mühendisi,
- Rifat Boynukalın mühendis,¹¹⁷

¹¹⁶ Ruşen Çakır, “*Ayet ve Slogan, Türkiye’de İslami Oluşumlar*”, İstanbul: Metis Yayıncılık, 1990, s. 545-546.

¹¹⁷ Ekrem Kızıldaş, “*Herkesin Hocası Erbakan*”, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 126.

Bu parti yönetimi kadrosu ile Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Kapalı Spor Salonunda 24 Ocak 1971 yılında ilk parti kongresini yapan MNP, Necmettin Erbakan'ı Genel Başkan olarak seçmiştir.

Parti'nin kuruluş beyannamesinde "Aziz Milletimiz; Bugün, daima Hakk'a bağlılıkta, Hakk'ı tutmakta, iyiyi destekleyici, kötüyü men edici hüviyetiyle insanlık tarihinin en ulvi mahreki üzerinde yürüyen Büyük Milletimizin çeşitli tesirlerle kendi yolundan saptırılması gayretlerinin hüküm sürdüğü oldukça uzun bir devreden sonra yeniden ulvi ve şanlı tarihi yörüngesi üzerine oturtulması için füzelerin ateşlendiği gündür. Milli Nizam Partisi; Milletimizi karışık ve karanlık devrelerden sonra aydınlığa götürecektir, onu parlak tarihi yörüngesi üzerine yeniden oturtmak için ateşlenen güçlü füzedir. Bugün bu füzenin ateşlendiği gündür. Bugün bu mutlu gündür. Bütün milletimize uğurlu ve hayırlı olsun. Ey daima Hak'kı tutmak, iyiyi sağlamak ve kötüyü men etmek yolunda bulunmak üzere seçilmiş mümtaz ve Aziz Milletimiz!" deniliyordu.¹¹⁸

Emre Kongar, Milli Nizam Partisi'nin oluşmasını şu şekilde ifade etmiştir; 1961 Anayasası Türkiye'ye yeni özgürlükler getirmiş yeni ufuklar açmıştır. Bu çerçevede Cumhuriyetin geleneksel olarak yasakladığı komünizm ve şeriat devleti yandaşları yani sınıf diktatörlüğünü ve din diktatörlüğünü savunanlarda birdenbire müthiş bir serpilme ve gelişme platformu bulmuştur. Ülkenin aydınları bir yandan her türlü sol öte yandan her türlü sağ düşüncenin tartışılmasından yanadır. Böylece baskı altında netleşme ve dolayısıyla birbirinden farklılaşma fırsatı bulamamış olan pek çok düşünce, ilk başta hep bir arada birbirine destek vererek gelişir. Şeriatçılar ve Marksistler "düşünce özgürlüğü" açısından ittifak içerisindeydiler. Liberal sağ ve demokratik sol da bunlarla aynı çerçevede hareket etmekte her türlü "baskıya" ve "resmi ideoloji dayatmasına" karşı çıkmaktadır. Bir süre sonra "balayı" biter. Demokratik solcular ile ihtilalci solcular ve anarşist solcular birbirlerinden ayrılır. Sağda da liberal sağcılar demokratik bir platform oluşturmaya çalışırken dinci ve milliyetçi sağ hem birbirinden hem de liberal sağdan ayrılır. Fakat ilginç bir biçimde sınıf diktatörlüğünden ve din diktatörlüğünden yana olanlar birbirlerine destek vermeyi sürdürdüler. Bu çerçevede sağdaki yelpaze içinde artık iyice farklılaşan ayrıca kendisine Anadolu sermayesi içinde ve esnaf zanaatkâr kesimi arasında sınıfsal tabanda bulmuş olan Siyasal İslam Milli Nizam Partisi adı altında ve Erbakan liderliğinde partileşir.¹¹⁹

MNP'nin parti olarak siyasi arenada çok da uzun olmayan bir siyasi geçmişi olmuştur. İslamcı söylem ve eylemler, milli ve manevi söylemler, ahlak, fazilet ve

¹¹⁸ Abdullah Manaz, *Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal İslamcılık*, 1988, s. 358 – 372

¹¹⁹ Emre Kongar, *21. yüzyılda Türkiye*, s. 248.

erdem gibi söylemlere ve düşünceye sahip olan MNP, milli ve yerli kaynakların kullanılmasını, batılı devletlerin sömürü politikalarına karşı kendi kaynaklarını kullanmaları gerektiğini vurgular. MNP programında genel hatlarıyla İslamcı bir söylemin baskın olduğu milli ve manevi kalkınmaya önem verilmektedir. Parti, ahlak ve fazilet kavramlarını ön plana çıkartmıştır. Serbest rekabetçi ekonomik anlayışa ve faiz sistemine karşı çıkarak, devlet müdahalesiyle ekonomide bir "nizam" sağlanması gerektiğini öne sürmüştür. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (Avrupa Birliği) girilmesine de karşı çıkan parti, Türkiye'de ağır sanayi yatırımlarına hız verilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹²⁰

Özellikle diğer partilerin batıl olduğu ve yöneticisi olduğu partisinin hak ve yerli ve milli olduğunu belirterek parti kongrelerinde bu konuları halka anlatarak taraftar oluşturmayı başaramıştır.

Fakat bu konuşmalar ve açıklamalar kimi kamuoyu kuruluşlarında haber olarak yansıtılmış, yazılı ve görsel medyada olumsuz bir algı oluşturmuş ve bunun neticesinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Hikmet Gündüz MNP'ye parti kapatma davası açmıştır. İddianameye esas kapatma talebinde yöneltilen suçlamalar ise şunlardır;

Bazı hatiplerin il ve ilçelerde yaptıkları konuşmalar, Milli Nizam Marşı, İslam ülkeleriyle ekonomik münasebetlerin geliştirilmesi gerektiğine dair parti görüşü, Gençlik Kolları'nın neşrettiği broşürler, çeşitli gazetelerde MNP eleştirileri, mizah maksadıyla çizilmiş karikatürler vb.¹²¹ Ayrıca Ankara, Samsun, İskenderun, Karabük, Safranbolu, Çorum, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, Bafra, Edirne, Kocaeli, Sakarya, Kütahya, Altındağ Cumhuriyet Savcılıklarına 10.02.1970 tarih ve 760 sayılı yazıyla MNP'nin açılış konuşmalarının ses kayıtlarının alınması talimatını vermiş¹²² ve bu gerekçelerle Erbakan'ın MNP'si kapatılma istemiyle karşı karşıya gelmiştir. Bu kongrelerde genel olarak yapılan konuşmalara örnek, Edirne ilinde 7 Ekim 1970'te ve Ankara'da 24 Ocak 1971'de yapmış olduğu konuşmalar gibi şu şekildedir;

"Milli Nizam'ın programını lalettayin bir broşür gibi okunmamasını, kalp gözüyle okunacağını, söyleyen sözlerin altında büyük manalar olduğunu anlayarak feraseti Cenab-ı Hakk'ın verdiği;"...başını örten öğretmen hanımların mekteplerden kovulduğunu, evinde dini kitap okuyanların tutuklandığını, Kur'an Kurslarının kadrolarını ortadan kaldırmak için sinsi tertipler hazırladığını, milletin her şeyi anladığını, tekrar Hakk'a dönüp tarihi mihrakına oturacağını, Milli Nizamla Sultan Fatih Hazretleri'nin imanı, aşkı ve azminin yeniden iktidara geleceğini, Milli Nizam'ın

¹²⁰ <http://www.belgenet.com.tr> (Erişim Tarihi 22.02.2018).

¹²¹ Serkan Yorgancılar, **Millî Görüş**, Pınar Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2012 s. 446.

¹²² Yorgancılar, a.g.e., s. 426

şahadet işaretinin manasının çok büyük olduğunu, bu işaretin ne olduğunu bilmeyen varsa ve yapmıyorsa öğrenince eve gidip tövbe edeceğini” ifade ederek topluluğa şahadet parmaklarını kaldırtarak sözlerini tamamlamıştır.¹²³

24 Ocak 1971'de Ankara'da Büyük Kongre açılış konuşmasında; "Pahalılık ve zammın alıp yürüdüğünü ve iflasa gidişin temeli araştırılırsa, geniş idare ve cari iktisadi sistemin yabancıya dayanmış bulunduğunu, böyle bir anda Cenabı Hakkın, Milli Nizamı aziz millete nasip ettiğini, coşkun birtakım tarihi övünç ve sözlerden sonra 10 Ekim 1971 seçimlerinde 1000 yıllık hak ve hakkaniyete bağlılık yolunun temsilcisi olarak iktidara gelecek olan Milli Nizamın, Durkheim fikriyatından mektepleri kurtarıp, İmam-ı Gazali Hazretlerinin kitaplarına kavuşacağı,¹²⁴ konuşmalarından ötürü 12 Mart 1971 askeri müdahalesi öncesinde “laik devlet niteliğine aykırı hareket etmek ve Atatürk devrimciliğinin korunması prensiplerine aykırı olduğu” gerekçesi ile kapatılma davası açılmıştır.

Erbakan ve MNP parti mensuplarının savunması ise genel hatlarıyla şu şekildedir;

“Hâlihazır Milli Nizam Genel İdare Kurulu: İki profesör, 6 yüksek mühendis, 3 doktor, 5 eğitimci ve 5 tüccar olmak üzere 23 üyeden oluşur. İddianamenin yüksek mahkemeye tevdiinde kanaatlerinin katiyen hukuki sebepler olmayıp, bunlarla hiç alakası olmayan siyasi tesirlerdir”¹²⁵denilerek, yapılan suçlamalar hakkında Erbakan ve arkadaşları tarafından ana hatlarıyla 5 madde üzerinden savunma oluşturulmuştur.

Bunlar; bu iddianamenin müphem, delilden mahrum, usul ve kanuna aykırı olarak sevk edilmiş olması, anarşik hareketlere adı karışan partiler hakkında dava açılacağına dair resmi beyanlara rağmen, o partiler bir kenara bırakılarak, 500'eyakın açılış toplantılarına binlerce vatandaş katıldığı halde, bugüne kadar tek zabıta vakası mevcut olmayan partilerinin aleyhine dava açılmış olması.¹²⁶

Diğer partilerin birçok mensupları hakkında parti yasaklarına aykırı hareketlerden dolayı Meclis'e intikal etmiş yüzlerce dosya bulunduğu halde, bu partilerin hiçbirisi hakkında tatbikata girililmeyip şahıs konuşmalarından dolayı kanunen mümkün olmadığı halde, doğrudan doğruya partilerinin hükmü şahsiyeti aleyhine müracaatta bulunulması, dosya müderecatına nazaran şahıslara ait bazı tertip mahsulü evraklar bir sene önceki konuşmalara ait olduğu halde, bekletilerek müracaatın kısmi senato seçimleri sathı mailinde ve hatta Siyasi Partiler Kanunu'nun

¹²³ Yorgancılar, a.g.e., s. 429.

¹²⁴ Yorgancılar, a.g.e., s. 435-436.

¹²⁵ Yorgancılar, a.g.e., s. 446-459.

¹²⁶ Yorgancılar, a.g.e., s. 446-470.

110. Maddesi son fıkrasındaki, dava açılmasına tehdit konulan seçim devresinde harekete geçilmiş olması.¹²⁷

Dosya muhtevasını teşkil eden muharref ve mürettep konuşmaların mahalli bölgelerden normal yollardan intikal etmeyip, yukardan yapılan müteaddit tazyik ve tahriklerin neticesinde temin edilmiş olması ve bunlara benzer pek çok sebeplerin mevcut olmasıdır.¹²⁸

Bütün bu gelişmeler neticesinde tarafların ideolojik yaklaşımları neticesinde MNP 20 Mayıs 1971 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Kapatılan MNP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, partisinin de kapatılması ile sağlık problemleri yaşayarak İsviçre'ye tedavi maksadıyla gitmiştir. Erbakan Hoca bu gidişi 1972 yılında yurda döndüğünde şu şekilde anlatmıştır;

“Ünlü bir üniversite kliniğinde iki buçuk ay kadar tedavi gördük. Gayet iyi neticeler elde ettik. İsviçre'deki tedaviler faydalı gelmiş kalp çarpıntılarını ve geceleri yaşanan huzursuzluklar dinmiştir. Bu gezinin hiçbir siyasi yönü yoktur “şeklinde kamuoyuna demeç vermiştir.¹²⁹

2.2. Erbakan'ın Siyaset Sahnesine yeni İsimle Yeniden Dönüşü: MSP

Milli Selamet Partisi 11 Ekim 1972'de MNP'nin devamı niteliğinde kurulmuş, Genel Başkanlığa ise MNP'nin kurucularından olan Süleyman Arif Emre getirilmiştir. Siyaset hayatına bağımsız milletvekili olarak devam eden Necmettin Erbakan, bir süre sonra MSP'ye geçmiş ve zaten gizli kurucusu olduğu söylenen Erbakan, bu partiyi desteklemiştir.

11 Ekim 1973 seçimlerine Süleyman Arif Emre Genel Başkanlığı ile ilk kez giren MSP, büyük bir başarı elde ederek 1.265.771 oy ile tüm oyların %11,8'ini alarak 48 milletvekili; %12,3 oy oranı ve 516.822 oy ile de 3 Cumhuriyet Senatosu temsilcisi çıkarmıştır.¹³⁰ Hemen ardından 20 Ekim 1973'te ise partinin Genel Başkanlığına Necmettin Erbakan getirilmiştir.

Yalçın, bu oyların büyük kısmının köyden değil kentten alındığına dikkat çekmektedir: “MSP 25 büyük kentin 11 'inde Türkiye oranının üstünde oy aldı. Bu kentlerin 4'ünde; MSP (Urfa/43.5; K. Maraş/40.5; Sivas/38.5; Erzurum /34.0) bütün partilerden fazla oy alarak birinci oldu. MSP 4 kentte ikinci parti durumundaydı: Malatya (32.5), Konya (26.5), Elâzığ(26.5), Diyarbakır (19.5). Partinin yüksek oranda oy aldığı üç kent ise Kayseri (21.0), Adapazarı (17.57) ve İzmit'ti (15.5). MSP'nin çok

¹²⁷ Yorgancılar, a.g.e., s. 446-480.

¹²⁸ Yorgancılar, a.g.e., s. 446.

¹²⁹ Ekrem Kızıldaş, “*Herkesin Hocası Erbakan*”, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 144-145.

¹³⁰ Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası MSP Örneği*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985, s.143-144.

oy aldığı kentlerin ortak özelliği, dinsel inanç ve geleneklerin toplum yaşamında önemli bir yer tutmasıdır.¹³¹

Bu kentlerde yaşayan halkların mütedeyyin, muhafazakâr kesim olması da ayrıca önem arz etmektedir. Sencer, bu illerin aynı zamanda dinsel ideolojinin ana kaynağı olan küçük işletmeciliğin egemen olduğunu savunmaktadır: “Gerçekten MSP’nin büyük endüstri ve ticaret merkezlerinde ve kapitalist tarım işletmeciliğinin egemen olduğu kesimlerde önemli bir destek bulamadığı, ama küçük kent üreticiliğinin kökleşmiş, yaygın ve etkin olduğu bölgelerde gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.¹³²

Ekim 1973 seçim sonuçları tablosu şu şekildedir;

Tablo:1-1973 Milletvekili Genel Seçimleri ve Oyların Partilere Göre Dağılımı¹³³

Sıra	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	M.V. Sayısı
1	CHP	33.3	3.570.583	185
2	AP	29.8	3.197.897	149
3	MSP	11.8	1.265.771	48
4	DP	11.9	1.275.502	45
5	CGP	5.3	564.343	13
6	MHP	3.4	362.208	3
7	TBP	1.1	121.759	1
8	MP	0.6	62.377	-
9	BAĞIMSIZLAR	2.8	303.2018	6
	TOPLAM	100.0	10.723.658	450

¹³¹ Soner Yalçın, “*Milli Nizam’dan Fazilet’e, Hangi Erbakan?*”, İstanbul: Su Yayınları, 1999, s. 61-66.

¹³² Muzaffer Sencer, “*Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*”, İstanbul: May Yayınları. 1974, s. 413.

¹³³ Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası” Alan Yayıncılık, 1.Basım, İstanbul, 1985, s.145;(D.İ.E. 14 Ekim 1973 Milletvekili Seçim Sonuçları, Ankara, 1974)

Tablo:2-1973 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri Oylarının Partilere Göre Dağılımı¹³⁴

Sıra	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	M.V. Sayısı
1	CHP	33.6	1.412.051	25
2	AP	31.0	1.300.801	22
3	MSP	12.3	516.822	3
4	DP	10.4	438.276	-
5	CGP	5.9	246.888	1
6	MHP	2.7	114.662	-
7	TBP	2.1	89.824	-
8	BAĞIMSIZLAR	2.0	82.233	1
	TOPLAM	100.0	4.201.557	52

1973 seçimlerinin en sürpriz partisi ve ilk girdiği seçimleri kilit rol oynayacak şekilde kazanan MSP'yi Erbakan seçim sonrasında koalisyona yanaşmak istemese de kapıları tümünden de kapatmamıştır. Seçim sonuçları itibariyle tek başına çoğunluk oluşturamayıp tek başına iktidar olamayan siyasi partiler koalisyon arayışı içerisine girmiştir. Bu durumu iyi okuyan Erbakan, partinin amblemi olan anahtar dile getirerek "İktidara gidecek yol için anahtar bendedir" demiştir.¹³⁵

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk en yüksek oyu alan Bülent Ecevit'in CHP'sine koalisyonu kurma görevini vermiştir. Ecevit tek tek tüm liderlerle görüşmüş ve ilk etapta bütün partilerden olumsuz görüş almıştır. AP koalisyon ortağı olmayı kesin bir dille reddederken seçimlerin kilidi 9 Aralık 1973 yerel seçimlerinde oy oranı bir miktar düşen MSP'yi koalisyon ortağı olmaya itmiştir. CHP temsilcisi Deniz Baykal ile MSP temsilcisi Oğuzhan Asiltürk aracılığı ile karşılıklı olarak fikirler dillendirilmiştir. CHP kesin bir şekilde geri adım atmazken, MSP belli bir süre direttikten sonra geri adım atmıştır. CHP-MSP görüşmeleri 18 Ocak 1974'te resmen başlarken CHP içerisindeki gruplar MSP'ye fazladan verilecek tavizlerin CHP'yi yıpratacağını ileri sürmüşler ve özellikle de koalisyon görüşmelerinde en öne çıkan konu olan "genel af" konusundaki endişelerini dile getirmişlerdir.¹³⁶

¹³⁴ Ali Yaşar Sarıbay, "Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası" Alan Yayıncılık, 1.Basım, İstanbul, 1985, s.145 ; (Gös. Kaynak: D.İ.E., 14 Ekim 1973 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçim Sonuçları, Ankara, t.y.,Yayın No: 714.)

¹³⁵ Kenan Akın, "*Olay Adam Erbakan*", İstanbul: Birey Yayınları, 2000, s. 103.

¹³⁶ Nedim Yalansız, "*Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri*" 1961-2002", Buke Yayınları, İstanbul, 2006, s. 294-296.

Görüşmelerin ana hatları şu konulardan ibarettir;

1. Genel af konusunda CHP grubu, devlet aleyhine işlenmiş suçlarla fikir suçlarına 5 yıllık af indirimini az bularak ve bu suçları işleyenlerin cezalarından 10 sene indirilmesini istedi. MSP ise, devlet aleyhine işlenmiş suçların cezalarında 5 yıl indirimini öngördü. MSP ayrıca fikir hürriyeti kanunu çıkarılmasını istedi.

2. Devlet Planlama Teşkilâtı (DPT)'nin görev ve yetkileri konusunda pürüzler vardır. CHP, DPT'nin görev ve yetkilerinin arttırılmasını, genişletilmesini isterken; Sanayi, Ticaret ve Tarım Bakanlıklarını elinde bulunduran MSP ise DPT'nin görev ve yetkilerinin daha da sınırlandırılmasını istedi.

3. MSP, başbakan yardımcısına daha geniş yetkiler tanınmasını istedi. Ayrıca MİT'in başbakan yardımcısına bağlanması görüşünü ortaya attı. CHP ise, başbakan yardımcısının mevcut statü içerisinde kalmasını isteyerek, daha ileri yetki ve görev verilmesine karşı çıktı.

4. Bakanlıkların, partiler arasında taksiminde anlaşma olmasına rağmen, Ecevit başbakan olarak bu bakanlıklara MSP'nin birkaç aday vermesini ve bu adaylar arasından kendisine atama yetkisi tanınmasını istedi. MSP ise, tek aday verebileceğini ve bu adayların MSP'ye tanınan bakanlıklara atamasının yapılması görüşünü savunmuştur.¹³⁷

Erbakan'ın MSP'si kısa ama aynı zamanda zorlu bir siyasi geçmişten sonra 26 Ocak 1974 tarihinde hükümet ortağı olabilmeyi başarabilmiştir. Artık siyasi arenada siyasal İslam'ın temsilcisi olan ve bu hassasiyetin devlet yönetimindeki sesi olan devlet bakanı ve başbakan yardımcılığı ile birlikte yedi bakanlık alarak ilk başarı sağlanmış olur.

CHP ve MSP koalisyon hükümetinde birçok anlaşmazlıklar vuku bulmuştur. Erbakan'ın özellikle milli hassasiyetleri ve ağır sanayi işletmelerini kurma istekleri anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bununla beraber Kıbrıs sorunu, sanayi alanında yapılması planlanan yatırımlar ve eğitim alanında yapılması planlanan din dersi meseleleri CHP, MSP koalisyonunu çıkmaza sürüklemiştir. Bu anlaşmazlıkların başlıcaları ve en önemlileri şunlardır;

1. Erbakan'ın hükümet kararına bağlanmamış ve Devlet Planlama Teşkilatı'ndan geçmemiş bazı hayalî yatırımlardan bahsederek, her gittiği yerde yüzlerle ifade edilen fabrikalar kurulacağı yolunda vaatlerde bulunmasını CHP'li bakanlar, hükümetin itibarını sarsıcı nitelikte açıklamalar olarak nitelendirdiler.

¹³⁷ Tercüman Gazetesi, 18 Ocak 1974, s. 1.

2. İkinci sorun, Kıbrıs meselesine getirilecek çözüm yoludur. MSP'li bakanlar Kıbrıs'ta taksim politikası izlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu da hükümette bir anlaşmazlık konusu olarak devam etmekte, Ecevit'in bu yüzden Kıbrıs politikasını Erbakan'la görüşmeye gerek görmeden yürüttüğü ifade edilmektedir.

3. Polatlı'da kurulması DPT tarafından uygun bulunan ağır teçhizat fabrikası konusu da hükümet içinde aylardır süregelen tartışma konularındandır. Erbakan ve arkadaşları fabrikanın Çankırı'da kurulmasını istemekte ve bunun sağlanabilmesi amacı ile sorunu beş ay sürüncemede bırakmışlardır. DPT, Polatlı'da kurulacağını yineleyince, Erbakan bu kez bu konuda hükümetin henüz bir karar almamış olmasına rağmen Eskişehir'e giderek, burada uçak sanayi kurulacağını açıkladı.

4. CHP ile MSP, pamuk taban fiyatlarının tespiti ile faiz konusunda da anlaşmazlığa düştüler. CHP'li bakanlar pamuk taban fiyatlarının yüksek bir düzeyde tespit edilmesini ve hemen açıklanmasını istediler. MSP'li bakanlar ise bunun tespitinin dünya ihraç fiyatları belli olduktan sonra yapılmasında ısrar ettiler. MSP'liler faiz hadlerinin arttırılmasına da karşı çıktılar.

5. Erbakan'ın Kıbrıs'ta İran ile ortaklaşa rafineri kurulacağı yolundaki demeci de anlaşmazlığın büyümesine yol açtı. Hükümetin böyle bir durumdan haberi olmaması üzerine Enerji Bakanı bir demeç vererek, Başbakan Yardımcısını yalanlamak durumunda kaldı.

6. İlk ve orta öğretimde ahlak derslerinin okutulması konusu da hükümetin iki kanadı arasında süregelen anlaşmazlık konularından biridir. MSP'liler ahlak derslerinin din esasına dayalı olmasını ve din dersleri veren öğretmenlerce okutulmasını istediler. CHP'liler ise ahlak derslerinin sosyal temele dayandırılmasında ve konuyla ilgili öğretmenler tarafından okutulmasında ısrar ettiler. Milli Eğitim Bakanı da ahlak derslerini CHP'nin istediği şekilde tasarlayınca hükümet içinde tartışmalar oldu.¹³⁸

Kıbrıs'ın tamamını alma fikrinde olan Erbakan, yurt içerisindeki siyasi çekişmeler ve Kıbrıs meselesinin de ortaya çıkmasıyla gerilmiş ve 19 Ekim 1974'te CHP ve MSP koalisyonu sona ermiştir. Bunu Milliyetçi Cephe Hükümetleri izlemiştir.

2.3.1. Milliyetçi Cephe Hükümetleri

Tarihler 31 Mart 1975'i gösterdiğinde Türkiye, milliyetçi cephe hükümetleriyle tanışmıştır. Dört partinin, Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP),

¹³⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Eylül 1974, s. 1.

Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin birleşmesiyle kurulan bu koalisyon hükümeti sağ cenahı temsil etmesi hasebiyle Türkçülük ve İslamizmin harmanlanması anlamı da taşımaktadır.

Tekeli bu tezi şöyle irdedelemiştir; “Bu ideoloji ilk bakışta Ulusçuluğu ön plana alıyordu. Ulusun bekası için milli kültüre sahip çıkılması gerektiğini söylüyordu. Türkiye'nin içinde bulunduğu krizin nedeni milli kültürün yabancı etkilerle zayıflamış olmasıydı. Türkiye'nin batıya ulaşabilmesi için onun teknolojisini ve bilgisini alması yeterli olacaktı. Milli Kültürün ise korunması gerekiyordu. Gelişmede ancak bu şekilde hızlandırılabilir. Bu nedenle devlet milli kültürü planlı olarak yaygınlaştırılmıyordu. Milli Kültürün ne olduğu ise, Selçukluların Türk öğeleri kullanarak yaptığı sentezde aranılıyordu. Ama bu sentezin ne olduğu sorgulanmaya başladığında bununla kastedilenin daha çok İslam olduğu ortaya çıkıyordu. Türk- İslam sentezi özellikle 1980 sonrasında devleti özellikle etkilemiştir. Bu başarısına karşın Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin iki kaynağı olan Türkçülük ve İslamcılık arasındaki uzaklığı ortadan kaldıramamış sağ siyasetin parçalanmasını engelleyemedi” tespitinde bulunmuştur¹³⁹.

Bu koalisyon hükümetinde de yerini koruyan Erbakan, Başbakan yardımcılığı görevine devam etmiştir. MSP, her iki koalisyon döneminde de bürokrasi ve teknokraside mümkün olduğunca dindar bir kadrolaşmaya gitmeye, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işlev ve icra bakımından ihya etmeye, tekelci sermayeye karşı dev boyutlu bazı devlet yatırımları gerçekleştirmeye çalışmıştır.¹⁴⁰

2.4. 2. Milliyetçi Cephe Hükümeti

Bu koalisyon hükümetinin de dağılmasının ardından 1977'de genel seçimler yapılmış, seçimlerde yine hiçbir parti çoğunluğu elde edememiştir. 1973 seçimlerinde 11.8 oy alan MSP, 1977 seçimlerinde daha çok oy almasına karşın 8.6 olarak seçimi tamamlamıştır. Bunun nedeni ise seçmen sayısının artması ve seçime katılım oranının artmasıdır.

Ecevit 21 Haziran 1977'de azınlık hükümeti kurmuş fakat bir ay sonra 21 Temmuz 1977'de görevini bırakmıştır. Görevi alan Süleyman Demirel'in AP'si ikinci MC'yi oluşturmuştur. Erbakan 2. MC'de de yine Başbakan yardımcılığı görevini sürdürmüştür. Fakat bu sefer koalisyon şu üç parti; AP, MSP ve MHP'den olmak üzere oluşturulmuştur. Milletvekili sayısı yarı yarıya azalıp 24'e düşmesine rağmen MSP, "anahtar parti" iddiasını sürdürüp taviz vermez tutumunda ısrar edince AP zor günler

¹³⁹ İlhan Tekeli, “*Türkiye Bağlamında Modernite ve İslam*”, 1990'ların Bilançosu, s. 427.

¹⁴⁰ Ruşen Çakır, “*Millî Görüş Hareketi*”, *İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 547.

yaşadı. Bilindiği gibi 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucunda 2. MC'nin ömrü kısa olmuştur.¹⁴¹

6 Eylül 1980 yılında Konya ilinde “Kudüs’ü Kurtarma ve Gençlik Mitingi” düzenleyen MSP, “Dinsiz Devlet Yıkılacak Elbet”, “Şeriat Gelecek Gözyaşı Dinecek”, “Şeriat İslam’dır, Anayasa Kurandır”, “Ne Doğu Ne Batı Tek Yol İslam”¹⁴² söylemleriyle ve kısa bir süre sonra 12 Eylül 1980 darbesinin yapılması neticesinde yeniden kapatılma sürecine girmiştir.

Erbakan Konya mitinginin tüm çabalarına rağmen nasıl provoke edildiğini şu şekilde anlatmıştır;

Konya mitingini MSP olarak biz yapmadık. Bütün partilerin sahip çıkması için liderleri davet edilmiştir. Bu arada Müslüman ülkelerin büyükelçileri de çağrıldı. Şimdi çok önemli bir hususu açıklamak istiyorum. Devrin İçişleri Bakanı MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk’ü arayarak mitingde provokasyonlar yapılacağına dair haberler geldiğini söylemiş ve mitinge iştirak edip etmemeği bir daha değerlendirmemizi talep etmiştir. Asiltürk ise mitinge iştirak edemeyeceğimizi bildirmiş ve tedbir alınmasını istedi. Bu arada Konya Valisi’ne tedbir alınması için ikazlar yapılmıştır.” Her türlü tedbirin alındığı teyit edildikten sonra mitinge iştirak ettik. Fakat bir de gördük ki yasa dışı pankartlar sokaklarda pervasızca dolaşüyor. Kimse de müdahale etmiyordur. Tam bir provokasyon olduğu anlaşılıyordu. Gençlerimiz kanunsuz pankartları topladılar. Polise haber verilerek bunlara el konulması sağlandı. Miting saatine kadar yapılan anonslarda salonda yapılan anonslardaki slogan dışında slogan atılmaması uyarısında bulunuldu. Buna rağmen sloganlar söyleniyor ve birkaç defa uzaklaştırmamıza rağmen yasa dışı pankart taşıyanlar her seferinde aramıza karışıyordu. Korteji kontrol için çok az sayıda güvenlik görevlisi bulunuyordu¹⁴³ diyerek kendilerini savunmuştur. Yönetime el koyan darbeciler, daha ziyade Konya mitingini bahane ederek MSP yöneticilerini sıkıyönetim mahkemesinde yargılatmıştır. Ancak, MSP’liler darbeden kısa bir süre sonra beraat etmiştir.¹⁴⁴

Erbakan ve arkadaşları beraat etmelerine karşın 7 Kasım 1982 yılında yapılan halk oylamasıyla değişen anayasanın geçici 4. Maddesi nedeniyle 5 yıl süreyle siyasi yasaklı hale gelmiştir.

¹⁴¹ Ruşen Çakır, “*Ne Şeriat Ne Demokrasi, Refah Partisini Anlamak*,” Metis Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 23-24.

¹⁴² Soner Yalçın, “*Milli Nizam’dan Fazilet’e, Hangi Erbakan?*”, Su Yayınları, İstanbul, 1999, s. 144-146.

¹⁴³ Kenan Akın, “*Olay Adam Erbakan*”, Birey Yayınları, İstanbul, 2000, s. 64-65.

¹⁴⁴ Ruşen Çakır, “*Millî Görüş Hareketi*”, *İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 547.

2.5. Erbakan'ın Refah Partisi Dönemi

12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte cunta yönetiminin tüm siyasi partilerin çalışmalarına son verdiği gibi MSP'yi de kapatmış ve siyasi parti liderlerini de hapsedmiştir. Siyasi yasak getirilen Necmettin Erbakan 12 Eylül sonrasında aktif siyasete girememiş olsa da "Milli Görüş" çizgisini takip eden bir oluşum olan Refah Partisi kurularak bu hareketin devamı sağlanmıştır. 19 Temmuz 1983 yılında kurulan RP, ilk kurucu başkanının Ali Türkmen'in Milli Güvenlik Kurulu tarafından veto edilmesi sebebiyle RP Genel Başkanlığına Ahmet Tekdal getirilmiştir. Parti kurucu listesi MGK tarafından reddedilen RP, 1983 genel seçimlerine katılma hakkı verilmeyerek seçimlere sokulmamıştır. Ancak kurucular listesinin tamamlanması ile birlikte önündeki ilk seçim olan 1984 yılında yerel seçimlere katılarak Erbakan'sız 4.4 oy aldı.¹⁴⁵ 6 Eylül 1987'de yapılan referandumla (halk oylaması) bazı eski siyasi parti liderlerine siyaset yapma yasağı kaldırılmıştır. Siyasi yasakların kalkmasıyla RP'ye giren Necmettin Erbakan, 11 Ekim 1987'de Genel başkan seçilmiştir.¹⁴⁵

Kurulan RP'nin amaçlarını şu şekilde özetleyen Tekdal, "Refah Partisi yeniden bir milli şuur ve hamle ile çağdaş teknolojiden yararlanan, inançlı ve akılcı bir yöntemle, modern ilmin ışığında memleket meselelerine çözüm getirmek, ülkeyi mesut ve müreffeh insanlar yurdu yapmak azmiyle kurulmuş, yepyeni bir partidir." Refah Partisi olarak gayemiz; Milli şuur hâkim kılmaktır. Yolumuz milli şuur yoludur. Biz Refah partililer Milli Şuur denilince şu cümleleri anlamaktayız;

Bağımsızlık, İnsan hakları, Demokrasi, Adil Ekonomi, Refah'ın yaygınlığı, Milli dış politika, Milli Eğitim ve Terbiye" demektedir. Ayrıca Tekdal Refah partisinin hedefi olarak da "Maddi ve manevi planda kalkınmış bir Türkiye, Bölgeler ve zümreler arası dengesizlikleri gidermiş, mesut ve müreffeh insanların yaşadığı Türkiye, Ağır Sanayiini kurmuş, zirai gelişmesini gerçekleştirmiş, netice olarak iktisadi bağımsızlık savaşını kazanmış bir Türkiye" şeklinde belirtmiştir.¹⁴⁶

1984 yılında 4.4 oy alan RP, Erbakan'ında partinin başına geçmesiyle ileriki seçim dönemlerinde yerelde ve genelde sürekli bir ivme kazanarak oy oranlarını arttırmayı başarmıştır. 1987 genel seçimlerinde 7.1 oy oranıyla yukarıda bahsedilen eski seçim dönemlerinde alınan oy potansiyelini yakaladığını görmekteyiz.

1989 yerel seçimlerinde yüzde 9.8 oy alan RP'nin yapılacak ilk genel seçimlerde yüzde 10'luk barajı aşacağı düşünülüyordu. Fakat parlamentoya kesinlikle girmeyi garanti altına almak gereklidir. Milli Görüş meclise mutlaka taşınmalı, mecliste temsil edilmenin nimetlerinden daha fazla uzak kalınmamalıydı. Bu yüzden barajı kesinlikle aşamayacakları belli olan sağdaki iki parti; Türkeş'in liderliğindeki Milliyetçi Çalışma

¹⁴⁵ Ekrem Kızıldaş, "**Herkesin Hocası Erbakan**", Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 239-240.

¹⁴⁶ Kızıldaş, a.g.e., s. 240.

Partisi ile Aykut Edibali'nin liderliğindeki İslahatçı Demokrasi Partisi'nin ısrarlı ittifak önerileri kabul edildi. Seçim ittifakı "İnananlar Refahta birleşti" şeklinde lanse edilmesine rağmen, bu ittifak RP içerisinde büyük sorunlar yaratmıştır. Kürt kökenli yöneticilerin büyük bir bölümü istifa ederken, partinin Güneydoğu müfettişi Altan Tan ve Cizre Belediye Başkanı Haşim Haşimi "İrkçı-Şöven" MÇP ile işbirliği yapıldığı gerekçesiyle RP'den ayrılmışlardır.¹⁴⁷

1989 yerel seçimleri RP açısından adeta bir sıçrama tahtası olmuş, ilk ve en önemli siyasi başarısını sağlamış, bir önceki 1984 yerel seçimlerinin iki katından fazla oy almış, yüzde9,8'e yükselerek, 5 ilin ve 15 ilçenin yerel yönetimi kazanılmıştır.¹⁴⁸ 20 Ekim 1991 genel seçimleri ilklere sahne olmuş resmi olmasa da üç parti yani RP, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi ittifak kurma konusunda anlaşmışlardır. Anayasaya göre iki ve daha fazla partinin birleşerek seçime katılmalarının yasak olması sebebiyle bu üç partinin ittifakları kâğıt üzerinde resmi bir belgeye dayanmaması nedeniyle; IDP ve MÇP partilerinin milletvekili adaylarının seçime katıldıkları bölgelerden bağımsız aday olarak katılmışlar; fakat her üç partinin de birbirlerinin adaylarına oy verdikleri,¹⁴⁹ görülmektedir.

1991 seçimleri öncesinde RP ve Erbakan'ın karşılaştığı en büyük mesele hiç kuşkusuz Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisiyle ittifak yaparak seçime girme korkusu olmuştur. Bu zorunluluk daha çok, RP'nin oylarını sürekli artırmasına rağmen bu seçimlerde başarılı olmanın ön şartı olan % 10 barajını aşım aşamayacağı handikabından ileri gelmiştir. İttifak kurulursa % 10 barajının aşılması kesindi. Fakat bu kez de RP'nin yıllardır güttüğü İslamcı politikanın özellikle Güneydoğuda yara almasından korkuluyordu.¹⁵⁰

Dağı, "1991 genel seçimlerinin RP açısından, son derece modern öğeler ve içerikle yürütülen 1991 seçim kampanyası sonunda ittifakın aldığı yüzde 16,9'luk oy oranında RP'nin payı tahminen yüzde 10'nun üzerinde olmuştur" analizinde bulunmuştur.¹⁵¹

Çalışlara göre; 1991 seçim propagandasında RP geleneksel propaganda tarzından farklı bir yol izleyerek ilk kez partinin propaganda afişlerinde başı açık kadınlara yer verilmiştir. RP bu kampanya sırasında solun yıllardan beri kullandığı temaların ve sloganların nerdeyse tamamını kullanarak geleneksel biçimlerden farklı

¹⁴⁷ Oral Çalışlar, *RP Nereden Nereye*, Cumhuriyet, 22 Nisan 1994.

¹⁴⁸ Oral Çalışlar, *Refah Partisi Nereden Nereye*, Pencere Yayınları, 1995, [y.y]. s. 58.

¹⁴⁹ Hakan Özdemir, *"28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: RP, FP, "SDÜ, 2. sayı, Isparta, 2015, s. 169.*

¹⁵⁰ Murat Ali Ağırbaş, *Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne Demokrasi Anlayışının Gelişimi*, Gazi Üniversitesi, 2002, s. 25. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁵¹ İhsan D. Dağı, *"Kimlik, Söylem ve Siyaset, Doğu-Batı Ayrımında Refah Partisi Geleneği"*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 18-18.

bir söylemde bulunduğunu söyleyebiliriz. Çalışların bakış açısıyla; Propaganda afişlerinde hakkını arayan ve sömürü düzenine karşı çıkan işçiler, hayat kadınları, baskı ve işkenceye karşı çıkan ve özgürlük arayan aydınlar, çevre sorununu gündeme getiren kentliler boy göstermeye başlamıştır.¹⁵² Bütün önyargıları bu tarz afiş eylem ve söylem ile çöpe atan RP, sistem dışı kalmaktansa sisteme entegre olmayı şiar edinerek sadece siyasal İslam'ın temsilcisi olmadığını aynı zamanda farklı görüş, eylem ve söylem mensuplarını da etkileme noktasında bir başarı elde etmeyi bilmiştir.

İnceoğlu ise, "Adil Düzen" 'in vaat ettiği 'düzen ve adalet', 1990'dan itibaren sadece Doğu Anadolu ve kırsalını değil aynı zamanda muazzam iç göç sürecinde nüfus ve mekânda genişleyen büyük şehirleri de konu almaktaydı. Bu süreç boyunca belediyecilik, devlet eliyle sağlanan hizmetler ve devletin genel refaha yönelik rolü, siyasi popülizm ve rant yeni bir boyuta taşınarak dönüşüme uğramıştır. Bahsedilen süreçte oy verme davranışının ve doğudan batıya, kırdan kente göçün öznesi olan 'periferik kitleler' RP'nin öncelikli oy deposu olmuştur.¹⁵³

Üç parti olarak (RP, MÇP, IDP)20 Ekim 1991 erken genel seçimlerine katılan bu ittifak, Türkiye genelinde kullanılan seçmen oylarının %16,9 oranında oy alarak TBMM'ye 62 milletvekili ile temsil etmeye hak kazanmıştır. Ayrıca TBMM'de grup kuran dört siyasi parti gurubundan biriside RP olmuştur. MÇP ve IDP milletvekilleri bir süre sonra oluşturulan bu üçlü ittifaktan ayrılma kararı almışlardır. MSP kapatılan partilerin yeniden faaliyete geçmesinin önündeki engellerin kaldırılmasıyla beraber Refah Partisine katılıp, 27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinde büyük bir atılım yaparak, %19,14 oranında oy alarak İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler belediye başkanlıklarını kazanmıştır. 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde ise RP, %21,38 oy oranıyla 158 milletvekilliği kazanarak birinci parti olmuştur.¹⁵⁴

¹⁵² Oral Çalışlar, *Refah Partisi Nereden Nereye*, Pencere Yayınları, [y. y], 1995, s. 62-63.

¹⁵³ Efecan İnceoğlu, "*Türkiye'de Siyasal İslamcılığın Evrimi*" 1999, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 63. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁵⁴ Hakan Özdemir, "*28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi:RP,FP*", "SDÜ, 2. sayı, Isparta, 2015, s. 169-170.

Tablo-3 24 Aralık 1995 genel seçimleri ardından sonuçlar şu şekildedir:¹⁵⁵

SIRA	PARTİ ADI	OY ORANI	TOPLAM OY	M.V. SAYISI
1	RP	21.38	6.012.450	158
2	ANAP	19.65	5.527.288	132
3	DYP	19.18	5.396.000	135
4	DSP	14.64	4.118.025	76
5	CHP	10.71	3.011.076	49

Yavuz'a göre, RP bilgisayar teknolojisini kullanarak en iyi parti örgütlenmesini sağlamıştır. Partinin elemanları "dine hizmet" şuuru içinde geceli gündüzlü hummalı bir çalışma içine girmişlerdir. RP seçimlere kırsal kesimdeki 80 binin üzerindeki "mahalle ve köy temsilcileri", 12 bin civarındaki parti örgütlerinde ve kahvehanelerde sürekli konuşan "öğretmen ve hatipler", sayısı 50 bini bulan "örgüt yöneticileri", sayısı 210 bini bulan "örgüt gönüllüleri" ve seçim günü sırf seçimlerde görevli 100 bin "müşahit ordusuyla" hem yatay hem de dikeylemesine yoğun bir şebeke ağı kurmuştur.¹⁵⁶ Buna göre aynı ideoloji ile yılların vermiş olduğu siyasal İslam'ın ortaya çıkışına vesile olmak isteyen bu gönüllüler ordusuyla Türkiye'de siyasal İslam artık tam anlamıyla vücut bulmuştur denilebilir.

Yalanız'a göre ise, RP'nin en büyük başarısı İslam eksenli dayanışma ve ortak iş yapma güdüsünü siyasi alana aktarması ve gücü sürekli canlı tutması olmuştur. Partinin bir başka stratejisi ise partiye "tepki oyu" olarak oy veren veya sempati duyan seçmeni zamanla partilileştirmek ve her seçmeni "Refahlı" yapmaktır. Ona göre, 1980'li yıllarda başlayan hızlı kapitalistleşme ve "köşe dönme" çabaları sonucu toplumsal yapıda derin bir tahribat yaşanmış ve özellikle şehirleri muhasara altına alan varoşlar sisteme duydukları tepkiyi yansıtacakları sistem dışı parti arayışına girmiş ve RP bu gruplar için bir sığınak ve protesto mekanizmasına dönüşmüştür. RP'nin sağladığı yeni sığınma, savunma veya sisteme eklenme alanları bu kitlelerin radikalleşmesini önlemiş ve onları kontrollü şekilde sisteme entegre etmiştir, özellikle 24 Aralık 1995 seçimleriyle parti tabanının genişlemesi sonucunda hem teşkilat yapısında hem söyleminde ciddi bir yumuşama yaşanmış ve partinin büyümesiyle

¹⁵⁵ www.konrad.org.tr (Erişim Tarihi:15.04.2018).

¹⁵⁶ Hakan Yavuz, "**Modernleşen Müslümanlar**", Çev. Ahmet Yıldız, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 597-598.

kendisine olan güveni artmıştır.¹⁵⁷ Buradan kendisini ezilmiş, bir kenara itilmiş, milli manevi duygularıyla oynanmış ve en önemlilerinden olan ekonomik sıkıntılarla boğuşan kırsal veya kentli halkın sesini yansıtan bir eylem ve söylem içerisine girdiğini görmekteyiz.

Seçimleri birinci parti olarak kazanmasına karşın Erbakan, tek başına iktidar olamadığı için bir an önce koalisyon görüşmelerine geçmiş ve Erbakan barajı aşmış tüm siyasi partilerle, DYP, ANAP, DSP ve CHP ile koalisyon görüşmeleri başlatmış, ancak görüşmeler neticesinde bir koalisyon çıkmamıştır. Bunun üzerine hükümet kurma görevini Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den alan Erbakan görüşmelerin netice vermemesi ile görevi iade etmek durumunda kalmıştır. Bu durumu Kazan şöyle açıklamaktadır;

Erbakan'ın hükümet kuramamasının iki nedeni vardır. Bunlardan ilki gerek ANAP gerekse DYP'nin seçim kampanyaları boyunca RP'yi bir korku sembolü haline getirmiş olmaları nedeniyle ilk görüşmede evet denmesinin düşmana teslim olmak anlamına gelmesidir. İki parti üzerinde yenilgi ezikliği vardı. Diğer neden ise sermaye ve yanlı medyanın her iki partinin liderleri üzerinde kurduğu baskıdır.¹⁵⁸ Buradan hareketle Laiklik ve irtica söylemlerinin ayyuka çıktığı dönemler söz konusudur. Siyasal İslam'ın temsilcisi konumundaki parti bir bakıma her ne kadar oy çoğunluğuna sahip olursa da laiklik elden gidiyor, irtica hortluyor söylemlerinden olağanca gücüyle etkilenmekten kurtulamamıştır.

Nitekim Cumhurbaşkanı Demirel yeni hükümet kurma görevini seçimlerde üçüncü parti olmasına rağmen milletvekili sandalye sayısı bakımından ikinci parti olan DYP'ye vermiştir. Koalisyon hükümeti kurma çalışmalarına başlayan DYP Genel Başkanı Tansu Çiller de hiçbir partiyle uzlaşamayınca 3 Şubat 1996'da hükümet kurma görevini Cumhurbaşkanı'na geri vermiştir. Cumhurbaşkanı Demirel bu defa hükümet kurma görevini ANAP'a vermiştir. Koalisyon hükümeti kurma çalışmalarına başlayan ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, DSP'nin de dışarıdan desteği ile üç ay süren hükümet kurma buhranlarını DYP ile koalisyon kurarak bitirmiş ve 53. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni kurmuştur. Yılmaz tarafından 8 Mart 1996'da okunan hükümet programından sonra 12 Mart 1996'da meclis güven oylamasına geçilmiştir. Güven oylamasında, kullanılan 544 oyun 257'si kabul, 207'si ret ve 80'i çekimser çıkmıştır. Anayasanın 11. Maddesi'nin son fırcasına göre bir hükümetin güvenoyu almış sayılabilmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğunun yani yarısından bir fazlası olan 550 milletvekilinden 276'sının kabul oyu vermesi gerekmektedir. Bu

¹⁵⁷ Yusuf Yalanız, "**Milli Görüş Partilerinin Eğitim ve Kültür Programları**", 2011, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 49. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁵⁸ Şevket Kazan, "**Refah Gerçeği 2. Ankara**", Keşif Yayınları, 2004b, s. 53-55.

durumda hükümet güvenoyu alamamasına rağmen dönemin Meclis Başkanı Mustafa Kalemli hükümetin güvenoyu aldığını kabul etmiştir. Bu açıktan yararlanan RP, güven oylamasının Anayasanın 96. maddesine göre geçersiz olduğu gerekçesiyle 12 Nisan 1996'da Anayasa Mahkemesine başvurur. Mahkeme 14 Mayıs 1996'da güven oylamasını, olağanüstü hali ve çekiç gücün süresinin uzatılmasına ilişkin TBMM kararını iptal eder fakat yeni oylamaya gerek olmadığını bildirir. Refah Partisi daha sonra 27 Mayıs 1996'da Başbakan Mesut Yılmaz hakkında gensoru önergesi vermiştir. Yılmaz gensorunun görüşülmesini beklemeden 6 Haziran 1996'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e istifasını vermiş ve böylelikle hükümet düşmüştür.¹⁵⁹

Mesut Yılmaz'ın istifasıyla beraber 54.hükümeti kurma görevi tekrar Erbakan'a Cumhurbaşkanı Demirel tarafından verilmiştir. Vakit kaybetmeden çalışmalara başlayan Erbakan, Mesut Yılmazla görüşmüş ve yine ortaklık sağlanamamıştır. Bunun üzerine DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ile anlaşan Erbakan Refah-Yol hükümetini kurmuştur.28 Haziran 1996 tarihinde kurulan Refah-Yol Hükümeti Programı 07 Temmuz 1996'da okunarak, 08 Temmuz 1996'da kabul edildi. Refah-Yol hükümet programının AnaYol hükümeti programının fotokopisi olduğu iddiasının yadsınamayacağını söyleyen Kemali Saybaşılı, RP'nin "Adil Düzen" düşüncesinin hükümet programına belirgin bir biçimde yansımadağını belirtmiştir.¹⁶⁰

Refah-Yol Hükümetinin öncelikli politikalarını anlatan Erbakan, 54. Hükümetin icraatlarının başlıklarını şu şekilde ifade etmiştir;¹⁶¹

- Ekonomik göstergelerde iyileşmeler sağlandı
- Acil destekleme programındaki 57 il, 96 ilçe, 52 belde ve 90 köye 3,94 trilyon, ayrıca Doğu Anadolu'ya 1 trilyon 13 milyar TL Güneydoğu Anadolu'ya 1 trilyon 120 milyar 559 milyon TL destek verdi.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınması için "İcra Programı" hazırladı.
- 1991 Körfez krizinden beri kapalı tutulan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını açtı.
- Kuzey Irak sınır ticaretini harekete geçirerek Güneydoğu halkının ekonomik durumunu iyileştirdi.
- Terör olaylarını Türkiye'nin gündeminden düşürdü.
- Doğu ve Güneydoğu'da köylere dönüş projesini başlattı.
- Çekiç Güç kısıpaca alındı.
- İnsan haklarını iyileştirme yasa tasarılarını kanunlaştırdı.

¹⁵⁹ Yusuf Yalanız, "**Millî Görüş Partilerinin Eğitim ve Kültür Programları**", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s. 53. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁶⁰ Kemali Saybaşılı, "**Refahyol Döneminde Siyasal Yaşam**", *On Bir Aylık Saltanat*, s. 27.

¹⁶¹ Necmettin Erbakan, "**Türkiye ve Ekonomi**", İstanbul: Yeni Neşriyat, 2007, s. 107-136.

- İnsan Hakları ihlallerinin takibi için bir Devlet Bakanı'nı bu işle görevlendirdi.
- Yalnız Batı ülkeleri ile değil, Asya ve Afrika ülkeleri ile de yakın ilişkiler geliştirerek ilk defa Türkiye'nin önderliğinde ve dünya çapında bir kuruluş olan D-8'leri gerçekleştirdi.

Erbakan yönetimindeki 54.hükümete bir tehdit gözüyle bakılmıştır. Dindar muhafazakâr yönü sürekli olumsuz karşılanmış ve politik söylem ve eylemleri sürekli küçümsenerek hayata geçirilmesi mümkün olmayan politikalar olarak görülmüştür. Toprak, bu konuda;

Refah-Yol hükümetinin başarılı politikaları muhalefeti ve sermaye gruplarını rahatsız etmekteydi. Bu dönemlerde gündeme getirilen Erbakan'ın tarikat liderlerine başbakanlık konutunda verdiği iftar yemeği, taksimdeki cami tartışmaları, Libya gezisi, başörtüsüne verilen destek, RP'li bazı milletvekillerinin konuşmaları sebebiyle Türkiye'de laiklik-şeriat tartışmalar yoğunluk kazanmış ve bu konularla ilgili hem meclis içerisindeki muhalefetle hem de asker üzerinden Hükümet'e baskı kurulmaya başlanmıştır. Özellikle medya organları sayesinde 'Türban, karayolu ile hac, Taksim'e cami, kurban derisi ve Kudüs gecesi'¹⁶² gibi söylemler toplumun laik kısmını tedirgin etmiştir.

Bu tedirginlik askeri de rahatsız etmiştir. Her ne kadar Erbakan ordu ile arasını yumuşak tutmaya çalışmış bu psikolojik harpte ön almaya çalışmış ise de bu çabaları boşa çıkmıştır. İslami kimliği her zaman ön planda olan Erbakan, icraatları nedeniyle değil de yine görüşleri nedeniyle hedef tahtasına konmuştur. Yalnız bu seferki tehdit her zamankinden daha ciddi ve tehlikelidir.

Başbakan Erbakan, irtica brifingleri tüm hızıyla devam ederken partide adeta sıkıyönetim ilan etmiştir. Refah Partililerden ordu ve subaylar hakkında rencide edici laf duymak istemediğinden sıkıca tembihlemiştir.¹⁶³ Medyanın da Refah-Yol hükümetinin icraatlarını özellikle dini eylem, söylem ve gezileri iç kamuoyunu tahrik edercesine lanse etmesi adeta askeri cenahı körükleyen, askerin sinir uçlarına çalışır vaziyette haber yapmaları en büyük etkenlerden biri olmuştur.

Müftüoğlu'na göre, 54.hükümetin düşürülme sebepleri arasında ABD, İsrail ve işbirlikçileri baş etken olarak saymış ve bunun yanında diğer nedenler olarak ise şu nedenleri sıralamaktadır;

- IMF ve Dünya Bankasının ekonomik programlarına iltifat edilmemesi,
- Milli bir ekonomik politika benimsenmesi
- Hükümetin olumlu icraatları nedeniyle millet nezdinde güç kazanması

¹⁶² Demet Filiz Toprak, "*Milli Görüş Hareketinin İnsan Hakları Söyleminin Evrimi*" Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2009, s. 35. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁶³ Fethi Çalmuk, *Necmettin Erbakan, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* Cilt: 6, İslamcılık, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 423-424.

- Her kesime tatmin edici ücret ve maaş artırımları yapılması
- Çekiç Güç'ün kısıpca alınması
- D-8'in kurulması
- İran ve Libya ile anlaşma yapılması, dış politika ve ticari açılımlarda,
- Batıdan uzaklaşıp, Müslüman ülkelere yönelmesi,
- Havuz sisteminin oluşturulması,
- Dış politikanın ABD'nin elinden kurtarılmaya çalışılması,
- Kalkınma hızı endeksini eksilerden artılara çekmesi, iç ve dış borcun azalması,
- Sanayileşme hamlesine yeniden başlanması,
- Manevi kalkınma hamlelerin başlatılmış olması olarak sayılmaktadır.¹⁶⁴

Her fırsatta milli bir şahsiyet olduğunu anladığımız Erbakan gerek iç politikada gerekse dış politikada çıkar guruplarını rahatsız etmiştir. Batıdan uzak bir milli politika üretme, ekonomik kalkınma ile Türk halkını kalkındırma hamlesi ve en önemlisi ise ağır sanayi hamleleri milleti memnun ettiği kadar içerdeki ve dışarıdaki güç odaklarını ise bir o kadar rahatsız etmiştir.

Erbakan'a en büyük darbeyi vuranların başında faiz ile ülkeyi sömüren üretmeden büyük paralar kazanma çabası içerisindeki faiz lobileri olmuştur. Havuz sistemi adını verdiği sistemle Erbakan, kamu kurumlarının kasasında biriken paranın mesai bitiminde bir havuz içinde toplanarak ihtiyacı olan kurumun kasasına anında transfer yapılmasını öngörmektedir. Böylece nakit ihtiyacı olan kamu kurumu gecelik faiz üzerinden borcuna borç katmak yerine, ihtiyacı olan parayı havuz hesabından temin edecek ve devlet de gereksiz borçlanma durumundan kurtulacaktır. IMF ve ABD'ye olan acziyet göz önüne alınırsa, küresel güçlerin kaybını idrak edebilmek o kadar da güç değildir. Ancak, Erbakan'ı zora sokan asıl konu ise; söz konusu sistem ile kamunun sırtından çok yüksek meblağlar elde eden ve havadan para kazanan iç ve dış çevrelerin akarlarının durmasıdır.¹⁶⁵

Nihayetinde asker sivil ve faiz lobilerinin baskılarıyla post modern denilen kansız bir darbeye 54. Hükümet istifaya zorlanmıştır. Özellikle 4 Şubat 1997 sabahı Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığına bağlı tank ve kariyerlerle bazı askeri araçlar sabah saatlerinde motorlu yürüyüş eğitimi çerçevesinde Sincan Atatürk caddesinden geçtiler.¹⁶⁶ Bu askeri hareketlilik daha sonra Erbakan siyasetine balans ayarı diye de algılanması neticesini doğurmuştur.

¹⁶⁴ İsmail Müftüoğlu, "**Belgeler Konuşuyor**," Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 134-135.

¹⁶⁵ Nail Kızıllan, "**28 Şubat Hıyaneti ve Hainlerin Akıbeti**", s. 41.

¹⁶⁶ Milliyet Gazetesi, 05 Şubat 1997,16.

28 Şubat sürecinin yaşanmasıyla RP üzerindeki baskıların artması ve Erbakan'ın istifaya sürüklenmesi Arpacı'ya göre, Post-modern darbe olarak nitelendirilen 28 Şubat sonrasında RP'nin MGK Kararlarını kamuoyunun tartışmaya açması ve kararların imzalanıp imzalanmadığına ilişkin tartışmalarla birlikte; Hükümet programının hedefleri arasında yer alan sekiz yıllık eğitimin MGK kararları ile benimsenen biçiminin TBMM'de yasalaştırılmaması, hükümet aleyhine tepkileri artırmıştır. Bu süreçte Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, RP'nin laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği ve ülkenin bir iç savaş ortamına sürüklendiği gerekçesi ile RP'nin temelli kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır. RP'nin kapatma davası açıldıktan sonra Hükümet üzerindeki istifa baskıları sürerken, Çiller'in erken seçime gitmeden, RP ve DYP'nin yanına BBP'yi de alarak hükümetin istifa etmesinin ardından üçlü bir koalisyon kurma formülü, BBP'nin RP ve DYP hükümetini dışarıdan desteklemesi biçiminde kabul edilince, Necmettin Erbakan 19 Haziran 1997'de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e hükümetin istifasını ve yeni koalisyon bildirdesini sunmuş, hükümeti kurma görevini Tansu Çiller'e vermesini istemiştir. Ancak Süleyman Demirel hükümet kurma görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir.¹⁶⁷

Yakın tarihe 28 Şubat kararları olarak geçen MGK toplantısı Erbakan'ın milli ve İslami yaşam ve siyaset biçimine adeta bir darbe ve bir manifesto niteliği taşımaktadır. İleride "POST MODERN" darbe diye anılacak olan kararlar şunlardır;

28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı MGK Kararı'nın Eki'dir.

1- Anayasamızda cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2- Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.

3- Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a) 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttan uygulamaya konulmalı.

¹⁶⁷ Işıl Arpacı, "*Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmettin Erbakan*" İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2012, s. 414. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

b) Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4- Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılâplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5- Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6- Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

7- İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8- İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkân verilmemelidir.

9- TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10- Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel çatışmadan rejim aleyhtarı, faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konmalıdır.

11-Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12-T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında

gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedeki kesin önlemler alınmalıdır.

13-Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltmek için uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14-Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

15-Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mâni olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16-Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17-Ülke sorunlarının çözümünü "Millet kavramı yerine ümmet kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı taban da yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18-Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.¹⁶⁸

Kararlara bakıldığında hemen başlarda Erbakan'ın İslami kimliğine adeta atıf yapıldığını görmek mümkün olacaktır. Daha ilk maddede Laiklik ilkesi hatırlatılmış, tarikat ve gurupların denetimlerinin daha sıkı bir şekilde yapılarak özellikle gençlerin zihin dünyalarının bu guruplardan temizlenmesi ve Milli Eğitim kurumunun kanunlara yaslandığı eğitim modelinin uygulanması istenmiştir. Tarikat ve Cemaatlerin topladıkları derilere kadar ayar verilmeye çalışılan bu metinde adeta dini örgütlere savaş açılmış ve bunların faaliyetleri ve sözüm ona oluşturdukları tehlikeler en ince detayına kadar yer bulmuştur.

21 Mayıs 1997'de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, iktidarda iken RP hakkında, "Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri" gerekçesiyle dava açmıştır. Birtakım baskılar üzerine Haziran 1997'de Erbakan Hoca'nın istifa etmesi üzerine

¹⁶⁸ Hikmet Çiçek, "*İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri*", Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 29-31.

Refah-yol hükümeti dağılmıştır. Refah Partisi, 8 ay süren dava sonucunda, 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılarak; Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Ahmet Tekdal, Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan ve İbrahim Halil Çelik'e 5 yıl süreyle siyaset yasağı getirilmiştir. RP'nin kapatılma gerekçesinde; "parti görevlilerinin laiklik karşıtı eylemleri, devletin kurucusuna karşı suçlamaları ve türbanla ilgili siyasetleri kanıtlar arasında görülmüştür". Partinin programları arasında ise; " Türkiye'de manevi kalkınmayı sağlamak, Adil Düzeni kurmak, Ağır sanayiye gerçekleştirmek, İslam ülkeleriyle olan ilişkileri arttırmak, faizi kaldırmak, Türkiye'nin AT' ye girmesinin faydasız olduğu gibi dini temelli görüşleri," nedenler arasında sayılmıştır.¹⁶⁹

Erbakan'ın ülkenin bekası adına bütün siyasi hayatı pahasına görev ve yetkilerinden istifa etmesini sağlayanlar bu milli duruşu sergileyen Erbakan ve arkadaşlarını siyasetten de el çektirmek istemiştir. Tüm diğer partiler gibi, RP'nin de hataları bulunmaktadır. Siyasi hataların ortaya çıkartılması asayiş yöntemleriyle değil, siyasi yoldan yapılmalıdır.¹⁷⁰Zira baskı ve cebir her dönemde ters etkiye neden olmaktadır ve hâsıl olunan etki, sonuç odaklı bir kazanım vermemektedir.

Erbakan RP kapatıldığında kamuoyuna şu demeci vermiştir "Refah davası bu kararlardan zerrece etkilenmez. Bu karar, Refah inancının gelecekte tek başına iktidara taşınmasını sağlar. Pratikte hiçbir şey değişmeyecektir. Davamız daha da gelişecektir.", "Sakalımızı tıraş ettiler, şimdi daha gür çıkacak", "Partiler değişir ama ideal, aşk, giyim değişmez" ve "Milli Görüş idealini kimse ortadan kaldıramayacak ve Milli Görüş gerçekleşecektir" ifadeleri ile yola devam diyerek 17 Aralık 1997'de İsmail Alptekin'in kuruculuğunda ve genel başkanlığında Fazilet Partisi'ni kurduğunu belirtmiştir.¹⁷¹

Baskı altına alınıp siyasi yasaklı konuma gelen Erbakan partinin kapatılmasıyla birlikte kararlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınmış, (AİHM) AİHM davayı reddetmiş ve Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararı onaylamıştır. AİHM'nin kararı, "Demokrasinin kendisini koruma hakkından, mücadeleci demokrasi kavramından doğmaktadır" açıklaması yapılmıştır.¹⁷²

2.6.Erbakan Kontrollü Fazilet Partisi Dönemi

17 Aralık 1997'de, kurulan Fazilet Partisi, İsmail Alptekin'in Genel Başkanlığında kurulmuş muhafazakâr ve milli görüşe yakın bir parti olarak siyasi arenada yerini almıştır. RP kapatıldıktan sonra Bağımsız Milletvekilleri FP'ye katılarak

¹⁶⁹ Hakan Özdemir, "28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: RP, FP", "SDÜ, 2. sayı, Isparta, 2015, s. 169-171.

¹⁷⁰ Ali Bayramoğlu, "28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi", s. 257.

¹⁷¹ Nevzat Böligeray, "AKP Değişiyor mu", Ankara: Tekin Yayınevi 2004, s. 21.

¹⁷² Milliyet Gazetesi, 4 Mart 2010.

FP'nin TBMM'de temsil etme hakkını elde etmiştir. 14 Mayıs 1998'de FP Kurucular Kurulu kararı ile Recai Kutan genel başkanlığa getirilmiştir.¹⁷³ Kurulu bir düzene zaten sahip olan Erbakan bu geçiş sürecini böylece kolaylıkla atlatabilmiştir. FP tüm bu kapatılma süreçlerini iyi bir şekilde analiz etmiş ve eylem ve söylemlerini parti kapatılmalarına önlem amacıyla dikkat edilmiştir.

MNP, MSP ve RP ile yaşanan kapatılma tecrübelerine karşı daha temkinli davranılması açısından FP farklı bir görünüm sergilemekteydi. FP'nin yeni görünümü merkeze geçmeye çabalayan demokratik ılımlılık olarak belirmiştir. Bu bağlamda kutuplaşmış siyaset içinde RP'nin ardılı FP'nin yaşama şansı küçük bir olasılık olsa da FP kendisini RP'den farklı göstermeyi ve iki parti arasında bir devamlılık olmadığını ortaya koymayı denemiştir. Bununla ilgili ilk sinyaller FP'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine sıcak bakmasıydı. Bunun yanında "türban yasağına" insan hakları penceresinden bakma, "İslami görev" söylemleri yerini Demokrasi, insan hakları ve kişisel özgürlüklere bırakmıştı.¹⁷⁴

1995'te yapılan genel seçime göre 1999'da yapılan genel seçimde Millî Görüş hareketi kan kaybetmiştir. Fazilet Partisi, 1999 seçimlerinde RP'nin oyları temel alındığında, 1995 genel seçimlerine oranla %6 oy kaybına uğradı. Parti, Türkiye genelinde topladığı 4.805.381.oyla %15,4 oranında kalarak 111 milletvekiliği kazanmıştır. Yerel seçimlerde ise FP, genel seçimlere nazaran büyük başarı yakalamıştır.¹⁷⁵ Yerelde %18,4 oy alan FP, başta büyük kentler İstanbul ve başkent Ankara olmak üzere Türkiye'de birçok belediye başkanlıklarını alarak birinci parti olmayı başarmıştır.

Genel seçimlerdeki oy kaybına neden olarak çeşitli söylentiler olması, partinin kimin kontrolünde olduğunun halk tarafından bilinmemesi, parti içinde yenilikçi ve gelenekçi iki gurubun oluşması, İmam Hatip okullarının ortaokul bölümünün kapatılmasında pasif kalması, başörtüsü meselesine yüksek sesle destek verememesi, eylem ve söylem birliğinin sağlanamaması olarak gösterilebilir. Bütün bu sayılan ve muhafazakâr kesimin hassası olan sorunlara 28 Şubat'taki akıbete uğramamak için sessiz kalan FP bütün bunlara rağmen yine de "İrticai Faaliyetlerin Odağı" damgasından kurtulamamıştır. Kısa sürede toparlanıp siyasi arenaya dönen FP, genel seçimlerde hafif düşüşle oy kaybetse de yerel seçimlerde büyük başarı sağlanmıştır.

¹⁷³ Hakan Özdemir, "**28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Millî Görüş Partisi: RP, FP**", "SDÜ, 2. sayı, Isparta, 2015, s. 171.

¹⁷⁴ Işıl Arpacı, "**Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmettin Erbakan**" 2012, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 421-422. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

¹⁷⁵ Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri**, 1859-2006, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s. 77.

Fakat kendisini laiklik karşıtı eylem ve söylemleri yine bahane edilerek yine kapatma davası açılmıştır. Laik cenah adeta düşman gibi gördüğü ve irticacı damgası vurduğu İslami kesimi temsil eden FP'ye tahammül göstermemiştir. Bunun en somut örneğini bir bayan milletvekilinin TBMM'de yemin töreni yapılmaktayken meclise türbanla gelmesi olmuştur. İnancı gereği takmakta olduğu başörtüsü nedeniyle meclisten çıkarılmış ve buda FP'nin kapatılmasına en büyük dayanak yapılmıştır.

4 Mayıs 1999 tarihinde TBMM'de yeni milletvekillerinin yemin töreninde, FP'li Milletvekili Merve Kavakçı türbanla meclis genel kuruluna girmiş ve DSP'li milletvekillerinin protestosuyla genel kuruldan çıkarılmıştır. Bu olay 7 Mayıs 1999'da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın FP'nin kapatılması istemiyle verdiği iddianamede de kapatılma gerekçelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Nihayetinde 12 Haziran 1999'da AYM'nin "kapatma talebi ile ilgili belgelerin eksik olduğu; Başsavcının, Genel Başkan Recai Kutan başta olmak üzere FP yöneticileri, milletvekilleri ve belediye başkanlarının kapatma gerekçesi olabilecek söz ve eylemlerinin kanıtları ile sunulmasını" istemesi, davanın 16 Kasım 2000 tarihinde görüşülmesine neden olmuştur. Sonrasında Yargıtay Başsavcılığına Sabih Kanadoğlu'nun getirilmesiyle daha önce AYM tarafından delil kabul edilmeyen belgeler tekrar gündeme getirilmiş ve bu belgelerin kapatılmaya yeterli delil oldukları iddia edilmiş ve 22 Haziran 2001'de FP'nin kapatılmasına karar verilmiştir. Bu kararla birlikte milletvekilleri Nazlı Ilıcak, Merve Kavakçı, Bekir Sobacı, Ramazan Yenidede ve Mehmet Sılay'a 5 yıl süreyle siyasi yasak getirilmiştir.¹⁷⁶

Dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, 7 Mayıs 1999'da Fazilet Partisi'nin kapatılması yönünde dava açmıştır. Vural Savaş, gerekçe olarak Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerinin ihlal edilmesini ve Fazilet Partisi'nin Refah Partisi'nin devamı niteliğinde olmasını göstermiştir. Ayrıca kapatılan partilerin yöneticilerinin bir başka partinin yöneticisi ya da denetleyicisi olamayacağını ve partinin laikliğe aykırı eylemlerin odağı haline geldiğini öne sürmüştür. Savaş, Anayasa Mahkemesi'ne sunduğu iddianamede; kapatılan Refah Partisi milletvekillerinin birkaç gün içinde Fazilet Partisi'ne geçmelerinin, Necmettin Erbakan'ın Fazilet Partisi'ni yönetmesinin, Fazilet Partisi'nin kapatılan Refah Partisi'nin devamı olduğunu savunmuştur.¹⁷⁷

Kendi içlerinde de farklı aykırı seslerle de mücadele eden FP, Erbakan'ın da siyasi yasağı nedeniyle hukuki manada partide olmayışı bölünmelere yol açmıştır.

¹⁷⁶ Ekrem Kızıldaş, "**Herkesin Hocası Erbakan**", Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 518

¹⁷⁷ Hakan Özdemir, "**28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: RP, FP**", "SDÜ, 2. sayı, Isparta, 2015, s. 178-180

Fazilet Partisinde “Yenilikçi” hareketi diye bir hareket vuku bulmuştur ve bu durum doğal olarak “Gelenekçi” tabirini doğurmuştur.

17 Mayıs 2000 tarihli Fazilet Partisi kongresi, Türkiye’deki İslamcı partilerin tarihinde bir ilktir. İlk defa Erbakan’ın partideki mutlak egemenliğinin sarsılışı ile karşı karşıya kalındı. Tayyip Erdoğan’ın din farklılığı gözeterek halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği gerekçesi ile eski TCK, 312.maddesine istinaden mahkûmiyeti nedeniyle yenilikçilerden Abdullah Gül adaylığını koydu. Gelenekçiler Erbakan’ın güvendiği ve desteklediği lider Recai Kutani aday olarak gösterdiler. Gül 521 oy almış ancak Kutan’ın 633 oy alması ile başkanlığı kaybetmiştir. Bu sonuç artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını göstermiştir. Yenilikçiler Kongreden büyük bir moralle çıkarak Millî Görüş’ten kopma hazırlıklarını sürdürmüşlerdir.¹⁷⁸

Millî Görüş hareketi ideolojisiyle kitleleri bütün dezenformasyon ve karalamalara ve tabii ki kapatılmalarına rağmen halktan teveccühünü almıştır. Krizler Millî Görüşü adeta bir itici güç görevi gördü. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile birlikte yükselişi yakalayan Millî Görüş Hareketi, düzenli olarak oy oranlarını çıkarmış ve döneminin en önemli siyasi akımlarından biri haline gelmiştir. Kitleler mağduriyetler nedeniyle ve tabii ki parti politikaları ile MG’yi sürekli desteklemiştir. Özellikle 28 Şubat sürecinde getirilen yasaklamalar Fazilet Partisine olmasa da parti içerisindeki yenilikçi kanada büyük siyasi avantaj sağlamıştır. Cumhuriyet rejimiyle barışık bir siyasi kimlik çizen bu grup, parti yapısı ve ciddi bir söylem ve eylem değişikliğine gitmiştir.

Fazilet Partisinin 2001’de kapatılmasının ardından Gelenekçiler Saadet Partisini kurmuşlardır. Saadet Partisinin kuruluşu detaylı olarak ileriki bölümde anlatılacaktır. Yenilikçiler ise SP içinde yer almak istemeyerek 14 Ağustos 2001’ de Adalet ve Kalkınma Partisini kurmuşlardır. AKParti kurulduktan kısa bir süre içinde Saadet Partisi’nden 51 milletvekili parti değiştirmişlerdir.¹⁷⁹

2.7. Saadet Partisi ve Erbakan

FP’nin kapatılmasıyla beraber MGH (Millî Görüş Hareketi), 20 Temmuz 2001’de Recai Kutan Genel Başkanlığında Saadet Partisini kurmuşlardır.

SP, 2002 Erken Genel Seçimlerinde yüzde 2,5 oy oranıyla TBMM dışında kalmıştır. 11 Mayıs 2003’te yapılan 1. Olağan Kongre’de aday olmayan Recai Kutan’ın yerine Necmettin Erbakan genel başkanlığa seçilmiştir; ancak 29 Aralık 2003’te Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Erbakan’ın kesinleşmiş hapis cezası nedeniyle parti üyeliğinden ayrılmasını istemiştir. Bunun üzerine Erbakan Hoca, 30 Ocak

¹⁷⁸ F.Ö. Karaarslan, “*Muhafazakâr Düşüncedeki Değişim ve Devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği*”, 2011, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mersin. s. 101. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁷⁹ Milliyet Gazetesi, 16 Ağustos 2001.

2004'te parti üyeliğinden ve genel başkanlıktan istifa ederek yerine tekrar Recai Kutan getirilmiştir.¹⁸⁰

Erbakan, kamuoyunda "Kayıp Trilyon" davası olarak bilinen davada, Ankara 9. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 6 Mart 2002'de "özel evrakta Sahtecilik" suçundan 2 yıl 4 ay hapis cezasına mahkûm olmuştur. Yargıtay 11. Ceza Dairesi, Erbakan'ın cezasını onamıştır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı,"Kayıp Trilyon davasında mahkûm olan ve mahkûmiyet kararları kesinleşen Erbakan dâhil 6 kişinin parti üyeliğinden çıkarılması ve partideki organlardaki görevlerine son verilmesini isteyince Erbakan, 30 Ocak 2004'te Saadet Partisi genel başkanlığından ve parti üyeliğinden ayrılmıştır.¹⁸¹

Saadet Partisi'nde 11 Temmuz 2008'de yapılan Olağanüstü Kongre'de Numan Kurtulmuş, genel başkan seçilmiştir. Erbakan yanlıları kongrede usulsüzlük yapıldığını savunmuşlardır. Temmuz ayı sonunda da Oğuzhan Asiltürk'ün şikâyeti üzerine açılan davaya bakan 21. Asliye Hukuk Hâkimi Ahmet Metin Tözün, olaylı geçen kongre için ihtiyati tedbir kararı vermek ve kongre evraklarına el koymak üzere polis eşliğinde Genel Merkez'de arama yapmıştır. Açılan davalarda, kongrede usulsüzlük yapıldığı, Saadet Partisi'nin mevcut yönetiminin de bu yüzden hukuken geçerli olmadığı iddia edilerek partinin davalar sonuçlanana kadar kayyuma devredilmesi ve kayyum tarafından yönetilmesi istenmiştir. Yapılan davada karar çıkmıştır. Mahkeme, SP yönetiminin kayyuma devredilmesine karar vermiştir.¹⁸²

27 Şubat 2011'da Genel Başkan Necmettin Erbakan vefat etmiştir. Erbakan'ın vefatından sonra parti, genel seçimlere Mustafa Kamalak Genel Başkanlığında gitme kararı almıştır. Saadet Partisi, 2011 seçimlerinde %1,24 oy alarak 4. parti olmuştur. Seçimden hemen sonra yapılan kongrede Mustafa Kamalak yeniden genel başkan seçilmiştir.¹⁸³

Erbakan istifasının ardından hukuken SP'de olmasa da aslında partiden hiç ayrılmamıştır. Tüm enerjisini milli görüş sivil toplum kuruluşlarına ve parti çalışmalarına sarf etmiştir. Hasta yatağında iken bile ülkenin bekası için çalışmış ve hizmet etmiştir. Vefatıyla kitleleri hüzne boğan Erbakan yalnızca ülke de değil ülke sınırları dışında da gazete manşetlerine konu olmuştur.

¹⁸⁰ Hakan Özdemir, "**28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: RP, FP**", "SDÜ, 2. sayı, Isparta, 2015, s. 184.

¹⁸¹ <https://www.cnnturk.com/2010/yasam/diger/10/18/iste.erbakanin.siyasi.gecmisi/593311.0/index.html>, (Erişim tarihi: 04.04.2018).

¹⁸² Hürriyet Gazetesi, 22 Eylül 2010.

¹⁸³ <http://www.kimkimdir.net.tr/siyasi-partiler/saadet-partisi>, (Erişim Tarihi:04.04.2018).

Erbakan Saadet Partisini tanımlarken;

Balıkesir'de partililerle yaptığı bir konuşmasında "Saadet Partisi bir fabrikadır" sözleriyle gündeme gelmiştir. Erbakan bu sözlerini "Müslüman'ı alır şuurlu Müslüman yapar. Nasıl şuurlu Müslüman yapıyor? Alıyor Müslüman'ı, başına üç tane çivi çakıyor. Bir tanesi cihat çivisi, ikincisi haftalık toplantı çivisi, üçüncüsü de Millî Gazete çivisi. Bir insanın başına cihat çivisi, haftalık toplantı çivisi, Millî Gazete çivisi çakılmışsa bu insan artık şuurlu Müslüman olmuştur" sözleriyle tamamlamıştır.¹⁸⁴

Ulusal basında Erbakan'ın kaybı için genelde hoca kimliğinden ve ölümüne kadar siyasete devam ettiğinden bahsetmiştir. Örneğin Hürriyet Gazetesi "Ölene Kadar Devam" Sözcü Gazetesi "Son Nefesine Kadar Siyaseti Bırakmadı" Güneş Gazetesi "Siyaset Hocasız Kaldı"¹⁸⁵ gibi manşet atarken Yabancı basın ise İslamcı ve İslam'ın Türkiye'deki siyasi temsilcisi olarak okuyucularına duyurmuş ve "Türkiye'nin İlk İslam Yanlısı Lideri Erbakan Vefat Etti" şeklinde manşete taşımıştır.¹⁸⁶

Erbakan Hoca'nın Türk siyaset tarihine kazandırdığı özelliği beyefendi kişiliği ve siyasete kattığı olumlu samimi politik üslubu olmuştur. İslami kimliği ön planda olan Erbakan Ayrıca milliyetçiliği ile bilinmektedir. Millî görüş hareketinin söylem diline ve eylemlerine bakıldığında bunu çok rahat görmek mümkün olacaktır. Erbakan'ın kendi ağzından yaptığı açıklamalarından öne çıkanları; "milletin kendi kaynaklarına güvenerek çalışıp onları harekete geçirmesi; üretim, istihdam ve ihracat seferberliğinin derhal başlatılması, paylaşımında herkesin hakkını alması, ülkenin tamamının kalkınması ve bütün gelir guruplarının milli gelirden dengeli ve adil bir şekilde pay almasını sağlama inancı, bu zihniyetin temelini oluşturmaktadır."¹⁸⁷

¹⁸⁴<http://www.merhabahaber.com/erbakan-hocanın-unutulmayan-sozleri-95649h.htm>(Erişim Tarihi:04.04.2018).

¹⁸⁵ Milliyet Gazetesi, 28 Şubat 2011.

¹⁸⁶ Hürriyet Gazetesi, 2 Mart 2011.

¹⁸⁷ Necmettin Erbakan, "**Türkiye'nin Temel Meseleleri**", Rehber Yay., 1.Baskı, Ankara, 1991, s. 245-248.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERBAKAN'IN İKTİSADİ VE MİLLİ KALKINMA FİKRİYATI

3.1. Maddi Kalkınma Hamlesi İle Sanayileşme

Hareket olarak bile siyaset sahnesine “Millî Görüş Hareketi” olarak çıkan, Millî bir İslamcılık modelini Türkiye’de uygulanması için bütün hayatını veren Erbakan Hoca kapitalist ve sosyalistlere adeta savaş açmıştır. Bütün bunların yanın da İslami bir ekonomik yapının kurulabileceğini ve yerli ve milli imkânlar kullanılmak suretiyle sanayileşerek ve üretim yaparak büyümenin sağlanacağını her fırsatta dile getirmiştir. Tüm sistemlerin alternatifinin olduğu gibi kalkınma modeli olarak ağır sanayi hamleleriyle ve kazanılanları adil bir düzen kurarak paylaşılmasından yanadır.

Erbakan’a göre kapitalizm, materyalist esaslara göre tanzim edilmiştir. Ona göre batıdaki zenginler, fakirlerle ilgilenmek hususunda kendilerinde bir mecburiyet duymamaktadırlar. Onlar da çalışıp kazansın demektedirler. Fakirlerin kazanması devletin zoruyla, devletin elindeki daha rahat imkânlarla kolaylıkla yaptırabilmektedir. Dolayısıyla Batı’da, insanlar büyük kazanç hırslarına kapılmaktadırlar. Ona göre, batıda her şey kârla, parayla ölçülmüş olduğu için insanlarda insaf denilen bir durum söz konusu olmamaktadır¹⁸⁸

Erbakan siyasetinin ve dünya görüşünün iki temel unsuru söz konusudur;

- 1.Maddi Kalkınma
- 2.Manevi Kalkınma

Millî Görüş adaletsizliğin temel nedeni olarak küçük burjuvazi gurubun korunarak çoğunluğu oluşturan alt tabakanın Maddi ve Manevi haklarının gasp edilmesi olarak görür. Nüfusun çoğunun kırsalda birçok kasaba ve şehirler dâhil temel medeni ihtiyaçların hemen hiçbiri karşılanmış ve tanzim edilmiş olmadığı,¹⁸⁹ bununla beraber; ekonomik ve ticari hayatın pahalılığı, yüklü faiz oranlarıyla halkın ezilerek daha çok yoksullaştığı, alım gücünün ise pahalılık nedeni ile gün geçtikçe azalması büyük kitlelerin faiz yükü altında ezildiği, yoksulluğun arttığı, pahalılığın ise gün geçtikçe orantısız bir şekilde artmasına neden olduğu tespiti yapılmaktadır. Kırsalda ve köylerde üretilen mahsul değerinin çok altında alınarak azınlık çıkar gurupları korunmakta olduğu görüşü hâkimdir.

Erbakan Hoca; “İsrafın kaldırılması; her türlü istismar ve tefeciliğin terki; yaygın kalkınmanın hızla sanayileşerek gerçekleşmesi; yurdumuzdaki zümreci ve coğrafi dengesizliğin giderilmesi; vergilerin basit ve adil esaslara ircaı; birikmiş para ve

¹⁸⁸ Necmettin Erbakan, “*Davam*”, Mustafa Yılmaz, (ed.), M.g.v. Yayınları, Ankara, 2013, s. 72-73.

¹⁸⁹ Necmettin Erbakan, “*Millî Görüş*”. I. Cilt. *Erbakan Külliyyatı*, M.Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 40.

imkânların tevcihinde, iktisaden ve sosyal yönden kalkınma bakımından en önemli olan sahaların yer almasını temin edecek verimli bir sistemin gerçekleştirilmesi ve yürütülmesi; kalkınma çabalarının milli birşuur, hamleci ruh ve aşkla yapılmasının gerektiğine inanır ve aziz milletimizi bölünmez bir bütün olarak bu gayeler için gönül ve el birliği ile çalışmaya davet eder”¹⁹⁰ görüşünü savunur.

Millî Görüşün ekonomik, siyasal ve sosyal hedefleri bulunmaktadır. Erbakan hoca ülke kalkınmasının sağlanabilmesini şu şekilde açıklamıştır;

- Önce Ahlak ve Maneviyat; Erbakan’a göre, başarıya ulaşmak için milli şuurun canlandırılması gereklidir. Komünizm materyalizmin kendisidir. Ahlak ve maneviyat milli görüş stratejisinin bir numaralı belkemiğidir.
- Millet Kardeşliği ve Devlet-Millet Kaynaşması; Erbakan’a göre, “Millî görüş vatanımızın ve milletimizin bölünmez bütünlüğü, ülke içinde yaşayan tüm insanımızın kardeş bilinmesi temel prensibine dayanır.” Ona göre, her şeyin başı önce yurttaki kardeşliğin ve birliğin sağlanmasıdır. Gidecek yol iç barış yoludur, kardeşlik yoludur.
- Temel Hak ve Hürriyetler; Erbakan’a göre Millî Görüş, Anayasada ifadesini bulan temel hak ve hürriyetleri kabul eder ve buna taraftardır. Mülkiyet ve mesken dokunulmazlığı, kanun karşısında kişi eşitliği, ticaret, seyahat, haberleşme, toplanma ve gösteri hak ve hürriyetlerin korunmasında itina gösterilmesini şart sayar.
- Fikir ve İnanç Hürriyeti; Erbakan’a göre Millî görüş, vicdan ve düşünce hürriyetlerinin demokrasinin ve insan haklarının temelini teşkil ettiği ve medeni gelişmeye bu hürriyetlerin hız verdiğine inanır. Ona göre temel prensipler, fikre karşı ancak fikirle mukabele edilmesi, fikir, düşünce ve inançlara, hiçbir sebep veçhile tahakküm edilmesine meydan ve mahal bırakılmaması şeklinde özetlenebilir.
- Aile ve Kadın Hakları; Erbakan’a göre aile Türk toplumunun temelidir. Bu temelin sağlam olabilmesi için devlet, ana ve çocuğun korunması için gerekli bütün maddi ve manevi tedbirleri almak mecburiyetindedir. Ona göre, milli görüş bu konuda eksikliğin var olduğunu bilmekte ve bu eksikliğin giderilmesi için kadınların cinsiyetlerine uygun olmayan işlerde, iktisadi zorunluluklar dolayısıyla çalışmalarını önlemek üzere bütün Türkiye’yi şamil bir manada teşkilatlandıracaktır. Kadınların çalışma şartları hafifletilecek ve analık vazifelerini ifa edecek rahatlığa kavuşturulacaktır.

¹⁹⁰ Necmettin Erbakan, “*Millî Görüş*”. *I. Cilt. Erbakan Külliyyatı*, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara 2014a, s. 43.

• Devlet İdaresi; Erbakan'a göre Millî Görüş, devlet yapılanmasında Başkanlık sistemi önermektedir. Erbakan, ağır bürokrasi, taşra-merkez arası kopuklukların oluşması, hizmetlerin istenilen düzeyde olmaması gibi nedenlerden ötürü idari sistemin değişikliğini istemektedir. Ona göre bu sistemle, başkanlık sisteminde cumhurbaşkanlığı ve hükümet başkanlığı birleştirilecek, icraya kuvvet, sürat ve müessiriyet sağlanacaktır. Bu sistemde başkan tek dereceli olarak millet tarafından seçilecektir. Ayrıca bu sistemin yanında tek meclis olacak ve milletvekili sayıları 300'e indirilecektir. Bunların yanında mühim meselelerde halk oylaması, halk vetosu, halk teşebbüsü usulleri getirilecektir.

• Anayasa; iç barışı sağlayacak, kalkınmaya öncü olacak, fikir ve vicdan hürriyetine saygı gösteren, milletin olumlu karşılayacağı yeni bir anayasa oluşturmak Millî Görüş'ün hedeflerindedir.

• Eğitim; Erbakan'a göre, Önce ahlak ve maneviyat anlayışından hareketle manevi kalkınmayı sağlayacak, muhasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkılacak, örnek bir medeniyetin kurulması için büyük ve şanlı tarihimizle iftihar eden, mazisine bağlı, anane ve örf adetlerini hürmet ve saygıyla muhafaza eden, her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrük, her gün bir öncekinden daha ileri olma imanı ve azmi ile şahlanan bir şuura sahip yeni nesilleri yetiştirmek, eğitimde ana gaye olacaktır. Ona göre, yeni kurulacak eğitim sisteminde birinci sınıftan yüksek tahsilin son sınıfına kadar günümüzde yaygın olan maddeci zihniyet kalkacak yerine ahlaki ve manevi zihniyet yer alacaktır.

• Ekonomi; Erbakan'a göre milli görüşle birlikte bölgeler arası eşitsizlikler kaldırılacak ve yerinden kalkınma anlayışıyla "Bölgesel Kalkınma Şirketleri" kurulacaktır. Bu şirketlere Anadolu'da kurulacak olan fabrikaların işçileri iştirak edecektir. Ona göre, milli görüşte ufki (yatay) devletçilik ve kalkınma esastır. Yani projesinin, altyapısının, bütün her türlü devletçe yapılması icap eden imkânlar devlet tarafından getirilecek yukarıdan aşağıya doğru; fakat sahibi olmak deyince, devlet sahibi olmayacak, o bölgenin sakinleri olacak. Devletçilik yukarıdan aşağıya tatbik edilecek. Devlet ortak olacak. Ona göre, ufki devletçilik anlayışıyla ülkenin her tarafında fabrikalar olacak, her bölgede ağır sanayi kurulacaktır. Bankacılık ile ilgili olarak faizciliği ortadan kaldıracak şekilde banka ve kredi siyasetinde yatırıma ve kar ortaklığına yönelinecektir. Ona göre, vergilendirmede adil davranılacak, işçi hakları korunacak, esnaf ve sanatkârlar, sosyal güvenlik, turizm, enerji ve madenler, ulaştırma, tarım ve hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve su ürünleri gibi alanlarda

yapılandırılmalarına gidilecektir. Adil Ekonomik Düzen 'in kurulması sağlanacaktır.

• Dış Siyaset ve Milli Savunma; Erbakan'a göre, bütün ülkelerle iyi münasebetler kurmak, tarihi, kültürel ve dini bağlar bulunan komşularımız ve diğer ülkelerle münasebetleri geliştirmek milli görüşün hedeflerindedir. Ona göre, milli sanayi 'de harp sanayinin kurulması, Türk ordusunun modern standartlar bakımından iyi bir seviyeye eriştirilmesi gibi mevzuları ilmi, fenni, askeri şartları ve mali imkânları göz önünde tutarak, tahakkuk safhasına koyacak bir "Askeri Planlama Dairesi" kurulması hedeflenmektedir.¹⁹¹

Siyasetin ve sosyal hayatın her alanına İslami öğretileri yerleştiren Erbakan, kalkınmada en önemli unsurun dini öğretiler perspektifi ile hayatta idame ve ikame edilebileceğini öngörmektedir. Bütün siyasi ve milli proje ve politikalarının kaynağını İslam dini öğretilerinden, İslam hukukundan ve İslam sosyolojisinden aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanında özellikle Almanya tecrübesi Erbakan Hocayı fazlasıyla etkilemiş dünya gelişmelerine karşı ilgisiz kalmamıştır.

Sanayileşmenin sadece batılılara has bir şey olmadığını, hatta ilmin batılılar tarafından Müslümanlardan alındığını iddia eden Erbakan, sanayileşmenin kaynağını Müslümanların oluşturduğunu söylemektedir. Ona göre, "Milletimiz, tarihinde sanayileşmenin, bütün dünyaya örneklerini vermiş, onun hocası olmuş bir millettir aslında. Ama bize kendimizle ilgili bilgiler öğretilmediği için, bilâkis ters telkînâtlar altında bırakıldığımız için, uzun zamandan-berî yanlış düşünür hale getirilmişizdir. Tarihi vesikaların noksan olduğu eski devirleri bir kenara bırakalım, bundan bin seneden öncesini konuşuyorsak, biliyoruz ki, tarihte Harun Reşit'in Avrupa'ya hediye etmiş olduğu saatin ne olduğunu Avrupalılar bir türlü anlayamadılar. Çalar bir saat hediye etmiş idi. O devirde daha bunun içerisinde, periler var, şeytanlar var, herhalde onlar bu işi yapıyor, diye Avrupalılar uzun yıllar Harun Reşit'in hediye olarak gönderdiği çalar saatin ne olduğunu anlayamamışlardı."¹⁹²

Erbakan, özellikle, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olduğu MSP-CHP Koalisyonu döneminde "maddi kalkınmaya" ilişkin somut girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Devlet Bakanı, Başbakan Yardımcısı ve Bakanlıklar Arası Ekonomik Kurul Başkanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan 26 Temmuz Pazartesi günü Ankara'da yaptığı basın toplantısını sadece "Ağır Sanayi Gayesine" ayırmıştır. O'na göre, "Ağır Sanayi" Üçüncü Beş Yıllık Plan (BYP)'nin ana gayesidir. Kalkınma yolunda daha önce

¹⁹¹ Necmettin Erbakan, "Millî Görüş". I. Cilt. *Erbakan Külliyyatı*, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 54-131.

¹⁹² Necmettin Erbakan, "Millî Görüş". I. Cilt. *Erbakan Külliyyatı*, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 108.

yapılan birinci ve ikinci planların gayeleri farklı olmuştur. Erbakan, Türkiye'nin planlı kalkınma döneminden ve yapılan BYP'lerin gayelerinden şöyle bahsetmektedir:

“Türkiye Planlı kalkınma dönemine girmiştir.

1. BYP'nin ana gayesi Türkiye'de kalkınmayı bir plana bağlayabilmek, kalkınmada belli bir hıza ulaşabilmek diye hulasa edilebilir.
2. BYP'nin ana gayesi ikmal edilmemiş olan ve geri kalmış olan sanayilerimize öncelik vermek.
3. BYP'nin ana gayesi ise Türkiye'de 'Ağır Sanayi' kurulabilecek diye hulasa edilebilir.”¹⁹³

Erbakan'a göre, Türkiye'de zaruri ihtiyaç maddelerini karşılayan büyük sanayi tesisleri bir an evvel kurulmalıdır. Çünkü ülkede gün geçtikçe çoğalan nüfus sebebiyle ihtiyaçlar artmakta ve Türkiye'ye var olan alt yapı tesisleri dar gelmektedir. “Erbakan'a göre, ağır sanayinin kurulması sadece planın bir emri olmakla kalmayıp ekonomik, sosyal hatta siyasi meselelerimizin halli için bir zarurettir. Ekonomik sahada en mühim meselelerin; İşsizlik, dış ticaret dengesi, tasarrufların arttırılması, mili gelirin yükseltilmesi, dengesizliklerin giderilmesi, refahın arttırılması ve yayılması olduğu hususuna işaret etmektedir. Bütün bu meselelerin çözümünün kilit taşı ise, ağır sanayinin kurulmasıdır.”¹⁹⁴

Dış devletlerin Türkiye devletinin gelişmesi noktasında sürekli müdahalelerde bulunduğunu ve gelişmeyi büyümeyi geciktirdiğini yanlış yönlendirmelerle hedef saptırdığının farkında olan Erbakan'a göre, 1925'te yapılması planlanan demir-çelik fabrikası yabancı uzmanların yanlış telkinleriyle ertelenmişti. “Hükümet bir demir çelik sanayinin nasıl kurulacağı hususunu bir Belçikalı uzmana havale ediyor. Belçikalı uzman geliyor 1925 senesinde. Birkaç sene Türkiye'yi inceledikten sonra bir rapor veriyoruz: Siz diyor, demir çelik fabrikasını kuramazsınız. Siz bu sevdadan vazgeçin «şeftali yetiştirmeye bakın», diyor.” Böylelikle Türkiye sanayileşmekten vazgeçiyor. Ona göre, 8 senelik bir kayıptan sonra 1933 senesinde tekrar demir-çelik sanayi kurulması için uzmanlara başvuruluyor. “(...) Bu sefer bir Avusturyalı uzmana aynı mevzu havale ediliyor. Onun verdiği rapor da öbür kardeşininkinden farklı değil. O da yıllarca buraya geliyor, etrafı gezdikten sonra, siz demir çelik sanayi kuramazsınız, «siz ziraata bakın», zihniyetini telkin etmeye çalışıyor.” Ancak Türkiye bu telkinlere rağmen geç de olsa 1938-39 yıllarında Karabük'te demir-çelik sanayi fabrikası kuruyor. “Tasavvur buyurunuz ki, 1923 nere 1938-39 nere, ara yerde tam 15-16 senelik vakit geçmiş. Bu ara yerde geçen vakitleri, 1925 ten sonra hesaplasak dahi 13 senelik bir zaman kaybediyoruz. Hâlbuki bu 13 senelik zaman sanayide çok

¹⁹³ Necmettin Erbakan, “**Ağır Sanayi**” Saadet Partisi İstanbul İl Başkanlığı, 1976, s. 7.

¹⁹⁴ Necmettin Erbakan, “**Ağır Sanayi**” Saadet Partisi İstanbul İl Başkanlığı, 1976, s. 9.

mühimdir. Sanayileşmenin en büyük avantajlı tarafı, çok kısa zamanda çok büyük netice orta yere koyabilmesidir. Sanayileşme dâvasında 13 sene büyük zamandır. Maalesef ecnebi mütehasısların zihniyetlerine kapılacak bir durum içerisinde bulunulduğu için, bu memlekete demir çelik sanayi 1925 de değil, ancak ta 13 sene sonra temeli atılabilmiştir.”¹⁹⁵

Erbakan’a göre, Türkiye’nin sanayileşmesi bir var olma yok olma meselesi kadar önemlidir. Ona göre, yer üstü ve yer altı servetlerin değerlendirilerek, artan nüfusu besleyecek yaşama imkânlarının sağlanması, sanayileşme ile mümkündür. Sanayileşmiş ülkeler, sanayileşmemiş ülkelere oranla güçlü durumdadır. Ona göre, “Sanayileşmenin sağladığı ilk üstünlük iktisadi üstünlük, iktisadi hâkimiyettir. Az gelişmiş ülkeler gelişmiş, sanayileşmiş ülkelere ister istemez muhtaç duruma düşmektedir. “Bir memleketin sanayileşmesi, sanayi tesislerini bizzat kendisinin kurabilmesi ile mümkündür. Planlı kalkınma isteyen ülkeler planlarında, bu sanayiye en büyük ehemmiyeti vermişlerdir. Bu sanayinin ciddi bir şekilde ele alınması ve büyük yatırımlardan kaçınılmadan kısa zamanda gerçekleşmesi kalkınmanın temel şartıdır.”¹⁹⁶

Türkiye’nin bütün bu sanayileşme atağını yapmaya muktedir olduğuna inanan Erbakan, Türkiye’nin alt yapısıyla, üst yapısıyla ve en önemlisi teknik bir insan varlığının bulunduğu ve büyük sanayi tesislerini kuracak gerekli idari ve teknik kadroya sahip olduğunu düşünmektedir. Türkiye’nin yer altı ve yerüstü kaynaklarının ve jeopolitik konumunun da maddi kalkınmayı destekleyecek önemli ve nitelikli olduğunu öngörmektedir. Erbakan’a göre Türkiye, “ziraata, hayvancılığa, müsait iklim ve toprak şartları, sayısız zengin madenleri, büyük orman varlığı, eşsiz jeopolitik mevki; Asya, Afrika ve Avrupa’nın kilit noktasında ve geçit yollarının üzerinde bulunan müstesna bir ülkedir.”¹⁹⁷

Erbakan’ın sanayi ve teknolojinin öneminden bahsederken vurgulamış olduğu ve bakış açısını ve tabii ki siyasetinin milliliğini yansıtan şu söylemi dikkat çekicidir; Ona göre “Şimdi biz İslam âlemi ve bütün ezilen dünya olarak hakkımızı korumak istiyoruz. Peki, nasıl koruyacaksınız? Adamın 40 tane uçak gemisi var. ‘Efendim ben de 40 tane yapayım’ dersen, sen 40 gemiyi yapana kadar, o 80 tane yapacak. O zaman ne yapacaksın, nasıl bunlara laf anlatacaksın? Sen havada öyle bir manyetik alan oluşturursun ki o gemiden atılan füzeyi havada yakalarsın. Hatta sahip olduğun üstün teknolojiyle o füzeyi geri çevirir, onu atılan geminin üzerinde patlatırsın. O uçağın maliyeti 100 milyon dolar. Benim söylediğim bu manyetik kalkının maliyeti ise

¹⁹⁵ Necmettin Erbakan, “**Millî Görüş**”. I. Cilt. **Erbakan Külliyyatı**”, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 110.

¹⁹⁶ Erbakan, a.g.e. s. 117-118.

¹⁹⁷ Necmettin Erbakan, “**Ağır Sanayi**” Saadet Partisi İstanbul İl Başkanlığı, 1976, s. 10.

500 bin dolar. Onun 100 milyon dolarlık silahını, sen 500 bin dolarla engelleyebilirsin. İşte teknoloji böyle bir şeydir.”¹⁹⁸

Motor sanayi üzerindeki düşünceleri Almanya’da bulunduğu zamanlarda oluşan Erbakan, Türkiye’de otomotiv sanayisinin kurulmasının gerçekleşmesi gereği üzerine durmuştur. Erbakan’a göre, “Motorlu vasıta imalatını ve bu meyanda otomobil imalatını önemiyetle ele almak lazımdır.” Eğer otomotiv sektörüne katkı sağlayabilecek olan Gümüş motor ve Uzel Makas fabrikalarının çalışma kapasiteleri artırılmış olsaydı ilk aşamada otomobil imalatında malzemenin yarısını Türk malı olarak imal etmek mümkündür. Tabi bu imalat devlet öncülüğünde olmalı ve kurulan fabrikaların hisseleri işçilere arz edilmelidir.¹⁹⁹

Erbakan, öncelikli olarak sanayileşmek ve takım tezgâhlarının kurulması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, “Takım tezgâhları bir memleketin sanayileşmesinde kilit noktasını teşkil eder. Sanayileşmek için nihayet yıllardan sonra temel yatırım mallarının imalat sanayisine önemiyet verileceğini idrak edecek noktaya geldik; fakat temel yatırım malları çok geniş bir sahadır. Bunlar içerisinde takım tezgâhlarının hassaten ele alınması son derece önemiyeti haizdir. Temel yatırım mallarında fabrikalar kuracak fabrika yapalım diyoruz, fabrika tesislerini kuralım diyoruz. Fabrika tesislerini kurmak için hangi makine parçasını elinize alsanız, bunun mutlaka bir takım tezgâhı marifetiyle imal edilmesi lazım gelir. Onun için tornalar, frezeler, planyalar, taşlama tezgâhları vesaire gibi takım tezgâhları kalkınmanın temelini teşkil eder. Bugüne kadar planla kalkınan memleketlerin hepsi, kalkınmalarında en önce takım sanayisini kurmaya, takım tezgâhları sanayisini kurmaya büyük önemiyet vermişlerdir.”²⁰⁰ Sanayileşme konusunda Türkiye’nin olgunlaştığı ve gereken teknik ve imkânlarla haiz olduğu görüşündedir. Sanayinin ülke kalkınmasında ve halkın refah seviyesinde önemli bir kaldıraç görevi göreceğini savunmaktadır.

Erbakan’ın, en önem verdiği sanayileşme milli sermaye ile yapılan yerli kaynaklar kullanılarak yapılan sanayileşme modelidir. Buda onun milli şuurunun bir tezahürü olarak alınabilir. Devlet yordamıyla yapılması gereken Türkiye sanayisinin bir müddet sonra halka arz marifetiyle yine halka bırakılmasını politika edinmiştir. Maliyetleri düşürecek ve kaliteli bir sanayi malını çıkararak milli kalkınmayı sağlamak amacındadır. Erbakan Türkiye’nin, sanayinin her çeşidini yapacak seviyede olması gerektiğini belirtmektedir. Erbakan, “bugün bir Amerika, bir Japonya, bir Fransa, bir İngiltere, bir İtalya bunlar take off’ unu yapmış ülkelerdir. Kendi sanayilerini kendileri

¹⁹⁸ Necmettin Erbakan, “*Davam*”, Mustafa Yılmaz, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2013, s. 194.

¹⁹⁹ Ekrem Kızıldaş, “*Herkesin Hocası Erbakan*”, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 56-57.

²⁰⁰ Necmettin Erbakan, “*Millî Görüş*”. *I. Cilt. Erbakan Külliyyatı*”, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 117.

kurabilecek ülkelerdir. Bugün Amerika'da yapılan bir uçağa, bir helikoptere İngiltere'deki bir fabrikadan motor satın alınıyorsa, bu Amerika'nın aczinden değil, belki 3 dolar daha ucuza geldiği için ekonomik sebeplerdendir. Yarın yine Amerika kapılarını kapattığı anda, aynı helikopteri kendisi yapacak her türlü imkâna ve güce sahiptir; ama 3 dolar fazlaya mal olur. İşte bizim Türkiye'yi eriştirmek istediğimiz budur. Türkiye bunları kendisi yapar hale gelmelidir.²⁰¹

Erbakan'a göre devlet, özel sektörü geliştirmeli ve teşviklerle devlet özel sektörde adeta bir kaldıraç rolü üstlenmelidir. "Yeni önemli sanayi yatırımları planda tarif edildikleri şekilde devlet öncülüğünde yapılmaktadır. Yatırımları devlet başlatmakta ve yürütmektedir. Özel sektörde dileyen o bölge halkı içinde çalışanlar diledikleri kadar ortak olabilirler. İlerde bu kuruluşların hisse senetleri, zamanla özel sektöre, bölge halkına, içinde çalışanlara intikal ettirerek tamamen özel sektöre devretmek mümkündür. Yeni önemli sanayi yatırımlarının yerlerini, kapasitelerini, imalat programlarını, imalat türlerini, yurt ihtiyaçlarına göre devlet tayin etmektedir. Yeni önemli yatırımların kuruluşunda devlet vagon durumunda değil lokomotif durumundadır. Yeni kuruluşlar; yatırım sermaye projelerine göre değil, milli hedeflere göre kurulmaktadır. Yeni projeler, montaj projeleri değil, hakiki imalat projeleridir. Yeni projeler ağır sanayi projeleridir. Fabrika kuran fabrika, makine yapan makine, fabrikaları projeleridir. Yeni kuruluşların Know-Haw, patent tam imalata geçinceye kadar parça ikmalî, teknik resim ve teknik yardım ihtiyaçları dünya ihaleleri ile milli menfaatlere en uygun teklifleri temin ve seçmek suretiyle yapılmaktadır. Yeni kuruluşlarla Türkiye'de makine, taşıt sanayinde standart tiplere geçmek imkânı hâsıl olmakta, yedek parça meselesi halledilmektedir.²⁰²Devletin desteğiyle gerçekleşecek önemli sanayi yatırımlarının gelişigüzel değil, "milli hedefler" doğrultusunda yapılacağını vurgulamıştır.

Bölgesel ve zümresel dengesizliğe dikkat çeken Erbakan, bu dengesizliğin kaldırılmasının ufki devletçilik anlayışı kapsamında "Bölgesel Kalkınma Şirketleri" ile olabileceğini söylemektedir. Ona göre, "Zümrevi dengesizlik: 'Kim proje getirirse ona teşvik tedbiri ile yardım edeceğiz' dediğimiz zaman, yirmi fabrikası olana kırk fabrika daha vermeye gidiliyor. Zümrevi dengesizlik dediğimiz budur". Erbakan'a göre, ufki devletçilikle "İktisadi ve içtimai sebeplerden dolayı bölge ve zümre dengesizliklerinin giderilmesine büyük önem verilecektir. Geri kalmış bölgelerin kalkınması için bundan önceki plan devrelerindeki [1,2 ve 3.BYKP] su, yol, okul ve hastane gibi sadece devlet hizmet ve yatırımlarının dağıtılmasıyla iktifa edilmeyecek ve bu plan devresinde

²⁰¹ Necmettin Erbakan, "**Millî Görüş ve 4.Beş Yıllık Kalkınma Planı**". *I. Cilt. Erbakan Külliyyatı*", M.Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014, s. 324.

²⁰² Necmettin Erbakan, "**Ağır Sanayi**" Saadet Partisi İstanbul İl Başkanlığı, 1976, s. 25-26.

[4.BYKP] geri kalmış bölgelerin kalkınması için bu bölge sakinlerinin iktisaden güçlenmelerine de büyük ehemmiyet atfedilecektir. Bu meyanda bölgesel kalkınma şirketleri teşvik edilecek.²⁰³

“Erbakan’a göre, Avrupa’nın en büyük çelik merkezi olan Almanya’nın Solingen şehrinin adını aldığı Solingen isimli çelik ustası bu kadar iyi çelik yapmayı Haçlı Seferleri sırasında ‘bizden’ öğrenmiştir. Zira tarihte bu konudaki tekniği, Selâhaddin Eyyûbi’nin çeliğe su verme tekniği sayesinde yapılan kılıcının incecik bir tülü ikiye böldüğünü herkes bilmektedir. Bunun yanında, 500 yıl önce Fatih’in döktürdüğü toplar bir sanayi harikasıdır. Tekstil alanında ise, 150 yıl önce kurulmuş ‘Defterdar Fabrikası’nın ve 90 yıl önce Sultan Hamid Cennetmekân döneminde kurulmuş ‘Hereke Fabrikası’nın o dönemde İngiltere’de kurulmuş fabrikalardan 4 misli büyük olduğunu söyleyen Erbakan, Sultan Hamid Cennetmekân 5 senede bütün Anadolu’nun demiryolunu yaptırmış olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, Hicaz Demiryolunu da Türk mühendisleri inşa etmişlerdir. Hatta 1939’da savaş yıllarında dışarıdan alınamadığı için Ankara’da uçak bile üretilmiştir”.²⁰⁴ Milletçe kadim bir mirasa sahip olduğumuzu ve top yekûn bir şekilde bu mirasın yeniden ayağa kaldırılması gerekliliği ve öneminden örnekler vermektedir. Zira güçlü bir devlet yapısı için milletçe inanç temelinde birleşilmeli ve bu inançla yeniden dirilişin temeli atılmalıdır.

Sanayileşmenin nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiğinden bahseden Erbakan Ufki Devletçilik teorisini ortaya atmıştır. Ufki devletçilik teorisinin ne olduğunu açıklayan Erbakan; “Ne demek, ufki devletçilik tatbiki. Erzurum’daki fabrikanın projesini devlet olarak ben hazırlayacağım. Bütün detaylarıyla. 500 milyon liraya Erzurum’da bir kumaş fabrikası kuracağım. İki prensibim var; bir tanesi, dünya fiyatlarında mal istihsal edeceğiz. Bu riyazi bir problemdir. Kapasitesi ne olacak? Peki, Erzurumlu 500 milyonu nereden bulacak? Erzurumlu bulacak değil ki, ben götüreceğim. Nereden getireceksin? Bankalardaki halkın paraları, son istatistiklerle yüz milyarlar varıyor. Siz şimdi İstanbul’daki kurduğunuz kumaş fabrikalarının sahibine parayı nereden verdiyseniz, ben Erzurum’daki kumaş fabrikasına aynı yerden vereceğim. O yüz milyarlar Anadolu insanının parası. [...] Fabrika nereye kurulacak? Organize sanayi bölgesini biz hazırlayacağız, elektriği biz getireceğiz. Etibank’a, TEK’e [Türkiye Elektrik Kurumu] kapı kapı köylü Mehmet ağa dolaşmayacak, biz dolaşacağız, devlet olarak ufki devletçilik dediğimiz bu ve fabrikanın projesini ihaleye çıkartmadan, para harcamaya başlamadan önce

²⁰³ Necmettin Erbakan, “*Millî Görüş*”. I. Cilt. *Erbakan Külliyyatı*, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 78-79.

²⁰⁴ <http://www.necmettinerbakan.com.tr> (Erişim tarihi: 05.06.2018).

hallededeceğiz. Bu itibarla, ufki devletçilikten maksadımız, Anadolu insanının fabrika sahibi oluncaya kadar, muvakkat bir devrede yapamayacağı bütün hizmetlerin, devlet tarafından yapılması ve fakat fabrika sahibinin ne devlet ne mutlu azınlık olmaması prensibidir”.²⁰⁵ Buradan hareketle milletin parasını yine milletin refahı için devletin adeta bir aracı kurum gibi milletin sermayesini tekrardan millete hizmet olarak sunulması ve Anadolu insanının da büyük kentlerdeki sermaye sahiplerinin imkân ve kabiliyetlerine ulaşma potansiyelini Anadolu insanına götürmek şeklinde özetlemek mümkündür. Milletin refahı ve ülkenin kalkınması yine millet menfaatleri doğrultusunda harcama çabası olarak görülmektedir.

Erbakan’a göre, “Bölgesel Kalkınma Şirketleri” bölgede projelerin, etütlerin sağlanmasında etkin olacak ve yeni fabrikaların kuruluşunda öncü olacaktır. Bu şirketlere bölge sakinleri katılacak ve kurulacak olan sanayiye isteyen ortak olacak, isteyen niteliği gereği istihdam edilecektir. İstihdam edilen ayrıca fabrikadan hisse sahibi olacaktır. Bu olay kar ortaklığı sistemi ile işleyecektir. Devlet kurulacak olan fabrikalara faizsiz kredi verecek ve fabrikanın yol, su, elektrik gibi asli hizmetlerini yerine getirecektir. Kuruluştan sonra fabrika kredi borcunu ödeyecek ve ortaklarına (bölge sakinleri, işçiler vs.) kazanç sağlayacaktır. Kazancı yükselen bölge sakinleri, yeni yatırımlar için Bölgesel Kalkınma Şirketine yönelecektir. Böylelikle bölgesel kalkınma sağlanacaktır.²⁰⁶ Türkiye ekonomisini bir gurup elit zümrenin elinde bırakmak istemeyen Erbakan, “Adil Düzen” perspektifi ile tüm şehirlerin topyekûn bir şekilde kalkınmasını öngördüğünü söylemek mümkün olacaktır.

Sanayileşme düşüncelerini siyasetten önce gerçekleştiren Erbakan, yukarıda anlatıldığı üzere siyasetten önce gümüş motor fabrikasını kurarak gerçekleştirmiştir. Gümüş motor,150’si yüksek mühendis olmak üzere 200 kişinin iştirakiyle 26 Ocak 1956 tarihinde kurulmuş bir motor fabrikasıdır. Genel Müdürlüğünü Necmettin Erbakan’ın yaptığı fabrika, 1961 yılında seri üretime başlamış, 2500 adet dizel motoru, 1000 adet derin kuyu tulumbası,50 bin piston,20 bin silindir gömleği,20 bin motor yatağı ve 1 milyon segman yapabilecek kapasiteye sahip olmuştur.²⁰⁷

Bu çıkışıyla hatırı sayılır bir popülariteye sahip olmayı başarmış ve 1960 yılında Ankara’da yapılan Sanayi Kongresinde bir konuşma yapmıştır. Kızıldaş’a göre, gümüş motorun kurulmasını sağlayan Doç. Dr. Necmettin Erbakan, 1960 yılında Ankara’da düzenlenen Sanayi Kongresinde önemli bir sunum yapmış ve 27 Mayıs darbesini yapan Milli Birlik Komitesi üyelerinden bazıları bu sunumdan etkilenerek üst

²⁰⁵ Necmettin Erbakan, “*Millî Görüş*”. I. Cilt. *Erbakan Külliyyatı*, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 82

²⁰⁶ Necmettin Erbakan, “*Millî Görüş*”. I. Cilt. *Erbakan Külliyyatı*, M. Mustafa Uzun (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 118.

²⁰⁷ Milliyet Gazetesi, “*Toprağa Hayat Veren Suyu Gümüş Motor Çıkarıyor*”, (14 Eylül 1962).

rütbelilere Milli Sanayi ile ilgili bir konferans yapılmasını istemişlerdir. Millî Savunma Bakanlığı konferans salonunda 200 civarında general ve üst rütbeli subaya Türkiye'nin kalkınma ve savunma sorunları ve çözüm yolları konulu, bir sanayi konferansı Erbakan tarafından verilmiştir.²⁰⁸Yukarıda da belirtildiği gibi ilk otomobil projesi olan "Devrim Otomobili" yine bir Erbakan projesidir ve başındaki isim yine Erbakan Hoca olmuştur.

Yine siyasete atıldığı ve 37.Hükümetini CHP ile kuran Erbakan önderliğindeki MSP, sanayileşmenin önemine binaen proaktif bir şekilde çalışarak hükümet programına alınmasını sağlamıştır. Sanayileşme ile ilgili 37.Hükümet programı şu metinlerden oluşmaktadır;

- Türkiye'nin iktisadi ve sosyal kalkınması için milli, güçlü, sürekli ve yaygın bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesi ana hedeftir. Milli kaynak imkânlarımıza uygun modern teknolojiye dayalı ve uyumlu olarak derinliğine topyekün sanayileşme geliştirilirken kalkınmayı ve sanayi toplumuna geçişi bütün yurtda dengeli olarak hızlandırıcı bir usulle küçük ve orta boy sanayi kuruluşlarını da çağın gerçeklerine uygun şekilde güçlendiren ve bunlarla büyük kuruluşlar arasında organik bağlantı kuran modern teknoloji ile yüksek istihdamı bağdaştıran temel üretim malları başta olmak üzere ağır sanayi ve milli harp sanayinin yurdumuzda geliştirilmesini hedef alan bir sanayi politikası izlenecektir.

- Ağır sanayi ara malları ve yatırım malları sanayinin gelişmesine Hükümetimizce büyük önem verilecektir. Sanayi geliştirme çabalarımızda imalat sanayi ürünleri ile tüketim ara ve yatırım malları sanayileri arasındaki irtibatlar kurulacak ve sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı arttırılacaktır. Özellikle temel üretim malları sanayi ve ağır sanayi yatırımlarında modern teknolojinin uygulanmasına öncelik verilecektir. Bu tür yatırımlarda tekelleşmeyi önleme amacıyla Devlet öncülüğü esas alınacaktır.

- Sanayileşme memleketin bütün bölgelerine dengeli olarak yayılacaktır. Başta istihdam olmak üzere sanayileşme ile gelen nimetlerin coğrafi dengeye ve sosyal adalete uygun bir şekilde bütün yurda dağıtılmasını sağlayacak her türlü köklü tedbirler alınacaktır.

- Kalkınma planlarının, yurt gerçeklerine uygun olarak hazırlanmasına imkân verecek temel sanayi bilgilerini temin etmek ve planda öngörülen sanayileşme hedeflerine varılmada en uygun proje alternatiflerini geliştirmek amacıyla, yurdun her bölgesinde hangi sanayi tesislerinin kurulmasının elverişli

²⁰⁸ Ekrem Kızıldaş, "**Herkesin Hocası Erbakan**", Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 48.

olacağını ortaya koyacak etütlerin yapılmasına ve kurulması düşünülen tesislerin projelerinin hazırlanmasına özel bir ağırlık verilecektir. Bu çalışmaların sevk ve idaresi amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde bir teşkilat kurulacaktır.

- Devletçe desteklenen sanayi teşebbüslerini finanse etmek amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı özel bir kuruluş kanununa sahip güçlü bir Sanayi Bankası kurulacaktır.²⁰⁹

Yine 39. ve 41. Hükümet'e koalisyon ortağı olarak giren Erbakan, I. Milliyetçi Cephe ve II. Milliyetçi Cephe Hükümetleri hükümet programlarına da sanayileşmeyi öncelemiş ve devlet politikası olarak uygulanabilmesi için çalışmıştır. Ayrıca sanayi bakanlığı da MSP'ye verilmiştir. AP, MSP, MHP ve CGP ortaklığında kurulan 39.hükümet ve AP, MSP, MHP ortaklığında kurulan 41.Hükümet programlarında ağır sanayiye şu şekilde yer verilmiştir;

- Sanayinin, temel üretim malları üreten ve Türkiye'de ağır sanayinin ve bu meyanda milli harp sanayinin kurulmasına imkân verecek bir yapıda gelişmesi sağlanacaktır. Sanayileşmemiz ve milli savunma gücümüz için önemli olan temel projelerle ilgili çalışmalar hızla sonuçlandırılıp, icraata geçilecektir.
- Yurdun çeşitli bölgelerinin sanayi envanterinin çıkarılması, sanayileşme ile ilgili her türlü bilgilerin toplanıp değerlendirilmesi, sanayileşmenin doğması ve hızlandırılması maksadıyla, Sanayi Bakanlığı bünyesinde, yurt sathına yaygın güçlü bir teşkilat kurulacaktır.
- Organize sanayi bölgelerinin ve sanayi sitelerinin kurulma ve geliştirilmesine büyük önem verilecektir.
- Türkiye'nin çağdaş bir sanayi ülkesi haline gelmesi, tarım sektörünün ihtiyacı olan temel girdilerin yeterli seviyede sağlanması, zaruri ihtiyaç maddelerinin karşılanması için, enerji tesislerinin, yeni gübre fabrikalarının, yeni şeker fabrikalarının, yeni demir-çelik tesislerinin, metalürji sanayinin, elektronik ve telekomünikasyon sanayinin, motor sanayinin, otomotiv alanında aktarma organları sanayinin, takım tezgahları sanayinin, ağır elektroteknik ekipman sanayinin, tarım ve iş makineleri sanayinin, gemi inşa sanayinin kurulmasına mutlaka hız verilecektir.
- Sanayileşme hareketlerinin finansmanında, yurt dışındaki işçilerimiz de dâhil olmak üzere, halkımızın tasarruf imkânlarının değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi maksadıyla, çeşitli teşvik tedbirleri geliştirilecektir.

²⁰⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm>. (Erişim tarihi:20.04.2018)

- Sanayileşme hareketlerine halkın yaygın bir şekilde katılmasını ve mahalli inisiyatifin güçlü bir şekilde harekete geçirilmesini sağlamak maksadıyla özel kuruluş esaslarına sahip kalkınma şirketleri kurulacaktır.
- Sanayileşme için en uygun ortamın hazırlanması, sanayileşme teşebbüslerinden en yüksek verimin alınması ve teşebbüs sahiplerinin güçlük ve engellerle karşılaşmadan sanayi tesisleri kurmak ve işletmelerini sağlamak için bir Sanayi Teşvik Kanunu çıkarılacaktır. Sanayi kurulması ve işletilmesinde gereksiz bürokratik engeller kaldırılacaktır. İdari işlemlerin kısaltılması için gereken tedbirler alınacaktır.
- Devletçe desteklenen sanayi teşebbüslerini finanse etmek maksadıyla, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası süratle kurulacaktır.²¹⁰

Erbakan, sanayi ile ilgili planlarını 5 ana guruba ayırmıştır. Bunlar;

- Büyük Sanayi Tesisleri :218
- Büyük Enerji Tesisleri:29
- Büyük Madencilik Tesisleri:29
- Büyük Sulama Tesisleri :58
- Büyük Ulaştırma Tesisleri:49
- Toplam: 383 Proje²¹¹

Projelerden 219 tanesinin kuruluşu başlatılmış ancak 70 tanesi hayata geçirilebilmişti.²¹² Diğer kuruluşların yapılamama nedeni ise o dönemin siyasi istikrarsızlığı olarak değerlendirilebilir.

Erbakan Hoca ülke kalkınması için dış ticaretin yani ihracatın çok büyük bir öneme haiz olduğu görüşünü desteklemektedir. Erbakan; refahın ve ekonomik büyümenin en önemli araçlarından birisinin ihracat olduğunu belirtmiştir. Dış ticaret açığının da ihracat-ithalat rakamlarının birbirini karşılamaması neticesinde oluştuğunu söylemiştir. Dış ticaret açığının dışarıdan ek kaynak temini için beraberinde borçlanmayı doğurduğu belirtilir. Dolayısıyla dış borçların ve faizlerinin ekonomiye yük getirerek kalkınmamızı engellediği, belirtilmiştir.²¹³

Bilinenin aksine Erbakan ilmin ve fennin kökenini İslam ve Müslümanlarla tarihte şekil aldığını ete kemiğe büründüğünü savunmaktadır. Sanayileşme hamlelerini ecdat miraslarını örnek göstererek ilim ve tekniğin batılı devletlerde değil İslam medeniyeti ve kültürü ile geliştiğini örnekleriyle belirtmiştir. Özellikle Osmanlı'nın sanayileşmede

²¹⁰<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm>, <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, (Erişim tarihi:18.04.2018).

²¹¹ Necmettin Erbakan, "**Ağır Sanayi**". **II. Cilt. Erbakan Külliyyatı**, M. Mustafa Uzun, (ed.), MGV Yayınları, Ankara, 2014o, s. 298.

²¹² Necmettin Erbakan, "**Türkiye ve Ekonomi**", Yeni Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 197-198.

²¹³ Necmettin Erbakan, "**Türkiye'nin Temel Meseleleri**", Rehber Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, 1991, s. 47.

geç adımlar attığını düşünenlere karşı Fatih Sultan Mehmet'in döktürdüğü topları, İnebahtıda Ruslara karşı bir kış mevsiminde 200 parça Geminin Osmanlılar tarafından yapılması, II. Abdulhamidhan'ın demir yolu projesi, Hereke Dokuma Fabrikası, Defterdar Fabrikası, Kâğıthane'den motopomp pompalarıyla Hamidiye çeşmesine su çekilmesi, Silahtar Ağa Fabrikası, Galata Köprüsünün inşası gibi örnekleri öne çıkarmaktadır.²¹⁴ Hayatının her aşamasına İslam'ı yerleştirmesi onun siyasete bakışını da bu anlamda etkilediğini söylemek mümkündür.

3.1.1. Manevi Kalkınma

Millî Görüş Hareketi ve onun lideri Erbakan, ülkenin kalkınmasında olmazsa olmaz olarak kabul ettiği manevi kalkınmayı tamamlayamayan ulusların yalnızca maddi kalkınma ile başarı sağlayamayacağı görüşünü savunmaktadır. Erbakan, MSP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde "manevi kalkınmanın" önemini şöyle açıklamaktadır: "Millî görüş manevi kalkınmanın maddi kalkınmadan daha önemli olduğunu bilen görüştür. İşte büyük Kıbrıs zaferini çok kısa bir zaman önce hep beraber yaşadık. Kıbrıs'ta zaferi kazanan milletimizin maneviyatıdır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin maneviyatıdır. Kıbrıs'a ilk çıkartma gününde karşımızdaki kat kat üstün düşman kuvvetlerinin taarruzlarında Mehmetçiğin iman dolu göğsüne çarptıkları için tarumar olmuşlardır."²¹⁵

Erbakan, Samsun'da ise yaptığı İç Barış Mitinginde, ahlaki ve manevi değerlerin halka tekrar hatırlatılarak böylece halkın arasındaki bağların kuvvetlenmesinin sağlanacağını vurgulamaktadır. "Milli Selamet Partisi halkımızı ahlaki bakımdan eğitecek, komşuluk hakkı nedir? Öğreneceğiz akrabalık nedir? Öğreneceğiz. Birbirimizi sevmesini öğreneceğiz. Komşumuz açken biz sofraya oturmamayı öğreneceğiz. Bütün bayram gelince önce mahallemizde öksüzlere yetimlere bayramlık almak, ondan sonra kendi çocuğumuza bayramlık almanın manevi değeri nedir? Bunu öğretecek. Birbirimizi seveceğiz, birbirimize kenetleneceğiz."²¹⁶

Erbakan'a göre, Millî Görüş, Batıdaki özgürlüğü tehdit eden sosyalist görüşün etkisi altındaki "solcu görüş" ve Batıcı, sömürücü, koyu faizci kapitalist sistemden ilham alan "liberal görüşten" farklıdır. Türkiye'nin hem maddi hem de manevi alanda kalkınmasını sağlayabilecek tek görüş, Millî Görüş'tür. Erbakan ayrıca Millî Görüş'ün önemle üzerinde durduğu hususlar arasında gördüğü "temel hak ve hürriyetler" ve "fikir ve inanç hürriyetinden" ise şöyle bahsetmektedir: "Millî görüş Anayasada

²¹⁴ Necmettin Erbakan, "Millî Görüş". I. Cilt. Erbakan Külliyyatı, M. Mustafa Uzun, (ed.), Mgv Yayınları, Ankara, 2014a, s. 108-109.

²¹⁵ Necmettin Erbakan, "Millî Görüş- Temel Görüş", Der. A. Lelik, Ankara: Dağarcık Neşriyat ve Dağıtım, 1975, s. 160-161.

²¹⁶ Erbakan, a.g.e., s. 46.

ifadesini bulan temel hak ve hürriyetleri kabul eder ve bunların samimiyetle taraftarıdır. Mülkiyet ve mesken dokunulmazlığı, kanun karşısında kişi eşitliği, ticaret, seyahat, haberleşme toplanma ve gösteri hak ve hürriyetlerinin korunmasında itina gösterilmesini şart sayar. Millî görüş; vicdan ve düşünce hürriyetlerinin, demokrasinin ve insan haklarının temelini teşkil ettiği ve medeni gelişmeye bu hürriyetlerin hız verdiği inancındadır. Laiklik aynı zamanda düşünce ve vicdan hürriyetlerinin teminatıdır. Ve bir kısım düşünce ve inanç sahiplerinin, diğer düşünce ve inanç sahiplerine, vasıtasız veya vasıtalı yollarla baskı yapmasına manidir.²¹⁷Buradan kendisini laik diye adlandıran kimselerin gerçek manada laik davranmadığını ve aslında laiklik ilkesinin herkese ve her kesime karşı eşit davranma ilkesi gereği eşit olunma amacı güttüğünü çıkartmak mümkün olacaktır. Laiklik ilkesinin esas anlamda dini hassasiyete sahip toplumların da yanında yer alması bizatihi laiklik ilkesinin gereği olduğunu bunu bir baskı unsuru olarak kullanmanın laiklik ilkesine aykırılık teşkil edeceği sonucu çıkmaktadır.

Erbakan ahlaklı bir toplumun ancak iyi bir eğitim ve öğretim verilerek oluşacağını belirterek, kendi iktidarlarında çocukların eğitimine çok daha fazla önem verilerek bilinçli, ahlaklı ve maneviyatı güçlü bir nesil oluşması sağlanacağı belirtilmekte ve Erbakan için eğitim kurumları, esas olarak “manevi kalkınma” amacını gerçekleştirmek için önemlidir. “Milli Selamet Partisi iktidara geldiği zaman en büyük ehemmiyeti Maarife verecektir. Önce bugünkü maddeci esasa göre kurulmuş olan mektepleri ahlak üzerine maneviyat üzerine edep üzerine hayâ üzerine iffet üzerine dayanmak üzere yeniden kuracaktır.”²¹⁸

Erbakan Hoca, 1973 yılında Erzurum’da düzenlenen mitingde eğitim konusunda şu açıklamalarda bulunmuştur;

“Maarif büyük mesele baş mesele. Milletimiz büyük ve şerefli tarihi boyunca ilim ve faziletin bayrağı olmuştur. Büyük âlimler yetiştirmiştir. Büyük arifler yetiştirmiştir. Bütün dünyaya ilim ve irfan saçmıştır. İlimin fennin irfanın, ahlak ve faziletin kısacası maddi ve manevi medeniyetin bayrağı olmuştur. Manevi ilimlerdeki dünyaya ışık saçan müstesna yerimiz yanında müspet ilimlerinde kurucuları biz olmuşuz. Cebir’in, Logaritmanın, Sıfır mefhumunun, Hendesenin, Fiziğin, Kimyanın, Astronominin, Tıbbın, Tarihin, Coğrafyanın kurucusu Müşahede ve İstatistik, İstikrar ve Tahlil metotlarının bulucusu ve bunların Avrupa’ya öğreticisi bizim milletimiz olmuştur.”²¹⁹

Tarihimiz ilim ve bilim adamlarımızla önemli bir tarihi geçmişe sahip olduğumuzu sık sık sözlerine ekleyen MGH lideri Erbakan, batının tekniğinin ileri

²¹⁷ Erbakan, a.g.e., s. 153-154.

²¹⁸ Erbakan, a.g.e., s. 13-14.

²¹⁹ Erbakan, a.g.e., s. 10.

olmasına karşın maneviyatının olmadığını belirterek MGH'nin bu iki unsuru yani maddi ve manevi kalkınmayı içinde barındıran tek hareket olduğunu belirterek şöyle demiştir;

“Bugün bir bakıma kendi maarifi kendisi için insan yetiştirmeyen tek millet haline geldik. Öğretimimize kendi tarih hazinelerini kötölemek için yok farz etme, küçük gösterme ve ne olduğunu bilmeme gibi hastalıklar gelip arız olmaya başladı. Asırlarca bütün insanlığa ışık tutmuş bir millet olduğumuz halde gittikçe kendi manevi çıkmazları içinde bulunan ve imdat isteyen batının yetersiz dünya görüşünü gaye imiş gibi göstermeye özenen şahsiyetsiz mukallit, cüce, suni hedefler önümüze çıkmaya başladı. Yabancı fikirlerin komünist veya kozmopolit zihniyeti halinde gelen iki başlı manevi istila hareketlerine karşı memleketimizde manevi âlemimiz başıboş ve sahipsiz kaldı. Mana istilacılarının kendilerinin ev sahibi olduklarını rahatlıkla iddia edebildikleri ve hakiki ev sahibinin ise kendi fikri evine yerleşmemesi için adeta her türlü tertibatın alınmak istediği manevi bir hava doğdu.”²²⁰

Erbakan dünyanın ciddi bir maneviyat sıkıntısı içerisinde olduğu görüşünü şöyle dile getirmiştir; "Milletimiz asırlar boyu, kaba kuvveti değil, hakkı üstün tutmuştur. Haçlı ordularının saldırılarına karşı çıkmış, onların barbar hücumlarını göğsünde söndürmüştür. Milletimizi dıştan yenemeyen düşmanlarımız uzun asırlar sonra içten yeme yoluna yöneldiler. Fakat milletimiz, ahlâk ve maneviyata dayanan kültürü ile bütün insanlığa ışık tutmuş, en üstün medeniyetleri kurmuş ve bütün insanlığın saadetine paha biçilmeyecek derecede büyük katkılarda bulunmuştur. Bugün de bütün insanlık, yeryüzünde âdil bir düzenin kurulması için, milletimizin öncülük yapmasını beklemektedir.”²²¹

Türkiye’de mutlu insanların artması ve yine aynı şekilde refah seviyesinin artması noktasında politikalar geliştirmeyi amaç edinen MGH, Türk milletinin temeli olan milletin hassas değerlerini ortaya çıkarmayı şiar edinmiş, bu milletin ahlak, nefis terbiyesi ve maneviyat duygularını ve daima yaratıcı güce ülfet ve muhabbet duyulması gerekliliğini aşlamaktadır. Böylece örnek bir toplumu yine, yeniden dünya ölçeğinde üstün bir medeniyetin kurulmasını sağlama iken önemli görevleri arasında yer almıştır.

Maneviyatın kazanılmasının daha çocukken bu eğitimin verilmesi için çalışan Erbakan, dini eğitimin zorunlu olmamasından şikâyet etmiş ve “Jimnastik dersi, musiki dersi mecburi olduğu halde din dersleri ihtiyari yapılmaktadır”²²² diye açıklamalarda bulunmuş ve genç dimağların muhakkak dini ve manevi eğitimlerinin temin edilmesini

²²⁰ Erbakan, a.g.e., s. 11-12.

²²¹ Erbakan, a.g.e., 2014, s. 171-174.

²²² Erbakan, a.g.e., s. 15-21.

isteyerek İmam- Hatip okullarının yaygınlaştırılmasını esas almaktadır. Erbakan'ın bu konudaki görüşü şu şekildedir: "Milli Selamet Partisi'nin maarifte temel sloganlarından birisi "Her bölgeye bir teknik üniversite, bir umumi ilimler üniversitesi, bir manevi ilimler üniversitesi sözüdür. Milli Selamet Partisi İmam Hatip Okullarının orta kısımlarını açacaktır. Lise kısımlarına alınan talebe tahditlerini kaldıracaktır. Kim isterse oraya gidip rahatça okuma imkânı bulacaktır. İmam- Hatip Okulları mezunu evlatlarımız üniversite giriş imtihanına girecekler. Ayrıca lise fark imtihanı gibi bir takım lüzumsuz sun'i barajlar ortadan kaldırılacaktır. Herkes gibi imam- hatip mezunu evlatlarımızda hangi fakülteyi kazanırsa oraya girecek isterse doktor, isterse mühendis olacak. Milli Selamet Partisi Yüksek İslam Enstitülerimizi geliştirecek onlara Manevi İlimler Üniversitesi içinde gereken ehemmiyet verilecek tarzda gereken şekilde inkişaf ettirecektir. Ayrıca din görevlilerinin maddi ve manevi şartlarını ıslah edecek içtimai mevkilerini yeniden tanzim ve tayin edecektir. Öğretim ve eğitimde temel prensibimiz faydasız köksüz nazari bilgi yerine tatbik kabiliyeti olan fayda gayesine ön planda yer veren ilme dayalı bir maarif zihniyeti olacaktır."²²³

Türkiye'nin manevi yaşantısı meselesini 37. Koalisyon Hükümeti Programına da taşıyan Erbakan, koalisyonla ortak bir mutabakatla Hükümet programına girmesini sağlamıştır. O maddeler şöyledir;

- Din görevlilerinin toplumdaki manevi yeri ve değeri dikkate alınarak ekonomik ve sosyal kalkınmamızda kendilerinden yararlanılacaktır.
- Din görevlilerinin demokratik düşünce ve inanç özgürlüğü çerçevesinde sürekli eğitimden yararlanmaları sağlanacaktır.
- Vekil imamların eğitim eksiklikleri tamamlanarak asıl kadroya geçme imkânları geliştirilecek ve vekil imam meselesi adil şekilde çözüldükten sonra vekil imamlık uygulaması son bulacaktır.
- Köylere hızlandırılmış bir programla imam kadroları temin edilecek ve camiye ihtiyacı olan köylerin cami projeleri ve cami yapımı için gerekli malzemenin Devletçe sağlanması gerçekleştirilecektir.
- Vakıfların camilerin ve tarihi eserlerin bakım ve onarımı çalışmalarına büyük bir hız kazandırılacak ve bunlar gayelerine matuf olarak kullanılacaktır.
- Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve orta öğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir.

²²³ Erbakan, a.g.e., s. 21-25.

- Çocuklarımızı zararlı yayınlardan koruyacak eğitici ve öğrenmeyi özendirici milli ve insani duyguları güçlendirici yeni bir yayın programı geliştirilecektir.
- Yüksek İslam Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve benzeri diğer yüksekokullara geniş bilimsel araştırma yapma imkânları sağlanacaktır.²²⁴

CHP-MSP Koalisyonunun bozulması ile birlikte ara hükümet kurulduktan sonra MSP, 1. ve 2. Milliyetçi Cephe hükümetleri iktidar ortağı oldu ve 39. ve 41. Hükümet programlarına da manevi kalkınma yollarını koymuştur. 37. hükümet programından farklı olarak 39 ve 41. Hükümet programının maneviyat ile ilgili bölümleri Hükümet programında şöyle yer bulmaktadır;

- Sanayileşmenin temel ihtiyaçlarından biri olan yetişmiş personel ihtiyacını karşılamak için meslek okulları, çıraklık-kalfalık eğitimi ve iş başında eğitim geliştirecek ve teknik eğitim yanında, kuvvetli bir iş ahlakını sağlayacak temel ahlaki eğitim de verilecektir.
- Milletimizi tarih boyunca ayakta tutan milli ve manevi değerlere bağlı ve saygılı olarak ve bunlardan kuvvet alarak, Türk Milletini çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak davası, temel davamızdır.
- Milli ahlakın korunmasına ve geliştirilmesine büyük önem veriyoruz. Bu sebeple, milli ve manevi değerlere saldıran, mukaddesatı tezyif eden, insanın edep ve hayâ hislerini rencide eden ahlak dışı her türlü yayınlarla ve müstehcen neşriyatla sürekli olarak mücadele edeceğiz. Bu maksatla, mevzuatımızdaki yetersiz olan hükümleri yeniden ele alıp düzenleyeceğiz.
- Yeni nesillere dünya görüşü aşulamakta önemli rol oynayan, bilhassa ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi derslerin kitapları evlatlarımızın milli inançlarını, manevi değerlerini tahrip edici, değil, bilakis milli ve manevi değerlere bağlılığı temin edici şekilde yeniden yazılacaktır.
- Devletimizi ve milletimizi büyük yapmada, milli kalkınma hamlelerimizin kaynağı ve cevheri olan gençliğimizin en yararlı şekilde yetişmesi için her türlü gayreti, dikkati esirgemeyeceğiz. Gençliğimizin yetişmesinde, yabancı ideolojik akımların ve taklitçiliğin yayılışına müsaade etmeyeceğiz.
- İslam enstitüleri akademi haline getirilecek, ilmi araştırma güçleri artırılacak, adet ve öğrenci sayıları çoğaltılacaktır. Akademi mezunlarının, liselerde, felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji öğretmeni olarak görev yapmaları sağlanacaktır.
- En yüksek seviyede âlim yetiştirmek üzere bir "Manevi İlimler Üniversitesinin" kurulmasına önem verilecektir.

²²⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm>, (Erişim tarihi: 20.04. 2018)

- Sadece maddi alanda değil, ilimde, ahlakta, maneviyatta, kültürde, milli ve manevi değerlere sahip ve saygılı olmada güçlenmiş huzurlu bir ülke olarak Türkiye'yi geliştirmek istiyoruz.
- İmam-hatip lisesi ve diğer meslek lisesi mezunlarını, üniversite ve yüksekokullara giriş imtihanlarında, diğer lise mezunları ile aynı şartta tabi tutacağız. İmam-Hatip Lisesi mezunlarını, ilkokullarda din ve ahlak dersleri hocası olarak görev yapmalarını sağlayacağız. İmam-hatip liselerinin ilkokullara dayalı olmasını ve sayılarının ve kontenjanlarının artırılmasını temin edeceğiz.²²⁵

MSP'nin bu hükümetlerde yer aldığı dönemlerde manevi anlamda uygulanan politikalar şunlardır;

- MSP'nin koalisyon ortağı olduğu hükümetlerde 4 yılda 350 İHO, 10 Yüksek İslam Enstitüsü, 3.000 Kur'an kursu açıldı.
- 10.000 vekil imama kadro verildi.
- İHL mezunlarının üniversiteye girişleri sağlandı.
- Üniversitelerde başörtüsü serbest oldu.
- Yurt dışında dini eğitim görenlerin diplomalarına muadelet sağlandı.
- Vakıf mallarına sahip çıkıldı. Hükümet ortağı olur olmaz, turizm için restore edilen "İstanbul Haseki Külliyesi" ne el konuldu. Diyanet için "Eğitim Merkezi" yapıldı.
- Müstehcenlikle ciddi mücadele başlatıldı.
- Bütün devlet kuruluşlarında "MESCİT" açıldı.

Karayoluyla Hacca gidiş serbest oldu. Ehliyetli, milli, manevi değerlerine sahip olan kişilerin devletin önemli kademelerine gelebilmeleri sağlandı.²²⁶

Maddi kalkınmanın tek başına yeterli olmayacağını anladığımız bu görüşlerin tamamlayıcısının manevi anlamda bir yetişmişlikle tamamlanması ana hedef olduğunu görmekteyiz. Bu görüşleri hayata geçirmenin en önemli noktası ilmi çalışmaların yanında dini eğitimin İmam-Hatip okulları marifetiyle genç dimağlara verilmesi öngörülmüştür. Sadece bir noktada yani sadece maddi veya sadece manevi alanda yetişecek neslin eksik olacağı görüşü hâkim görünmektedir. Bir alanda yani sadece maddi anlamda bir gelişmişliği batı medeniyetinin kalkınmışlığına benzeten Erbakan, bu gelişme modelinin bir yerden sonra tıkanacağı savını ortaya atmaktadır. Manevi kalkınmanın kadınıyla erkeğiyle olmasını savunan MGH, kızlarımızın da manevi anlamda yetişmesi gerekliliğinden bahseder ve Erbakan'ın diliyle;

²²⁵<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm>,<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, (Erişim tarihi:20.04.2018)

²²⁶ Recai Kutan, 2012, www.burhandergisi.com, Erişim tarihi:20.04. 2018).

“Milli Selamet Partisi kız çocuklarımıza bilhassa iffet nedir? İffetin ehemmiyeti nedir? Bunu öğretmeye büyük ehemmiyet verecektir. Zira bir toplumun saadeti aile saadetidir. Onun da temeli iffete gelir dayanır. Milli Selamet Partisi yine kız çocuklarımıza onların yarının anneleri olacağını göz önünde bulundurarak ev hizmetlerini öğretmeyi asıl kız çocuklarına yapılacak öğretimin temel esaslarından biri sayar.”²²⁷

3.2. Millî Görüş Hareketinin “Adil Düzen” Ekonomi Nizamı Düşüncesi

Erbakan, Adil Ekonomik Düzen’i İslam anlayışı ile özdeş bir biçimde sunmaktadır. Ona göre Adil Ekonomik Düzen, geçmişten günümüze hak ile batıl mücadelesi içerisinde gerçekleşmiştir. Tarihte batı medeniyeti her zaman kuvveti üstün tutmuştur. İslam medeniyeti ise her zaman hakkı üstün tutmuştur. İnsanlığa saadet getirecek anlayış her zaman hakkı üstün tutmakla mümkündür. Bu da Adil Düzenle sağlanacaktır.²²⁸ Buradan tüm siyasi görüşünü İslam dini ile ilintili hale getirerek farklı bir pencereden baktığını söylemek mümkündür.

Adil Düzen (AD) kavramının doğuşunun İzmir’deki Akevler Kooperatifi’ne ve burada “İslami bir komün” yaşantısı süren bir avuç Müslüman aydına kadar uzandığını belirten Çakır, Süleyman Karagülle, Arif Ersoy, Süleyman Akdemir gibi kişiler öncülüğündeki bir çalışma grubu tarafından hazırlanan faizsiz alternatif bir ekonomik sistem projesininin 1985’te Erbakan tarafından “Adil Düzen” diye biçimlendirilerek parti görüşü olarak benimsendiği fikrini savunmaktadır.²²⁹

Erbakan’ın yanlış bulduğu mevcut ekonomik sistemin yanlışlığını açıklar ve tek çare olarak gösterdiği ve refahın sağlanabilmesi İslam’ın getirdiği ekonomik eşitliği sağlamanın yolu ancak yaratıcının koyduğu kurallarla mümkün hale gelebileceğini belirtir. Erbakan’a göre, “hâlihazır ekonomik zulümlerden kurtulmak ve bu zulümlere sebep olan mikropları ortadan kaldırmak ancak adil düzenle mümkündür. Millî Görüş “Yeniden Büyük Türkiye’yi kurmak için, bugünkü anayasaya aykırı köle düzenini ortadan kaldıracak, yerine anayasada sözü edilen herkese refah getiren, herkese hakkını veren ve herkese fırsat eşitliği tanıyan bir sistemi oluşturacaktır”. Ona göre millî görüşün kuracağı yeni düzende faiz olmayacak, haksız vergiler kalkacak, paranın değeri hak ölçüsü olarak kabul edilecek, sağlam paraya geçilecek, karşılıksız para basılmayacak, paranın değeri düşürülmeyecek ve krediler adil ölçüler içinde faydalı iş yapacak herkese verilecektir. Böylece herkes bugünkü düzende aldığı parayla bir ekmek yerine üç ekmek alma imkânına kavuşacak ve aynı işletme sermayesiyle bugünkünün üç misli fazla üretim yapabilecektir. Bugünkünden üç misli fazla insan

²²⁷ Necmettin Erbakan, “*Millî Görüş- Temel Görüş*”, Der. A. Lelik, Dağarcık Neşriyat ve Dağıtım, Ankara, 1975, s. 21.

²²⁸ Necmettin Erbakan, “*Adil Ekonomik Düzen*”, Ankara: Dergâh Yayınları. 1991, s. 14-15.

²²⁹ Ruşen Çakır, “*Millî Görüş Hareketi*”, İslamcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 558.

çalışabilecek, her şeyin fiyatı üçte birine düşecek, herkes üç misli fazla satın alma gücüne kavuşacak, en ucuz üretim Türkiye'de olacak, ihracat artacak, müslüman ülkelerle "Ortak Pazar" kurularak onların ihtiyaçları Türkiye'den karşılanacak ve böylece Türkiye, çok kısa bir zamanda dünyanın en güçlü ülkelerinden birisi olacaktır.²³⁰

Erbakan'a göre AED'nin genel esasları, bu düzende ekonomik faaliyetler açısından devletin ne yapacağını, şahısların neler yapacaklarını ana hatlarıyla tanzim eden esaslar olarak sıralanmaktadır. AED'de esas ekonomik faaliyetleri şahıslar yürütürler. Devlet bunların bu faaliyetleri yürütmelerinde kendilerine yardımcı olur. Bu yardımı ülkenin ve bölgelerin kalkınma planlarının hazırlanmasını teşvik suretiyle yapar. Devlet ayrıca ekonomiyle ilgili genel hizmetleri yaptırır ve kontrol eder. Ayrıca devlet ekonomiyle ilgili tanzim hizmetlerini yürütür ve kontrol eder. Bu yüzden AED'nin genel esasları 3 temel esasta toplanır.²³¹ Bu esaslar "Ekonomide Devletin Görevi", "Devletin Ekonomik Faaliyeti" ve "Şahısların Ekonomik Faaliyetleri" şeklinde sıralanır. Devletin ticareti büyük ölçüde vatandaşların yapması ve devletin ise bu ticari faaliyetleri yasalar ile tanzim ederek ve ön açarak serbest ekonomik yapının önünü açmak olarak tespit etmektedir.

Ekonomide devletin görevi Erbakan'a göre, devlet, ülke ve bölgelerin makro planını yaptırır ve ilgili yatırım projelerini yaptırır. Böylece herkes ülkenin her yerinde tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe gerek mevcut yatırımların verimliliğini artırmak yönünden ve gerekse yeni yatırımlar yönünden hangi projelerin teşvik edileceğini bilir. Şahıslar tek başına, şirketler veya vakıflar halinde bu projelerden istediklerini seçerler ve bunları yürütürler. Devlet bu projeleri her bakımdan destekler ve çeşitli teşviklerle bunların en faydalı ve verimlilerinin öncelikle gerçekleşmesini yönlendirir. Devletin ekonomideki faaliyetleri Erbakan'a göre, tanzim ve genel hizmetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genel hizmetler olarak güvenlik, yönetim, yargı, enerji temini, su, yol, altyapı hizmetleri, sağlık, eğitim ve öğretim hizmetleri, ulaşım, iletişim hizmetleri vs. sıralanmaktadır. Devlet ayrıca tıpkı Noterler, yeminli muhasepler ve yeminli mimari bürolar gibi muhasebe ve ambar vs. gibi hizmetlerinin yürütülmesini de temin eder.²³² "Adil Ekonomik Düzen" de devlet ayrıca temel ekonomik malların tanzim hizmetlerini yürütür. Örneğin bugünkü "Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yerini bir Buğday Vakfı alacaktır. Bu kuruluşun vakıf olarak adlandırılması, hiçbir kâr gayesi gütmeyip sırf vatandaşa hizmet için kurulmuş olmasıdır. Bu vakıf bütün ülke sathında belde seviyesine kadar teşkilatlanmıştır. Buğdayı olup satmak isteyen buğdayını bu vakfa

²³⁰ Necmettin Erbakan, "**Adil Ekonomik Düzen**", Ankara: Dergâh Yayınları, 1991. s. 13.

²³¹ Erbakan, a.g.e., s. 20.

²³² Erbakan, a.g.e., s. 20-21.

verecek o günkü fiyat üzerinden parasını alacaktır veya buğday satın almak isteyen kimse o esnadaki fiyat üzerinden parasını verip dilediği kadar buğdayı alacaktır. Vakfın vazifesi bu muameleleri yapmak ve depolarındaki buğdayı iyi bir şekilde muhafaza etmektir. Bu hizmetleri sırf bir hizmet olarak yapacaktır.” Şahısların ekonomik faaliyetleri Erbakan’a göre, AED’de ekonomik faaliyetler serbest piyasa şartları altında bireyler tarafından yürütülür. Bireyler ekonomik faaliyetleri ister şahıs olarak, ister şirket veya vakıf olarak yürütebilirler.²³³

Erbakan hem kapitalizme hem de sosyalizme karşı çıkmıştır. Her iki sisteminde belli zümrelerin menfaati doğrultusunda bir ekonomik yapıya sahip olduğu görülmektedir. Kapitalizm eleştirisinde faiz sistemi, tekeller ve tröstler ön plana çıkar. Ona göre Kapitalizm, adil düzenin savunduğu gibi serbest piyasaya dayalıdır; ancak faize dayalıdır ve tekeller ile tröstleri önlemede başarısız olmaktadır. Buna karşılık komünizm faize karşı olmakla birlikte insan tabiatına aykırı olarak mülkiyet hakkını ve karı yasaklamaktadır. Serbest piyasa ortadan kalkınca ekonominin, merkezi planlarla ve merkezi fiyatlarla yönetilmesi ekonomiyi tahrip etmektedir. Dolayısıyla AED, kara, mülkiyet hakkına ve serbest piyasa sistemine yer vermekte, faize, tekelleşmeye, karşı çıkmaktadır.²³⁴ Kapitalizm belli zümreleri zenginleştirirken halkı sömüren ve fakir kalmasını sağladığı, sosyalizm ise hak kayıplarının ayyuka çıkmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

Erbakan, AD’nin özelliklerini açıklarken, öncelikle hak ve batıl kelimelerinin ne anlama geldiğini açıklamaktadır. Ona göre, hak kelimesinin sözlük anlamı, “değişmez” yani, “her şart altında doğru olan şey” demektir. Mesela iki kere ikinin dört ettiği gibi. Batıl kelimesinin sözlük anlamını ise, “isabetsiz, yanlış”, “Her şart altında yanlış olan şey” demek olarak açıklayan Erbakan, iki kere iki üç eder iddiasını batıla örnek olarak vermektedir. Ona göre, batıl inanış, kuvvet, çoğunluk, imtiyaz, ayrıcalık, menfaat ve çıkarı hak sebebi saymaktadır ki aslında bu sebeplerin hiçbirisi hak sebebi olamaz. Erbakan, hakiki hak anlayışına göre, hakkın doğduğu sebepleri, yaşama hakkı, neslin korunması, ırz ve namusun korunması hakkı, mülkiyet hakkı, aklın korunması hakkı, inancın korunması hakkı gibi Allah’ın bütün insanlara eşit olarak verdiği temel insan hakları, ayrıca emek, karşılıklı rıza ile yapılan mukavele, adalet gereği doğan haklar olarak sıralamaktadır.²³⁵

Erbakan’a göre, “Adil Ekonomik Düzen; ekonomik düzenin her noktasında sömürüye müsaade etmeyen, herkese hakkını veren, herkese karşı eşit davranan ve herkese fırsat eşitliği veren, herkesin faydalı, yapıcı faaliyetlerini destekleyen,

²³³ Necmettin Erbakan, “*Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s. 59.

²³⁴ Necmettin Erbakan, “*Adil Ekonomik Düzen*”, Dergâh Yayınları, Ankara, 1991, s. 18.

²³⁵ <http://www.necmettinerbakan.com.tr>(Erişim tarihi:20.04.2018)

ekonomik faaliyetleri teşvik eden, ekonomik gelişmenin önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ortadan kaldıran bir ekonomik düzendir.” Erbakan’a göre, “Adil Ekonomik Düzen, tam ve mütekâmil bir düzendir. Bu düzende kapitalizmin ve komünizmin faydalı yanları mevcuttur. Fakat mahsurlu ve zararlı yanlarına ise yer verilmemiştir. Kapitalist düzen hakka dayanan; teşvik edici ve tanzim edici bir faktör olan "Kârla birlikte haksız bir sömürü ve zulüm aracı olan "Faiz'e de yer vermiştir ve yine kapitalist düzende faydalı olan ekonomiyi tanzim eden ve yönlendiren "Serbest Piyasa Rekabeti “ne yer verildiği gibi tatbikatta tröstlerin ve tekellerin oluşmasına mâni olamamaktadır. Buna mukabil komünist rejim prensip olarak faize karşı olmakla beraber bunun yanında "Mülkiyet Hakkı'na ve "Kâra da karşı çıkmak suretiyle insan tabiatına aykırı düşmekte ve "Serbest piyasa rekabeti" ne yer vermeyip ekonomiyi (Merkezi planlama) ve "Masa başında fiyat tespiti" suretiyle yönlendirmeye çalışmakta hâlbuki gerçekte bu yolla ekonomiyi tahrip etmektedir”²³⁶

Milli Görüş Hareketi, hali hazırdaki ekonomik durumu değerlendirirken: "İç ve dış borçların artmakta olduğu, anapara ve faiz ödemelerinin borçlanarak yapıldığı açıklanmış ve mevcut düzende toplanan vergilerin de önemli bir kısmının faiz ödemelerine gittiği belirtilmiştir. Çalışkan ve genç nüfuslu bir millet olmamıza rağmen halkımızın aç, işsiz ve borca esir edildiği değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuçta ekonomimizin bağımsız olarak hareket edemediği, dış güçlerin milli menfaatlerimize aykırı hedefleri gerçekleştirmek için de işi, bizi yönetmelerine kadar götürmeleri, Milli Görüş'ten ayrılmanın bir sonucu²³⁷ olarak görmüştür.

Adil Düzen, sistemler arasındaki farkı hak ve paylaşım anlayışı esasına dayalı olarak görmüş ve bunu iki kavram olan "hak" ve "batıl" ile açıklamıştır. Bunlardan hak sözcüğü, "değişmez-doğru" olarak açıklanırken; batıl sözcüğü "isabetsiz-yanlış" olmakla "kuvvet, çoğunluk, imtiyaz ve menfaat" kavramlarıyla açıklanmıştır. Batıl olarak tarif edilen medeniyet sisteminin temelinde "kuvveti üstün tutan zihniyet"; hakka dayanan medeniyet olarak tarifini yaptığı sistemi de: " Hakkı üstün tutan medeniyet" ya da "Adil Düzen"²³⁸ olarak açıklamıştır.

Adil Düzen, vergi vermeyi bir ibadet olarak sayar ve kişiler, eğer ödedikleri vergilerin hayırlı hizmetlere harcanacağından emin olurlarsa, bunu bir ibadet bilip, samimi olarak ödeyecekleri açıklanır. Bu bilinç ve inanç sağlandığı takdirde, bunun uhrevi bir yatırım olarak toplumda kabul göreceği, vergi kaçakçılığına tenezzül ve tevessülün de önleneyeceği,²³⁹ belirtilmiştir. Bu vergilerin aynı zamanda insanlığa

²³⁶ Necmettin Erbakan, “*Adil Ekonomik Düzen*”, Dergâh Yayınları, Ankara, 1991, s. 17-18.

²³⁷ Erbakan, a.g.e., s. 240-243.

²³⁸ *Necmettin Erbakan Külliyesi*, a.g.e., 2014a, C:1, s. 261-262.

²³⁹ Ahmet Akgül, “*Erbakan Devrimi*”, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 276.

hizmet olduğu fikri ile ölüm sonrası hayatın altı çizilerek insanların vergi işini zorla alınan değil de gönüllülük esasına dayanabileceği savını öngörmektedir.

Devletler vergi toplama konusunda farklı uygulamaları tercih etseler de dünya ülkelerinin vergileme sistemi iki temel sisteme odaklanma durumu söz konusudur. Kapitalist sistemlerde vergi gelirden nakit olarak alınırken, Adil Düzen 'de vergiyi servetten ve üretimden "mal" olarak alma prensibi güdülmüştür. Bunun gerekçesi; maldan alınacak vergiler piyasada mal ve para darlığı oluşturmayacağı,²⁴⁰inancıdır.

Adil ekonomide, üretilen ve satılan her maldan kendi cinsinden vergi alınması esastır (Koyundan-koyun; buğdaydan-buğday).Vergilerin her maldan ayrı ayrı alınmasıyla, aynı zamanda fiyat dengesinin de korumuş olacağı belirtilmiştir. Bunun da ülkede her cins malın azalmasının eşit miktarlarda olacağından piyasalarda daralmaların olmayacağı öngörülmüştür.”²⁴¹

Erbakan'a göre, “Çiftçilikten sonraki dönemler de bir göz attığımızda ilk gelişme olarak üreten insanın ürettiği malı pazara getirip ihtiyaç sahiplerine arz etmesi ve onların ürettikleri mallarla kendi ürettiğini değiştirmesi dönemini görüyoruz. Yani artık kapalı ekonomiden “Piyasa Ekonomisi” ne geçildiğini "Mal Mübadelesi" yapıldığını ve bu değiştirmenin de doğrudan doğruya üretenler arasında yapıldığını görüyoruz. Bu dönem "Doğrudan Mübadele" dönemini teşkil etmektedir. Zamanla insanlar dünyanın daha geniş bölgelerine yayıldılar, ulaşım imkânları arttı, daha geniş sahalarda mal mübadelesi yapmaya başladılar. Fakat bu yayılmanın neticesi olarak artık değişim doğrudan doğruya üretenler arasında olmaktan çıktı "Aracılı Mübadele Dönemi" başladı. Yani bir tüccar sınıfı meydana geldi. Bunlar üretenlerin mallarını aldılar değişik yerlerdeki piyasalara arz ettiler oradaki ihtiyaç sahiplerine sattılar. İnsanların nüfuslarının artması, ulaşım imkânlarının artması, Avrupa ile Asya arasında ticaret yollarının gelişmesi, Amerika'nın keşfi deniz yoluyla ulaşımın gelişmesi sonucu olarak yavaş yavaş bilhassa sömürgeci batıda zengin tüccarların ortaya çıkması ve bu zenginlik sayesinde fabrikalar kurulması insanlık tarihinde ekonomik alanda "işçilik dönemi" ne geçilmesine sebep oldu. İşçilik döneminde artık yavaş yavaş ekonominin ana karakteri malın, malzemenin değil, insan emeğinin birikiminin alınıp satılması olmuştur. Mesela bir Mercedes otomobili satılırken satılan bu otomobilin malzemelerinden daha çok bu otomobilin, bütün parçalarının üretimi için harcanan emektir. Böylece "Emek Mübadelesi" dönemine geçilmiş oldu. Böylece bugünkü noktaya gelindi. Diğer yandan insanlık tarihindeki bu ekonomik aşamalar

²⁴⁰ Akgül, a.g.e., s. 273-274.

²⁴¹ Akgül, a.g.e., s. 276.

birbirine takiben yürürken yukarıda da işaret olunduğu gibi ekonomik faktörler medeniyeti etkilemiş, medeniyette ekonomik düzeni etkilemiştir”²⁴²

Erbakan, Adil Ekonomik Düzen’i İslam tarihine atıfta bulunarak açıklamaktadır. Ona göre Adil Ekonomik Düzen, geçmişten günümüze hak-batıl mücadelesi içerisinde gerçekleşmiştir. Tarihte batı medeniyeti her zaman kuvveti üstün tutmuştur. İslam medeniyeti ise her zaman hakkı üstün tutmuştur. İnsanlığa saadet getirecek anlayış her zaman hakkı üstün tutmakla mümkündür. Bu da Adil Düzenle sağlanacaktır.²⁴³

Erbakan’ a göre Adil Ekonomik Düzen, hakka dayanan yönlendirici ve teşvik edici bir unsur olan “kâr” a müsaade ettiği halde bir haksızlık ve sömürü vasıtası olan "Faiz" e yer vermemekte, ayrıca serbest piyasa rekabetini ve mülkiyet hakkını esas alarak bunların faydalarına yer vermekte buna mukabil tekelleşmeye ve "ihtikâr" a imkân vermemek suretiyle bunların zararlarından ekonomiyi ve insanları korumaktadır.²⁴⁴

Erbakan’a göre, insanlar cennet için yaratıldığı için tüketme eğilimindedirler. Ona göre insanlar, tüketmeyi sever ancak üretmede zorlanırlar. Bunun için Adil Ekonomik Düzen’ in kurulması gerektiğini söyler. AED’nin temel şartı tüketme eğilimi olan insanların üretmesini sağlamaktır. Yani insan israf etmemek kaydıyla ne kadar tüketecekse o kadar da üretmeli ve kimsenin hakkını yememelidir. Bu evrensel değerlerin uygulamasının nasıl yapılacağını Erbakan şu şekilde anlatmaktadır: “Bir kimse diyelim ki A malını üretti ve bunu başkalarının faydalanmasına sundu. Mesela götürdü A malına ait vakfa teslim etti. A malının bu anda bir kıymeti vardır. Bunu üreten kimse aynı kıymete eş değer başka istediği malları alıp tüketebilir. Önemli olan ne kadar üretti ise ona eşdeğer tüketme yapmasıdır. Başkasının hakkını yememesidir. İşte bunun için A malını üreten kimseye, o malın kıymetine eşdeğer dilediği mallardan tüketebilmesi için özel bir senet verilir. Bu özel senede para denir. Bundan dolayı para demek herhangi bir üretimi yapan kimseye bu üretimine eşdeğer tüketme hakkı olduğunu göstermek üzere verilen özel senet demektir.”²⁴⁵

Erbakan’a göre “Adil Düzen ‘de faiz olmaz. Çünkü faiz, haksızlıktır, zulümdür. Zira kapitalist düzende faiz nedir? Malı üretiyorsunuz toplumun faydasına arz ediyorsunuz. Buna karşılık üretiminize eşdeğer tüketme hakkınızı gösteren senedinizi yani paranızı alıyorsunuz. Kapitalist düzende bu parayı bir bankaya koyuyorsunuz. Bir yıl sonra faizinin ilavesi ile beraber bu parayı size iade ediyor. Siz bu bir yılda yeni bir üretim yapmadınız. Buna mukabil size üretim yapmadan ilave bir tüketim hakkı veriliyor. Kapitalist düzen bu tüketim hakkını nereden veriyor? Açıktan para basarak

²⁴² Necmettin Erbakan, “*Adil Ekonomik Düzen*”, Dergâh Yayınları, Ankara, 1991, s. 70-71.

²⁴³ Erbakan, a.g.e. s. 14-15.

²⁴⁴ Erbakan, a.g.e. s. 18.

²⁴⁵ Necmettin Erbakan, “*Adil Ekonomik Düzen*”, Dergâh Yayınları, Ankara, 1991, s. 24-25.

veriyor. Bu takdirde bu herkesin hakkını alıp size vermek demektir. Çünkü açıktan basılan para arz-talep kaidesine göre mevcut malların fiyatlarını yükseltir veyahut da başka bir üretenin hakkını alıp size vermektedir. Bu da o kimsenin yani üretenin yani emekçinin yani fakir fukaranın hakkını alıp getirip size vermek demektir. Ayrıca bir defa haklı veya haksız olarak sermayeyi ele geçiren kimse faiz yoluyla hiç emek harcamadan haksız olarak başka insanları sömürmekte ve oturduğu yerde büyük kazançlar elde edebilmektedir. Bu ise nefis terbiyesi görmemiş insanlardan fakir olanları zaruretten dolayı ahlâksızlığa iten, zengin olanları da haksız olarak elde ettikleri çok büyük kazançlardan dolayı ahlâksızlığa iten ve netice itibariyle toplumların "Ahlâk çöküşü" ne sebep olan bir faktördür ve faiz 40 çeşit belanın mikrobudur. Bu gerçekleri örtbas etmek ve bilerek veya bilmeyerek faizci kapitalist nizamın savunuculuğunu yapmak için: "Para da özel bir maldır. Çünkü bunun istikrarı ve değerinin muhafazası için büyük emekler harcanmakta ve masraflar yapılmaktadır. Malın kirası oluyor da paranın kirası niçin olmasın. Faiz de kira gibi bir şeydir dolayısıyla haktır. Çünkü sermaye de üretimin bir unsurudur" deniyor.²⁴⁶

Erbakan, para ile ilgili ilkeleri açıkladıktan sonra Adil Ekonomik Düzen 'in anlaşılması için bilim camiasınca çok tartışılan ve eleştirilen buğday örneğini vermiştir. Ona göre, "Temel ihtiyaç maddelerinin başında gelen buğdayı ele alalım. Bir ülkenin nüfusuna, ihtiyacına ve muhtelif şartlarına göre depolarında ne miktar buğday stoku buldurması gerektiğinin tespiti hiç şüphesiz bir uzmanlık konusudur. Diyelim ki mesela Türkiye gibi 70 Milyonluk bir ülkenin depolarında en az 1 Milyon ton buğday stokunu buldurması gerekli olsun. Bu takdirde ülkede 81 İl 895 ilçe ve 1200 beldede çeşitli büyüklüklerde silo ve depoların buldurulması ve bu depolarda toplam olarak en az 1 Milyon ton buğdayın buldurulması gerekecektir. Depoların hepsinin bir bilgisayar sistemiyle birbirine bağlı olduklarını ve herhangi bir depodaki alım satım görevlisinin istediği anda bir düğmeye basarak kendi deposunda, civar depolarda ve bütün Türkiye'de toplam olarak ne kadar buğday stokunun bulunduğunu bilmesi mümkün olsun. Uzmanlarca bir tablo temel kriterlere göre belirli bir süre için tanzim edilmiş olsun ve bu tablo depolardaki toplam buğday stokuna göre, buğdayın fiyatının ne olması icap ettiğini göstere. Tabii bu fiyat depolarda toplam buğday çoksa düşük olacak, azsa yüksek olacaktır.

Bir buğday üreticisi buğdayını Buğday Vakfı'na getirdi satacak. Depo alım satım görevlisi düğmeye bastı depolarda toplam 1 Milyon ton buğday olduğunu gördü, duvardaki tabelaya baktı buna göre mesela buğday fiyatının kilosunun 1 TL olduğunu okudu. Müşteriye söyledi. Müşteri fiyatı uygun gördü buğdayını sattı. Bir müddet sonra

²⁴⁶ Erbakan, a.g.e., s. 27.

tekrar buğday satmak için geldi. Görevli düğmeye bastığı sırada depolardaki toplam buğday stokunun mesela 1 Milyon 200 Bin ton olduğunu gördü, duvardaki tabelaya baktı bu stoka göre buğdayın kilosunun fiyatının 80 kuruş olduğunu okudu. Müşteriye söyledi, müşteri buğdayın fiyatı düşmüş, bu fiyatla ben buğday satmam bilakis kendim buğday alırım dedi ve bir miktar buğday aldı götürdü. Bir müddet sonra tekrar buğday almak için geldiğinde görevli düğmeye bastı, bu arada herkes buğday almış depolarda buğday azalmış ve mesela o an toplam buğday stoku 800 bin tona inmiş. Bunu tespit ettikten sonra duvardaki tabelaya baktı 800 bin ton stok halinde buğday fiyatının 1 kilosunun 1, 20 TL olduğunu okudu müşteriye söyledi. Müşteri fiyatlar yükselmiş o halde ben bu fiyattan buğday almıyorum ve buğdayımı satıyorum dedi ve sattı. İşte Adil Düzen’ de malların fiyatları, arz-talep kaidesine göre adil kriterlere göre bu misalde olduğu gibi teşekkül etmektedir. Böylece yurdun her yerinde herkese eşit muamele yapılarak alım-satım işleri yürümektedir ve herkes istediği anda parasını mala, malını da paraya çevirebilmektedir. Burada çok kısaca sadece bir ilkeyi açıklıyoruz. Yoksa Adil Düzen ‘de, fiyat alçakken bolca alıp, fiyat yüksekken satarak ihtikâr yapmak isteyenlere karşı gereken her türlü tedbir alınmıştır.”²⁴⁷

Adil Düzen ekonomisinde “herkes ne kadar ürettiyse o kadar tüketme hakkına sahiptir” kuralı hâkimdir. Ancak bu sistemde bir kişi ürettiğinden fazla da tüketebilir. Bu kredi sistemiyle mümkündür. Erbakan’ a göre kredi, bir kimsenin sonradan geri vermek şartıyla ve belirli şartlar altında geçici bir süre için ürettiğinden daha fazla tüketme hakkı kullanma imkânı olarak tanımlanmaktadır. Adil Ekonomik Düzen ‘de 7 türlü kredi imkânı vardır. Bu krediler Erbakan’a göre, faizsizdir ve enflasyona sebep olmamaktadır.²⁴⁸

3.2.1. Ortaklıklar

Erbakan’a göre, Adil Düzen ‘de fertlerin bir araya gelerek ortaklıklar kurmaları kendi tasarruflarını birleştirerek, ekonomik faaliyetlerde bulunmaları mümkündür. Ortaklıkların her iki amaçlısı da imkân dâhilindedir. Bunlardan birincisi bir araya gelip bir tesiste bir mal üretilip bunu kârıyla satmak ve yapılan kârı ortaklar arasında bölüştürmek, diğeri ise bir ortaklık olarak bir tesis kurmak bu tesiste üretim yapıp üretilen malları satarak kâr etmek veya tesisi satarak kâr etmek ve kârı ortaklar arasında bölüştürmek. Yani hem tesise hem de üretim ve kârına ortak olmak. Böylece bir kimse kendi ürettiğinden yaptığı tasarruftan fazlasını muvakkat bir zaman için belli

²⁴⁷ Necmettin Erbakan, “*Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s. 63-64.

²⁴⁸ Erbakan, a.g.e., s. 65-72.

şartlarla tüketmek imkânını kullanmış olmaktadır. Böyle bir kullanımda faiz ve enflasyon söz konusu olmayacaktır.²⁴⁹

3.2.2. Hakkı Müktesep ve Emek Karşılığı Kredi

Erbakan bu kredi sistemini bir örnekle açıklamaktadır. Ona göre, “Bir kimsenin mesela 1000 liralık bir tasarrufu var. Bunu götürdü bir bankamatik kartıyla bankaya yatırdı. Bu parası 1 yıl bankada kaldı. 1 yıl sonra gitti bankamatik kartıyla bankadan 12.000 TL para çekti ve 1 ay kullandıktan sonra iade etti veya 3 bin lira çekti 4 ay kullandı veya 4 bin lira çekti 3 ay kullandı. Bu rakamları şuna göre tespit ediyoruz. “Bankaya yatırılan para x bankada kaldığı süre = Hakkı Müktesep kredi hacmi”.

Böylece bir kimse muvakkat bir zaman için, bilahare iade etmek üzere belirli şartlar altında ürettiğinden daha fazla bir tüketim hakkı yani kredi kullanmış olmaktadır, işte bu kredinin adı Hakkı Müktesep kredisidir.”²⁵⁰

Erbakan’a göre, “Adil Düzen ‘de banka hizmetini genel olarak devlet yapar. Özel şahısların banka kurmaları, faizsiz olarak çalışıp mudilerine kâr temin etmeleri mümkündür. Ancak yukarıda söylediğimiz bankacılık hizmetlerini genellikle devlet yapar. Onun için bankanın batması söz konusu değildir, banka sağlamdır. Bu itibarla yukarıda açıklanan Hakkı Müktesep kredisi şu demektir ve ekonomiye iki önemli fayda sağlamaktadır. Benim şu anda param var bir süre kullanmayacağımı biliyorum bankaya koyuyorum. Benim kullanmadığım bu parayı o sırada Erzurum’daki kardeşim alıp kullanıyor. Onun parasını kullanmadığı zaman ben alıp kullanıyorum. Dolayısıyla ne faiz ne de enflasyon söz konusu değildir. Diğer yandan ortada bir kredi vardır ve bundan ekonomi için yararlanılmaktadır. Diğer çok önemli bir fayda ise, Adil Düzen ‘de kimsenin kullanmadığı parasını cebinde veya yastığının altında saklaması söz konusu değildir. Çünkü para bankada durursa Hakkı Müktesep kredisi imkânı doğmaktadır ve de banka sağlamdır. Böylece Adil Düzen ‘de bütün para her zaman ekonominin hizmetindedir. Bu da ideal bir durumdur.”²⁵¹

Erbakan emek karşılığı kredi sistemini de bir örnekle açıklamaktadır. Erbakan’a göre, mesela “benim bir konfeksiyon atölyem var, burada 20 tane dikiş makinem var, işçilerimi tutup çalıştırırsam konfeksiyonda üretebiliyorum ve kârlı iş yapabiliyorum. Piyasada şartlar müsait ancak ne var ki işletme sermayem yok. Adil Düzen ‘de bu bir problem değildir. Atölye sahibi olduğum vesikamı ortaya koyarım, dürüst bir insan olduğuma dair mensup olduğum "Ahlâk topluluğunun" bana verdiği "Tezkiye" belgesini ortaya koyarım giderim makinelerimin ve atölyemin gerektirdiği usta ve

²⁴⁹ Erbakan, a.g.e., s. 66.

²⁵⁰ Erbakan, a.g.e., s. 67.

²⁵¹ Erbakan, a.g.e., s. 66-67.

işçileri arar bulurum. Atölyemin kaç usta ve işçiyle üretim yapacağı "Meslek kuruluşum, loncam" tarafından belirlenmiştir. Bu şartlara uygun olarak usta ve işçilerin de çalıştıkları zaman ne kadar ücret almaya layık oldukları tahsil, tecrübe, ehliyet ve kabiliyetlerine göre kendi meslek kuruluşları tarafından belirlenmiştir. Diyelim ki Adil Düzen' de bir dikiş makinesi ustası 1 ay çalıştığı zaman 5 bin TL alacaktır. Bu kimseleri alır getirir işe başlatırım. Bunların ücretlerini banka yani devlet öder, ben müteşebbis olarak, atölye sahibi olarak borçlanırım. Bilahare ürettiğim konfeksiyonu satar borcumu öderim. İşte üretim için çalışanlara ödenen bu kredinin adı Emek Kredisi'dir. Erbakan'a göre, emek karşılığı kredi faizsizdir ve enflasyona sebep olmaz. Çünkü piyasaya para çıkıyor fakat karşılığında üretim yapıldığı için mal da çıkıyor." Ayrıca "Bir kimse mensup olduğu ahlâk topluluğunun verdiği tezkiye belgesine rağmen dürüst davranmazsa hem meydana getirdiği zararları tezkiyeyi veren ahlâk topluluğu tazmin eder, hem de bu davranışı tekerrür ederse "Emek Kredisi" kullanma hakkını kaybeder. Bundan dolayı Adil Düzen 'de düzenin kendisi herkesin dürüst olmasını ve ahlaki bakımdan gelişmesini teşvik etmektedir."²⁵²

Erbakan' a göre, Adil Ekonomik Düzen 'de işçi bulmak zorlaşacaktır. Çünkü bu sistemde işsizlik sorunu kalmayacaktır. Müteşebbis emek kredisi alabilmek için işçi arayacak ve nihayetinde işçilerin ücreti böylelikle yükselecektir.²⁵³

3.2.3. Rehin ve Ödenmiş Vergi Karşılığı Kredi

Bu kredi sistemini bir örnekle açıklayalım. Örneğin bugünkü fiyatlarla 1000 lira değerinde buğdayımı ambara kredi karşılığında rehin verdim. Buğdayın bugünkü değerinden hesapla % 80' inin yani 800 lirasını kredi olarak aldım. Tabi risk aldım ve üç ay sonra fiyatların artacağını tahmin ettim. Üç ay sonra benim 1000 liralık buğdayım 1200 TL değerine yükseldi. Ben o gün rehin olarak bıraktığım yani satmadığım buğdayımı 1200 TL'ye vakfa satıyorum. Dolayısıyla herkes bu örneğe binaen rehin karşılığı kredi alma hakkına sahi olabilir.²⁵⁴

Adil Düzen 'de vergi yoktur. Erbakan'a göre, "Sadece devletin üretim yaptığı katkı ve hizmetleri karşısında kendi hakkını alması söz konusudur. Bu sebepten dolayı "ödenmiş vergi karşılığı kredi" den maksat bir kimse, ortaklık veya kuruluşun "Devletin gelir teminine vesile olması" münasebetiyle kazanmış olduğu bir kredi imkânıdır. Kim devletin gelir teminine vesile olursa, bu vesile olduğu gelire bağlı olarak belli kriterler uyarınca ayrıca devletten belli şartlarla kredi alabilir, işte bu kredinin adı "Ödenmiş vergi karşılığı kredi" dir."²⁵⁵

²⁵² Erbakan, a.g.e., s. 68.

²⁵³ Erbakan, a.g.e., s. 67.

²⁵⁴ Erbakan, a.g.e., s. 68.

²⁵⁵ Erbakan, a.g.e., s. 68.

3.2.4. Yatırım Projesi ve Selem Senedi Karşılığı Kredi

Erbakan'a göre, bu kredi üretimi artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Örneğin devlet yaptığı teşviklerle makro planları hazırlatmış, bu planların gerektirdiği yurdun her bir ekonomik bölgesi için öncelikli ve teşvikli yatırım projelerini ortaya koymuş. Tıpkı bugün Bayındırlık Bakanlığı'nın müteahhitlere verdiği karneler gibi yatırımcılar da ehliyet belgelerini alabiliyorlar. Yani nasıl bugün Bayındırlık Bakanlığı bir müteahhidin durumuna göre bu müteahhit 5 milyon TL'lik veya 10 milyon TL'lik veya sonsuz büyüklükte taahhüt işleri yapabilir diye ehliyet karnesi veriyorsa, Adil Düzen 'de de ehil kimselere hangi konuda ne miktar taahhüt işi yapabilecekleri meslek kuruluşları tarafından kendilerine teminatlı ehliyetler olarak verilmektedir. Aynı zamanda herkes mensup olduğu ahlâk topluluğundan da dürüst bir kimse olduğuna dair teminatlı tezkiye belgesi alabilmektedir.²⁵⁶

Adil Ekonomik Düzen 'de son kredi ilkesi Selem Senedi yani Sipariş Kredisi'dir. Erbakan bu durumu şöyle örneklendirmektedir. "Diyelim ki bir kimsenin bir mandırası mevcuttur. Bu mandırası tam kapasite ile çalıştığı zaman A kalitesinde M teneke peynir üretebilecek kapasitededir. Mandıra, koyunları kendi besliyor veya piyasadan süt alıyor. Mayıs ayında bol süt çıkınca Haziran ayında bu peynirleri üretip teslim edebiliyor. Mandıranın yöneticisi mesela Ocak ayında daha teslime 6 ay varken herkese soruyor ve diyor ki ben mandıra sahibiyim ve mandıram şu zamanda, şu kalitede, şu kadar peynir üretebilecek kapasitededir. Biliyorsunuz ki Haziran ayında 1 teneke peynir 100 TL'ye satılıyor. Şu anda Haziran'a 6 ay var, şimdi bana 70 TL verirseniz size mesela 5 Temmuz'da A kalitesinde 1 teneke peynir teslim edeceğim. Kim almak istiyor. Diyelim ki bu teklif karşısında herkes düşündü 5 Temmuz'da 100 TL' ye 1 teneke peynir almaktansa şimdi 70 TL vermeyi uygun gördü. Bu teklifi kabul edenler mandıra yöneticisine isimlerini, adreslerini bildiriyorlar ve 70 TL'lerini ödüyorlar, mandıra temsilcisi kapasitesini dolduracak kadar siparişi daha Ocak ayında almış oluyor ve bu siparişi verenlere bir "Selem Senedi" veriyor. Bu senedin üzerinde, bu senedi ibraz edene 5 Temmuz tarihinde A kalitesinde 1 teneke peynir teslim edeceğini yazıyor, taahhüt ediyor, adresini, mührünü, imzasını koyuyor ve senedi parayı verene teslim ediyor.

Böylece topladığı paralarla hammaddesini alıyor, masraflarını görüyor, işletme sermayesi ihtiyacını karşılıyor, mandırasını çalıştırıp peynirleri yapıyor bilahare bu peynirleri Selem Senedi sahiplerine teslim ediyor. Senedi geri alarak taahhüdünden kurtuluyor. İşte "Selem Senedi karşılığı kredi" bu mahiyette bir kredidir. Şeklen

²⁵⁶ Erbakan, a.g.e., s. 69-70.

bakıldığı zaman ne var bunda, çok basit bir olay denebilir.” Selem senedini çok önemli bulan Erbakan, bu kredi sistemindeki senetlerle kapitalist düzendeki tahvil, bono vs. türündeki senetleri karşılaştırmakta ve de aradaki farkları ortaya koymaktadır. Erbakan’a göre, “Hâlbuki Selem Senedi olayı çok büyük bir olaydır. Faizci kapitalist sistemle insanlığı sömüren emperyalizm ve Siyonizm’i atom bombasıyla yıkmak mümkün değildir. Fakat Selem Senediyle yıkmak mümkündür. Çünkü hali hazır faizci kapitalist nizamdaki senetlerin yerini Adil Düzen’ de Selem senedi alınca bugünkü haksız sömürü önlenmiş olmaktadır ve piyasaya pahalılık yerine ucuzluk gelmektedir. Çünkü yukarıda da açıklandığı gibi Adil Düzen’ deki Selem Senedinde senet malı temsil etmektedir. Dolayısıyla piyasada ne kadar çok senet varsa bu durum o kadar çok malın var olduğu etkisini yapar. Dolayısıyla ucuzluğa sebep olur. Hâlbuki faizci kapitalist düzende senet parayı temsil etmekte, piyasada ne kadar çok senet varsa o kadar çok para var gibidir. Dolayısıyla senet ne kadar çoksa o kadar çok pahalılığa sebep olmaktadır. Diğer yandan Adil Düzen’ de Selem Senedinin vadesi ne kadar uzunsa o kadar çok ucuzluk var demektir.”²⁵⁷

Erbakan AED vergi sistemini⁷ temel esas üzerine kurmuştur. Bunlar verginin Sadece “Devlet Hizmeti Karşılığı Olması Prensibi”, “Tek Vergi Prensibi”, verginin yani devletin payının “Üretim Cinsinden Verilmesi Prensibi”, “Gelirden Vergi Alınmaması Prensibi”, “Ödenen Vergi Miktarı ve Devlet Hizmetlerinden Yararlanmada Öncelik”, “Verginin Beyan’ a Göre Olması” ve “Üretimden Alınacak Pay Anayasa ile Belirlenir” ilkesi olarak sıralanmaktadır.

3.3. Verginin Sadece “Devlet Hizmeti Karşılığı” Olması

Erbakan’ a göre, Adil Düzen’ de devlet keyfi olarak vergi kanunu çıkartamaz. Devlet’in geliri sadece yaptığı hizmetler ve sahip olduğu kıymetler karşılığında “Hak” ölçülerine uygun olan kendi hakkını alması suretiyle teşekkül eder. Devlet bu hakkın dışında hiçbir surette vergi koyamaz. Adil Ekonomik Düzen’ e geçilmesiyle birlikte yürürlükte olan tüm haksız vergi ve fon maddeleri kaldırılacaktır.²⁵⁸

3.3.1. Tek Vergi Prensibi

Erbakan’a göre, devlet üretimden ve sahip olduğu kıymetlerden hakkâni ölçüler içerisinde sadece bir tek vergi alır. Bir üretimden ve bir kimseden çeşit çeşit isimler altında, çeşit çeşit kademelerde ayrı ayrı vergilerin alınması söz konusu olamaz.²⁵⁹

²⁵⁷ Erbakan, a.g.e., s. 71.

²⁵⁸ Erbakan, a.g.e., s. 76.

²⁵⁹ Erbakan, a.g.e., s. 76.

3.3.2. Verginin Yani Devlet' in Payının Üretim Cinsinden Verilmesi Prensibi

Daha önce Erbakan'ın vergi ile alakalı verdiği motor örneğinde olduğu gibi devletin payı, üretimin cinsinden verilir. Yani motor üretildiğinde devlet de kendi payını ambara giren motor cinsinden almaktadır. Bunu tıpkı şahıslar gibi devlet de istediği zaman o andaki piyasa fiyatı üzerinden paraya çevrilebilir. Bu sebepten dolayı Erbakan' a göre, Adil Düzen' de vergiyi ille de nakit olarak gününde ödeyeceğiz diye bir kimsenin elindeki malını yok pahasına satması mecburiyeti söz konusu değildir.²⁶⁰

3.3.3. Gelirden Vergi Alınmaması Prensibi

Erbakan'a göre, herkes üretimden payını alır. Devlet de bu üretimden payını alacağı için bir daha diğer paydaşların gelirlerinden vergi alması söz konusu değildir. Ona göre, "Üretimden sonra haklar adilane bir şekilde, müteşebbis yönetici, tesis sahipleri, işçi, hammaddeyi temin edenler ve devletin yaptığı hizmetler dolayısıyla devlet arasından bölüştürmekte ve herkes kendi payını almaktadır. Böyle bir pay dağıtımı yapıldıktan sonra artık devlet kimsenin payından şu veya bu sebeple vergi almaya kalkamaz. Bunun manası herkesin brüt geliri ne ise bu aynı zamanda onun net geliridir. Böylece bir yandan işçi, köylü, memur/esnafın emek karşılığı elde ettikleri brüt gelirlerinden ayrıca vergi ödemeleri söz konusu olmadığı gibi tüccar, müteşebbis, sanayici ve tesis sahipleri ve ayrıca kira ve kârdan hizmet ve katkısı karşılığında pay alanların gelirlerinden vergi ödemeleri de söz konusu değildir."²⁶¹

3.3.4. Ödenen Vergi Miktarı ve Devlet Hizmetlerinden Yararlanmada Öncelik

Erbakan'a göre, herhangi bir şahıs veya müessese yaptığı ekonomik faaliyetlerle devletin gelir temin etmesine vesile olursa, yani bugünkü kapitalist nizamın tabiriyle devlete ne kadar çok vergi vermişse o şahıs veya müessese devletten o kadar çok "Ödenmiş Vergi Karşılığı Kredi" alma hakkı kazanır. Bunun gibi devletten o nispette öncelikle ve daha çok genel hizmetler bakımından hizmet alma imkânına kavuşur ve de o teşebbüs veya müessese bu ödediği vergi ile orantılı olarak daha yüksek bedelle sigorta edilmiş olur. "Yani: Devlet teşebbüslerin güvenliğini sağlamaktadır. Bu teşebbüslerde hırsızlık, yangın, tahribat vs. gibi müteşebbisin iradesi dışındaki sebeplerden bir zarar meydana geldiğinde bu zararı tazmin eder. İşte bu tazminat, o müessese devlete ne nispette daha fazla gelir teminine vesile olmuşsa o kadar yüksek olur. Bunun için Adil Düzen 'de çok vergi ödememini yani devletin daha çok gelir elde etmesine vesile olmanın birçok avantajları mevcuttur.

²⁶⁰ Erbakan, a.g.e., s. 76.

²⁶¹ Erbakan, a.g.e., s. 77.

Böylece düzen müteşebbisleri yukarıda, açıklanan hakkâni ve adil ilkeler içerisinde daha çok vergi ödemeye teşvik eder.”²⁶²

3.3.5. Verginin Beyana Göre Olması İlkesi

Erbakan' a göre Adil Düzen' de vergi, beyana göre alınır. Ayrıca vergi kontrolü, vergi uyumsuzluğu, vergi mahkemeleri ve vergi kaçakçılığı söz konusu değildir.

Üretimlerde ambar ve muhasebe hizmetlerini yeminli ambarcılar ve muhاسبler yapmaktadır. Üretimin paylaşılması açık, kesin, adil esaslara bağlanmıştır. Ona göre, mal ambara teslim edilince, herkesin payı bellidir ve herkes payına emin bir şekilde sahip olmuştur. “Bu arada herkes gibi devlette kendi hakkını almıştır. Artık bundan sonra vergi kaçırmak demek, bir depodaki devletin malını hırsızlık yaparak çalmak demektir. Esasen paylaşma adilane olduğu için, herkes hakkını aldığı için, kimse ayrıca böyle bir hırsızlığa teşebbüs etmeyecektir. Diğer yandan bir teşebbüste devlete düşen pay ne kadarsa o teşebbüsün, Gayrimenkul değeri, Hisse senedi bedeli, İstimlak bedeli o kadar yüksek olacaktır.

Böylece vergi kaçakçılığı fiilen söz konusu olmadığı gibi bunu yapana da neticede bir fayda değil sadece zarar getirecektir.”Erbakan' a göre, bir üretici malını devlete ibraz etmesi onun malının devlet tarafından güvence altına alınması demektir. Eğer eksik ibraz ederse devlet ibraz ettiği kadar malın korumasını yapar. Örneğin; “(...) bir kimsenin 80 tane koyunu vardır. Bunları açık meralarda otlatıyor ve böylece koyunculuk yapıyor. Bu kimse 1 yılda 80 tane koyunundan 2 tanesini devlete verecektir. Çünkü bu koyunları meralarda otlatıyor böylece devlet onun üretimine katkıda bulunuyor ve ayrıca onun bu işi yapmasının güvencesini sağlıyor. Meraların asıl sahibi şehitlerdir. Şehitlerin temsilcisi de Adil Düzenin devletidir. Dolayısıyla bu 2 koyun devletin hakkıdır. Bir misal olarak farz edilsin ki bu koyunculuyu yapan kimse 80 koyunu olduğu halde 40 koyunu olduğunu beyan etmiş ve devlete 2 koyun yerine 1 koyun vermiştir. Ama eğer biri gelir de bu şahsın koyunlarından 40 tanesini çalar veya gasp ederse bu takdirde bu kimse devlete başvurup bunun tazmin edilmesini istemeyecektir. Böylece çok daha zararlı çıkacaktır. Hâlbuki eğer dürüst davranmış ve devletin hakkını verirken doğru beyanda bulunarak 80 koyunu olduğunu beyan etmiş olsaydı bu takdirde devlet ona çalınan veya gasp edilen 40 koyununu tazmin edecek veya ettirecekti. Görüldüğü gibi Adil Düzen' de vergi beyana göredir.”²⁶³

²⁶² Erbakan, a.g.e., s. 77-78.

²⁶³ Erbakan, a.g.e., s. 78-79.

3.3.6. Üretimden Alınacak Pay Anayasa İle Belirlenir İlkesi

Erbakan'a göre, AED'de üretimden alınacak pay kanunla ya da kararnameyle değil Adil Düzen' in anayasasıyla belirlenir. Ona göre, Adil Düzen' de Anayasa, "Hakkı Üstün Tutan" ilkelere dayanmaktadır. Nitekim "Adil Düzen 'de üretim projelerinde paylaşma oranları "Anayasa" nın bu temel paylaşma ilkelerine dayanılarak konunun uzmanları tarafından tespit olunur. Bunlar projelerde belirtilmiştir. Üretimin pay sahipleri, yukarıda belirtilen misalde olduğu gibi üretime katkılarıyla iştirak edip ne pay alacaklar bu nispetleri ve haklarını önceden bilirler, rızalarıyla iştirak ederler, üretimden sonrada haklarına razı olurlar. Böylece Adil Düzen' de kuvvet değil hak üstün tutulur."²⁶⁴

Erbakan'a göre, AED'de vergi sosyal yapıyı güçlendirir. Ona göre, faizci kapitalist düzenin Türkiye'deki uygulama koşullarında satılan malların bedellerinin üçte birini faiz, diğer üçte birini ise vergi teşkil etmektedir. Böylece vergi maliyetlerin içine girmekte, fiyatları yükseltmekte, üretim masraflarını artırmaktadır. Ayrıca maliyetten sonra satış fiyatı tespit edilirken, gaye net kârı arttırmak olduğu için vergiler göz önünde bulundurularak brüt kâr azami derecede yüksek tutulmakta böylece satış fiyatları ayrıca bu yüzden de yükselmekte. Bunun neticesi olarak çalışanlar ve fakir fukara ezilmekte zaruri ihtiyaçlarını bile alamamakta ve böylece talep düştüğü için üretim ve arz da düşmekte yani ekonomi frenlenmekte, durgunluğa sevk edilmekte ve büyük tahribata uğramaktadır. Hem yatırım, hem üretim büyük sermaye, büyük masraf gerektirmektedir. Kapitalist düzenin bu işleyişi ona göre, yatırımı, üretimi düşürmekte ve nihayetinde rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Erbakan'a göre, kapitalist düzende vergiler çalışanlara, fakir fukaraya ödetildiği ve kârlar maliyete giren vergilerle orantılı olarak büyüdüğü için, fakirler daha fakir, zenginler daha zengin olmakta. Böylece gelir dağılımı bozulmakta. Neticede sosyal patlamalara gidilmektedir. Dolayısıyla faizci kapitalist sistemin vergi düzeni sadece ekonomiyi değil sosyal yapıyı da tahrip etmektedir. Ona göre, Adil Düzen 'de bütün bu mahsurlar ortadan kalkmıştır. Çünkü maliyetin içine hiçbir vergi girmemektedir. Devlet bütün üretimlere bir ortak gibi girip kendi katkısını yaptığı için ekonominin ve müteşebbislerin en kuvvetli destekçisi ve teşvikçisidir. Adil Düzen 'de çalışabilen herkes kolaylıkla iş bulup adil bir ölçü içinde yüksek reel gelir elde ettiği için ve kabiliyetli her insan kolaylıkla yatırım ve üretim yapabildiği için Adil Düzen 'de vergi sistemi ekonominin ve sosyal yapının en büyük hizmetkârıdır.²⁶⁵

Sosyal güvenlik esasları ile ilgili olarak Erbakan, herkesin ekonomik bakımdan bir "Dayanışma Grubu'na mensup olacağını belirtmektedir. Erbakan'a göre, bu

²⁶⁴ Erbakan, a.g.e., s. 79-80.

²⁶⁵ Erbakan, a.g.e., s. 85.

dayanışma grupları, loncalar, sendikalar şeklinde organize olmuşlardır ve Adil Düzenin temel esaslarına göre "Teminatlı Ehliyet" prensiplerine uygun şekilde hizmetlerini yerine getirirler. Herkesin yaş, tahsil, hizmet yılı ve ehliyetine göre çalıştığı zaman ne ücret alacağı, işsiz kaldığı zaman ne ücret ve emekli olduğu zaman ile ücret alacağı adil ölçülere ve kriterlere göre belirlenmiştir. Buna göre bir insan çalıştığı zaman hakkı olan bu ücretini alır. İşsiz kaldığı zaman o takdirde işsizlik ücretini alır. Emekli olmak istediği zaman da emeklilik ücretini alır. "Diyelim ki bir işçi çalıştığı zaman ayda iki bin lira, işsiz kaldığı zaman bin lira, emekli olduğu zaman da bin beş yüz lira almaktadır. Bu kimsenin emekli olması ve emekli aylığı alması için belli yaşa kadar beklemek mecburiyeti yoktur. Dilerse emekli olur ve emekli aylığına kanaat eder. Sonra tekrar çalışmak isterse yeniden faal çalışma hayatına döner."²⁶⁶

AED, sosyal güvenlik anlayışını; insan merkezli, hakkı üstün tutan, paylaşımda adaleti tesis eden anlayışa dayandırır. Öncelikle sosyal güvenlik temel bir insan hakkı olarak görülmüştür. Bu açıklamasını, insanın yeryüzünde geçireceği sürede ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkânlar, yetenekler, toprak, hava, su, güneş gibi nimetler sunarak yapmıştır. Nimetlerin tüm insanlar için yaratıldığı, insanın bu nimetlerden emeğini ve yeteneklerini kullanarak yararlanma ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması öğütlenmiştir. Bu imkânlardan yararlanamayan işsiz, fakir, yoksul, düşkün kimselerin de sosyal güvenlikten pay almaları ve yeterince faydalandırılacağı belirtilmiştir. AED, sosyal güvenlik gibi büyük organizasyonların en üst düzeyinde devleti görür. Devletin temel meşruiyet dayanağı, insan haklarının korunması olduğundan, sosyal güvenliğin tesisi ve temini devletin asli görevleri arasında sayılır. Sosyal güvenliği işler hale getirebilmek için önce temel hak ve özgürlüklerin teminat altına alınmasını zorunlu görmüştür. Sosyal güvenliğin, milletimizin kültüründen ve inancından beslenen milli aile yapımıza uygun; yaşlısından, engellisi ve yoksuluna kadar herkese sahip çıkması isteğini belirtir. AED, aile fertleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı, komşuluk ilişkileri de dahil bir bütün olarak görmeyi hedeflediklerini belirtmiştir.²⁶⁷

Erbakan'a göre, "Adil Düzenin; siyasi düzeni, ilmi düzeni ve dini-ahlaki düzeni ekonomik düzenin yardımcısı ve teşvikçisidirler. Siyasi düzen ekonomiyi tanzim ediyorum" diyerek tahrip etmez; ilmi düzen tam bir hürriyet, özerklik ve teşvik ile ilim ve teknoloji sahasındaki hızlı gelişmeleri sağlarlar. Dini ahlaki düzen ise adeta topluma yararlı insan yetiştirmek için bir "insan yetiştirme fabrikasyonu" gibi görev yapar. Adil Düzendeki ilmi düzen ve bilhassa dini-ahlaki düzen insanların "irfan" sahibi insanlar olarak yetişmesini sağlar, üretimin yanında eğitimi, manevi terbiyeye ve bu

²⁶⁶ Erbakan, a.g.e., s. 86-87.

²⁶⁷ Erbakan, a.g.e., 2014a, s. 215-240.

meyanda "Nefis Terbiyesi" ne büyük önem verilir, insanlar iyi ahlak sahibi insanlar olarak yetiştirler, israf yapmazlar, herkese yardım etmekten manevi haz alırlar, ibadet aşkıyla çalışırlar."²⁶⁸

Erbakan, adil düzenin sadece Türkiye için değil tüm dünya için gerekli bir sistem olduğunu söylemektedir. Erbakan bu söylemini "Yeni Bir Dünya" sloganıyla ifade etmektedir. Ona göre, adil düzen öncelikle 1,5 Milyar müslüman topluluğu arasında kurulmalı. O bunun için Müslüman ülkeler arasında ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliğinin olması gerektiğini dile getirmektedir. Türkiye, müslüman ülkelerle AD temeline dayanan bir "İslam Ortak Pazarı"nın kurulmasına gayret etmeli hatta öncülük yapmalıdır. Böyle bir durum neticesinde, "1,5 milyarlık müslüman ülkeler topluluğu tek bir pazar olduğu ve ihtiyaçlarını, programlı bir şekilde kendi ülkelerinden karşıladıkları takdirde bunun meydana getireceği büyük kalkınma, hızlı kalkınma, istihdam ve üretim gücü elbette her türlü tahminin üstünde olacaktır."²⁶⁹

Erbakan'a göre, "Adil Düzen" veya "Adil Ekonomik Düzen" in neticesi olarak ülke, siyonizm ve emperyalizmin kölesi ve uşağı olmaktan ve bütün zenginliklerin sömürülerek siyonizm ve onların işbirlikçilerine intikal ettirmekten kurtulacak bunun yerine, zengin vatandaş, zengin devlet ve bugünkü ağır dış borç ve faizler altında ezilmek yerine tam tersine hatta kardeş müslüman ülkelere mali yardımda bulunan onlara her türlü üretimiyle ve savunma sanayi mamulleriyle destekleyen, bir ülke haline dönüşecektir. Ayrıca Türkiye' den, yurtdışına gitmek mecburiyetinde kalan 3 milyon işçiden dileyenlerin hepsi, yurduna dönecek ve bugün orada, kendine hatta ustabaşılığı yapanları kendi memleketinde kurulacak fabrikalarda çalıştırarak onlara kendi ülkelerinden daha çok ücret vermesi imkânları ve sonuçları doğacaktır. Bunun neticesi olarak Türkiye batıya işçi değil, turist gönderen ülke haline dönecektir.²⁷⁰

3.4. Refah Partisi ile AED'nin Uygulama Alanı Bulması

Kazan'a göre, bu dönemde RP'nin ilk 100 gün içinde Adil Düzen'e geçişle ilgili olarak TBMM başkanlığına verdiği kanun teklifleri, TRT Yayınlarının Adil ve Ahlaki olması KT, İnsan Hakları Koruma KT, Ayasofya'nın İbadete Açılması KT, Kumarın Yasaklanması KT, Faizin Masrafa Yazılmaması KT, Zirai Kazançtan Vergi Alınmaması KT, Asgari Ücretten Vergi Alınmaması KT, EşelMobil Sisteminin Uygulanması KT, Vergilerin Adil Hale Getirilmesi KT, Kamulaştırma Bedellerinde Enflasyon Farkının Ödenmesi KT sıralanmaktadır. Meclis Araştırma ve Genel Görüşme önermeleri olarak da, Türkiye'nin Eğitim ve Öğretim Politikası, Bütçe

²⁶⁸ Necmettin Erbakan, "*Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s. 104.

²⁶⁹ Necmettin Erbakan, "*Adil Ekonomik Düzen*", Dergâh Yayınları, Ankara, 1991, s. 94.

²⁷⁰ Erbakan, a.g.e., s. 97-98.

Açıklarının Önlenmesi, Alkol Bağımlılığı, Öğretmenlerin Durumu ve Meseleleri, Özürlülerin Durumu ve Meseleleri, Mason Derneklerinin Araştırılması, İsrafın Önlenmesi, Hayvancılık Sorunları, Verginin Adil Hale Getirilmesi, Savunma Sanayinin Dışa Bağımlılıktan Kurtarılması, Sağlık Sorunlarının Çözümü, Tarım ve Köylü Sorunları, İşsizlik Sorunu Nasıl Çözülecek? Korunmaya Muhtaç Çocukların Meseleleri, Kredi Dağılımının Adil Hale Getirilmesi, Madenlerimizin Değerlendirilmesi, Sanayicilerin Sorunları ve Sanayileşme Politikamız, Tüketicinin Korunması vs. sıralanmaktadır.²⁷¹

RP'nin 1994 yerel seçim başarısında Adil Düzen söylemiyle birlikte belediyecilikteki başarılarının etkisi söz konusuydu. Çobanoğlu'na göre, Adil Düzen' in belediyecilik anlayışı; belediye başkanının her şeyden önce hakkı üstün tutmasına, insana önem vermesine, herkese eşit muamele yapmasına, ibadet aşkıyla çalışmasına dayandırılmıştır. Bunun yanında öz kaynaklarla kalkınma, rüşveti, yolsuzluğu, adam kayırmacılığı ve gereksiz harcamaları önleme, belediye hizmetlerinin vatandaşın ayağına götürme, halk meclisleri kurarak onları yönetime iştirak ettirme, israftan kaçınma temel prensiplerdir.²⁷²

²⁷¹ Şevket Kazan, "**Refah Gerçeği 1**", Keşif Yayınları, Ankara, 2004a, s. 78-79.

²⁷² Şevki Çobanoğlu, "**Ekonomik Çözüm**", Şelale Yayınları, İstanbul, 1995, s. 147.

SONUÇ

Siyasal İslam'ın en temel gayesi dini kimliği ile sosyal ve siyasal alanda varlığını sürdürmek, ulusal ve uluslararası siyasette İslam ekolü oluşturmak ve geliştirmek şeklinde değerlendirilebilir. Siyasal İslam'ın asıl özelliği ülke yönetimini kuran ve sünnete uygun bir yönetim modelini kimi uluslarda zorla kimi uluslarda ise demokratik uygulamalarla yönetim şeklini belirlediği bir idare modelidir. Siyasal İslam daha çok batı bloğu ve hegemon güçlerin politikalarını benimsemeyen kendi dini ve kültürel değerlerinden uzak duran siyasal yönetime karşı bir muhalif yönü olarak görülebilir.

İslam dinini benimseyen ve aynı zamanda İslam'ın mihamdarlığını üstlenen Türk halkının İslam inancıyla yoğrulmuş çok önemli tarihsel bir geçmişi bulunmaktadır. Çok uzun süreler İslam'ın emir ve yasaklarına göre düzenlenmiş bir hukuk, kültür, gelenek ve göreneklere göre siyasi veya sosyal hayatı yaşam biçimi olarak benimsemiş ve uygulamış olan Türk milletinin bu ideolojiden ayrılması veya terke zorlanması mümkün görünmemektedir ve günümüze kadar da mümkün olmamıştır. Gerek yaşamış olduğumuz coğrafya gerekse halkın kahir ekseri sinin bu dine mensubiyeti Siyasal İslam'ın ve İslamcılık fikrinin temel unsuru olan bu ideolojinin var olmasına ve popülaritesini korumasına sebep teşkil etmiştir. Her ne kadar batı tarzı yaşam biçimi ve yönetimi Türkiye'de vuku bulmuş olsa da halkın inanç ve İslam'a olan bağlılığı toptancı bir sekülerleşmeyi engellemektedir.

İslamcılığın en önemli argümanı İslam dinidir. Her ideolojide olduğu üzere İslamcılık ideolojisinde de insanların üzerine düşen görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. İslamcı düşünce temel esaslardan ayrılmayarak İslam'ın özüne dönmeyi ve günümüz dünyasına kuran ve sünnete uygun çözümler üretmek ve bunun aksine bir çaba gösterenlerle ise mücadele etmeyi şiar edinmiştir. Her an gelişmekte olan modern dünyanın ihtiyaçlarına cevap verme, siyasal ve sosyal hayatı bu minvalde tanzim etme çabası içerisindedir. Siyasal alanda, finans kuruluşları ile eğitim alanında, tarikat ve cemaatler ile basın yayın kuruluşları, üniversite öğrenci teşkilatlanması, vakıf ve dernekler ile çok yönlü faaliyet gösteren bir oluşum olduğunu görmekteyiz.

Hayatı ve siyasi yaşamı boyunca İslam dininin esaslarından ayrılmayan bir hayat biçimini benimseyen Erbakan, siyasetinin büyük bölümünü yine İslam dininin öğretilerine göre tanzim etmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Yaşamındaki gayesinin hakkı üstün tutmak olduğu yine yukarıdaki birçok söyleminden anlayabiliyoruz. Tek davasının hakkı yüceltip insanlığa hitap ederken bu davanın evrensel bir hak davası olduğunu belirtmiş ve ümmetin birleşerek yeniden dünya sahnesinde zirvelere ulaşmasının çabası içinde bir hayat sürmeyi ilke edinmiştir.

Türk siyasi hayatına siyasal İslam'ın vücut bulmuş ete kemiğe bürünmüş bir oluşumun lideri olan Erbakan, iktidar mücadelesini meşru zeminde ve demokratik usullerle elde etmeye çalıştığını ve belli İslami ideoloji çerçevesinde siyasetini sürdürdüğünü görmekteyiz.

Cumhuriyet Türkiye'sini inşa sürecinde devletin laik bir ulus devlet olma çabaları söz konusu olmuş ret ve inkâr politikalarıyla İslami kesimin yeni ulus devlet modelinde aslında pek de yerinin olmadığını görmekteyiz. Tek parti döneminde CHP dini kurum ve kuruluşlara, cemaatlara, medreselere, tekke ve zaviyelere adeta savaş açmış; bunları yeni devletin en önemli bir tehdidi olarak görmüştür. Buda doğal olarak karşıt görüşlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve doğal olarak tepkilere neden olmuştur. Tek partili siyasetin amacı dini tamamen ortadan kaldırmak olmasa da dini siyasetten uzaklaştırmak yönetim işinden uzaklaştırıp kendi mecrasına hapsedmek ve yerine getirilen dini kurumlarının da kontrolünün kendi ellerinde bulunmasına azami ölçüde kendi kontrollerinde bulunmasına çalışılmıştır. Bu sıkı önlemler neticesinde kendisine siyasi alanda bir pozisyon bulamayan siyasal İslam ideolojisi yer altına çekilmiş ve faaliyetler gizli bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bu dışlanmışlık mağduriyetlere bu da laik kesime karşı bilenen ve direnen bir kemikleşmiş yapı olarak büyüyerek günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

İslamcı düşünce, toplumun maddi ve manevi anlamda çöküntüye uğraması, siyaset sahnesinde olma, kararlar alabilme ve çözülemeyip kanayan yara haline gelen devlet sorunlarını İslam ile sentezleyen bir yönetimin sesi olma arzusu şeklinde yorumlamak mümkündür.

Siyasal yaşamdan ve bürokrasiden uzaklaştırılan İslami kesimin tek parti iktidarı olan CHP'nin muhalifi konumunda olan kesimlerin güçlenmesine neden olmuş ve çok partili sisteme geçildiğinde en çok aleyhine kullanılan bir argümana dönüşmüştür. Daha çok sosyal ve kültürel yaşamda merdiven altı tabiri ile açıklayabileceğimiz bir şekilde varlığını sürdürmek zorunda bırakılan İslami hareketin çok partili hayatla birlikte gün yüzüne yavaş yavaş çıktığını görürüz.

1946 çok partili hayata geçişin ve aynı zamanda CHP'nin işlerin doğru gitmediği ve halkın manevi değerleriyle oynamanın Türk siyasi hayatının gerçekleriyle ve tabii ki Türk halkının gerçekleri ile bağdaşmadığının öğrenildiği yıl olmuştur. Bütün bunların neticesinde 1950 yılında girdiği seçimleri kazanan Demokrat Parti iktidara gelmiştir. DP ile siyaset ve kamusal alandan silinmeye çalışılan İslami kesim artık nefes almaya başlamış ve geçmiş uygulamaların izleri kamusal ve siyasal alanda silinmeye çalışılmış ve adeta devlet ve kurumları İslami kesime kucak açarak sahip çıkmıştır.

İslami kesimi ve tabii ki başka kesimleri de temsil eden DP, 1960 darbesiyle birlikte cebren hükümetten el çektirilmiş ve yönetime el konulmuştur. Ardından

kurulan Adalet Partisi ile bir bağ kuran İslami cenah, bu parti etrafında büyük ölçüde toplanmış ve siyasal alandan ayrılmamıştır.

Bu dönemde vakıf, dernek, cemaat kurs ve çeşitli İslami sivil toplum kuruluşlarıyla ve örgütlenmelerle varlığına devam etmiştir. Tüm siyasal partilerin aslında pragmatist olduğu, yegâne isteği ve dahi politikası, kendi seçmen kitlesini küstürecek bir takım çalışmalardan şüphesiz uzak tutmaktır. Demokrat Parti çizgisinin devamı niteliğindeki Adalet Partisi sayıca önemli bir oranı temsil eden bu cenahı elbette kaybetmek istememiştir. Bu yüzden gerek parti içinde gerekse sivil toplumda İslami kesime hareket alanı sunmuştur.

Şehirleşmenin, modernleşmenin ve en önemlisi sanayileşmenin neticesinde kırsaldan büyük şehirlere önemli derecede göç söz konusu olmuştur. Kırsaldaki yaşam biçimini şehirde de korumaya çalışılması gelenek görenek ve ananelerini burada da büyük ölçüde koruyan halk İslami ideoloji perspektifinden ayrılmamışlardır. İşte burada cemaat, tarikat ve İslami kesimi temsil eden sivil toplum kuruluşları devreye girdiğini görmekteyiz. Gerek Anadolu'dan gelen öğrenciye gerekse kırsaldan şehirlere göçen kitleye adeta odaklanan İslami hareket bu sayede taraftar sayısını oldukça üst seviyelere çıkarabilmiştir Yabancı olmadığı dini değerlere saygılı olan bu kırsaldan büyük şehirlere gelen halkı konsolide ederek bir arada tutmayı ve bir güç olarak otoriteden pay alabilmeyi başarmıştır.

Dindar, aynı zamanda tarikat ehli olan Erbakan ailesi oğulları Necmettin Erbakan'ı lise ve üniversite yıllarında İskender Paşa Cemaati'ne emanet etmiş ve böylelikle Erbakan din ile yoğrulan bir tasavvuf ehli veya bu düşünceye sahip bir birey olarak yetişmiş ve bu terbiye ile büyümüştür. Siyasal hayatının her evresine koyduğu bu yaşam tarzını iş ve siyaset hayatına da aralıksız yansıtarak hem ilim anlamında hem de bilim anlamında "Hoca" lakabını alan ilk ve tek siyasal figür olmuştur. Nakşibendilik geleneği Osmanlı zamanında da saray siyasetiyle ilişkileri olan bir grup olmuştur. Dini hayatın mutlaka siyasal hayata entegre olması gerekliliği görüşüyle eğitime önem veren bu gurup özellikle üniversite öğrencilerine önem vermiştir. Erbakan'ın hocası olan Mehmet Zait Kotku'nun hedefinin de bu yönde olduğunu söylemek mümkündür.

Bütünüyle kendi görüşlerini yansıtamasa da çok partili siyasal hayatta varlığını siyasal İslam'ı DP ve AP içerisinde sürdüren bu kesim tüm olumsuzluklara rağmen 24 Ocak 1970 yılında Milli Nizam Partisi şemsiyesi altında tam olarak temsil hakkı bulabilmişlerdir. Öyle ki Türk siyasal hayatında İslami söylemin daha önce hiçbir partinin programında olmaması ve ilk kez MNP'nin bir öz güvenle İslam'ın değerlerini bir parti politikası haline getirmesi ve bunu toplumun çeşitli katmanlarından oluşan bir kitle ile siyasete girmesi bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Kurulduğu günden, çok kısa

süren kapatılma süresine kadar hiç rahat bırakılmayan bu cenah, sürekli dini inanç ve görüşlerinden ötürü sürekli laiklik karşıtı olarak görülmüş¹² Mart 1971'de askerin muhtırası sonrasında ise de anayasa mahkemesi tarafından laiklik karşıtı görüş ve eylemlerin odağı olması hasebiyle MNP kapatılmıştır.

Erbakan, batılılaşma hevesinin Osmanlı devletinin çökmesinde önemli bir payının olduğunu belirtirken, kurtuluşun yine İslami ölçülere geri dönme ama bu çağdaş hayatın gereklerini de kabul ederek ve azami ölçüde entegrasyonu sağlayarak yapılabileceğini tüm siyasi yaşamında göstermeye çalışmıştır. MNP'nin kapatılması ile siyasi varlığını MSP ile devam eden Milli Görüş Hareketi ve onun lideri Erbakan MSP'nin kapatılmasının vermiş olduğu mağduriyet ile siyasi hayatına daha güçlü bir şekilde geri dönmüştür. Bu gelişmeler halkın o dönemde ilgisini çekmiş olacak ki 1973 seçimlerinde %11,8 oy oranıyla birdenbire Türk siyasi alanında mecliste kilit parti olanağını yakalamıştır.

Sürekli irticai faaliyetlerin odağı olarak lanse edilen Erbakan'ın MGH, İddia edilenin aksine ilim ve fennin karşısında olmayı bırakın, sürekli bir geri bırakılmıştan dem vurduğunu görmekteyiz. Sürekli sanayi, teknoloji, ihracat ve ülkenin kalkınması söylemleri ile ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu arada Erbakan'ın kendisinin de bir ilim ve bilim adamı olduğu gerçeğini de akıllardan çıkarmamakta çok önem arz etmektedir. Kalkınmayı salt bir kalkınma olarak değil bunun ancak sağlam bir maneviyatla sağlanabileceğini tüm siyasi hayatı boyunca deklare etmiştir.

Siyasi hayatı boyunca tek başına hükümet kuramayan Erbakan siyasi yaşamında hep ya hükümet ortağı olmuş ya da çoğunluk elinde olmasına karşın koalisyon ortağı ile siyasete katkı sağlamıştır. Bunun en önemli sebebi kamuoyuna sürekli bir şekilde pompalanan irtica tehlikesi söylemi olmuştur. Bunun yanında neredeyse her on yılda bir gelen darbe veya muhtıralarla siyasal İslam'ın politik temsilcilerine diğer siyasi otoritelerden farklı olarak daha katı bir tavır takınılmasıdır.

Bir siyasi ideolojiye sahip hiçbir hareketin bu kadar kapatılmalarla karşılaşmadığı açıkça görülmektedir. Fakat her şeye rağmen bu mağduriyetler ve tabii ki Milli Görüşün siyaset tarzı bu hareketin siyasi alandan silinmesine izin vermemiştir.

MNP'nin kapatılmasıyla yeni bir parti kuran siyasal İslam'ın siyasetteki temsilcisi konumundaki Erbakan, yerine Milli Selamet Partisini kurmuştur. Kısa süren koalisyonların icrai anlamda kendisini siyasette gösterememesine neden olmuştur. Ardından gelen 1980 darbesiyle diğer partilerle birlikte MSP'de kapatılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren sistematik bir biçimde İslam dininin varlık göstermesi çok mümkün olmamıştır. Sürekli bir baskı ve sündürme politikası izlenmiştir. Tabii ideolojileri tamamen yok etmek çok zordur. Özellikle dünya üzerinde milyarı geçen bir kitleye sahip olan bir dinin mensuplarını görmemek elbette

mümkün değildir. Ulus devletlerin bir özelliği de ideolojileri kontrol altına alıp radikalleşmelerin önüne geçmek olduğu bir gerçektir. 1980 darbesi sonrası bu çerçevede bir dizi politikalar üretildiğini görmekteyiz. Eğitimde din derslerinin zorunlu hale getirilmesi, yine dernek, vakıf ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının kurulması bunlara örnek gösterilebilir. Bütün bunların amacının radikalleşmeyi önlemek ve devlet kurumlarının İslami yapıların kontrolünü elinde bulundurmaya istemesinin bir sonucu olarak görmek mümkündür.

MSP'nin kapatılmasının ardından kurulan Refah Partisi kurulan bir başka parti olan Anavatan Partisi ile tek olma avantajını kısmen de olsa kaptırdığını görmekteyiz. Artık kendi içerisinde tıpkı yukarıda belirtildiği üzere DP ve AP'de olduğu gibi içerisinde İslami kesimi de barındıran bir siyasi parti rakibi olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda RP'nin daha korumacı bir İslami ideolojiyle, Anavatan Partisinin lideri olan Turgut Özal'ın ise batı tarzı gelişme modelini benimsediği bir siyasi atmosfer söz konusudur. RP batının alternatifi olarak Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile bir birliktelik kurma düşüncesini benimsemiştir.

Darbe ve muhtıralarla dolu Türk siyasi tarihi, bunalar ve çareler arayan halkı Erbakan'ın sosyal adalet, maddi ve manevi kalkınma ve tabii ki refahtan payını alma isteği bu harekete güç katmıştır. Milli görüş hareketi mevcut partilerin Türkiye'nin mevcut sorunlarına bir çözüm getirememesi tercih edilmesinin en somut örneğini teşkil etmektedir. Bunun somut örneğini MGH'nin belediyeçilik hizmetlerinde görmekteyiz. Daha dürüst ve daha güvenilebilir, daha şeffaf, halka daha çok dokunma vaatleri, insanlara iyi bir yaşam standardı sunma vaatleri bu hareketin büyümesine büyük katkı sağlamıştır. Faizsiz bankacılık ve ticaret, adil düzen ve bütün bunların yanında ahlaki ilişkilerin kurulduğu bir uluslararası ilişkiler en temel hedefleri arasındadır.

1980 darbesinin milletin özellikle dini değerlerini bir silindir gibi ezdiği ve adeta İslami kesimin bir ölüm kalım mücadelesinin verdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde cumhuriyetin kuruluş kodlarına geri dönmek amacıyla tüm devlet kurumlarının ve özellikle dini kurum ve kuruluşlarının bir dizi dizaynına sahne olduğu görülmektedir. Burada ki amaç salt bir iktidardan el çektirme hareketi değildir. Halk nazarında iktidara gereği gibi sahip çıkılmadığı düşüncesi ile halkın gözünde basiretsiz bir iktidar imajı verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca gittikçe laik söylemden uzaklaşıldığı ve siyasal İslam'ın her geçen gün yükselen bir değer olması kendisini o dönem laiklik ilkesinin bekçisi konumunda gören o dönem askeri yöneticilerini rahatsız ettiği açıktır. Tabii bu aynı zamanda darbenin yapılacağı ayak sesiydi. Hâlbuki çözüm üretemeyen fakirleşen ve ezilen halkı zor kullanarak bastıra bilmenin günümüz toplumlarında başarı sağlayamadığı, aksine ideolojilerin daha çok kemikleşmesine neden olduğu

yadsınamaz bir gerçektir. Halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan ve Psikolojik çöküntüde olan toplumların dini söylem ve eylemlere daha fazla yatkın olduğu ise bir vakadır. Türk siyasi tarihine bakıldığında özellikle çok partili hayata geçişte içerisinde dine mesafeli duran siyasi hareketlerin Türk siyaset tarihinde çok az bir dönem yer aldıkları görülmektedir.

Erbakan, siyaset sahnesinde hep kilit rollerde olmayı başarabilmiştir. Gerek Başbakan olarak gerekse koalisyonda yer alarak veya muhalefette kalarak siyasi döneminde kendisinden ve siyasetinden dolayı kamuoyuna damga vurmuştur. Klasik devlet yönetimini hiçbir zaman benimsememiş ve hep alternatif siyaset geliştirmeyi bilmiştir. Bütün bunlara rağmen konjonktürün ve kamuoyunun sürekli bir şekilde irtica konusunu pompalaması kesin bir başarı sağlamasını da engellediğini görmekteyiz. Bunun en somut örneğini ise 28 Şubat sürecinde post modern darbe diye nitelenen girişim ile iktidardan el çektirilmesinde görürüz.

Sürekli bir şekilde baskı ve kapatılmalarla karşılaşan bu hareket, İslamcı kimliğinden ve söylemlerinden bir nebze olsa daha muhafazakâr bir çizgiye kaymasına neden olmuştur. RP'nin iktidar olduğu dönemde oluşturulmaya çalışılan gergin ortam ve yoğun bir şekilde basın yayın organlarınca İslami kimliği nedeniyle sürekli eleştirilmiş ve başta Anadolu sermayesinin bu keskin söylem ve eylemleri nedeniyle desteğinin azaldığını görmekteyiz.

RP'nin sürekli bir şekilde gizli bir ajandasının olduğu, dini hassasiyeti olan kişileri devletin kritik yerlerine yerleştireceği ve böylelikle devleti ele geçirerek laik ve seküler yaşamı yok edeceği düşüncesi bu harekete bir baskı unsuru haline gelmesine sebep teşkil etmiştir. Hâlbuki RP İslami kesimin hassasiyetlerinin de önemsendiği kendisinin de sosyal ve siyasi alanda varlığını sürdürmesi, İslami kimliğiyle ötekileştirilmeden birinci sınıf bir vatandaş olmasını, %99'u Müslüman olan Türkiye'de İslam dininin değerlerinin de hukuki düzeyde yer almasını, ulusal ve uluslararası alanda meşruiyetini bu kimliğiyle varlığını devam ettirmek isteyen bir harekettir.

Şu bir gerçektir ki hiçbir ideolojiyi zorla dikte ederek bastırmak mümkün olmaz. Bu sadece yarın daha güçlü bir şekilde karşımıza çıkmasına zemin hazırlar. Kendisini ulusal ve uluslararası dünya düzenine daha uygun hale getirerek bir meşruiyet bulma çabasına daha güçlü bir şekilde itmesine sebep olur. Aslında bunca baskı ve yok sayma politikaları Türkiye'deki İslamcı yapıların yapısal dönüşümlerinin gerçekleşmesine zemin hazırladığını görürüz. Her seferinde İslami kimliğini kaybetmeden, aynı zamanda küresel değişimler nedeniyle kendini yenileyen bir oluşuma dönüşerek her seferinde daha da güçlenerek dönmesi bir vaka olarak önümüzde durduğunu görmekteyiz.

Büyük kitle hareketlerinin entegrasyonunu sağlamak burada kritik önem arz etmektedir. Böylece hem sosyal adalet sağlanmış hem de hiçbir gurup veya oluşum devlet sisteminden mahrum bırakılmış psikolojisine sokulmamış olur. Fakat gerçekte durumun tam aksine olduğu görülmektedir. İslami kesimin sosyal ve siyasal hayata uyumu sağlanamadığından büyük mağduriyetler meydana gelmiştir. Suni korkular ve en önemli argümanları olan irtica paranoyası ile elit ve laik kesimin, İslami kesimin yönetim ve siyaset biçiminin gösterilmesiyle birlikte çürüdüğünü görmekteyiz.



KAYNAKÇA

Kitaplar

ABAZA Mona ve STAUTH George, "Batılı Akıl, Oryantalizm, İslamcı Fundamentalizm: Bir Eleştiri", Postmedernizm ve İslam. Küreselleşme ve oryantalizm, Abdullah Topçuoğlu ve Yasin Aktay, (ed.), Vadi Yayınları, İstanbul, 1996.

AKGÜL Ahmet, Erbakan Devrimi, İstanbul: Togan Yayıncılık.

AKIN Kenan, Milli Nizam'dan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2011

AKTAY Yasin, halife Sonrası Durumdan Vatandaşlık Siyasetine: İslamcı Politik Teolojinin Seyir Notları. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Dönemler ve Zihniyetler, (9), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

ALDEMİR Turgay, "Tarihin Nöbet Değişiminde Zamanın Ruhu" İstanbul: Tire Kitap, 2015.

AMERİKAN GİZLİ BELGELERİNDE TÜRKİYE 'de İSLAMCI AKIMLAR, Çev. Yılmaz Polat. İstanbul: Beyan Yayınları, 1990.

AYDIN Mustafa, Bir Milli İslamcılık Serüveni: Mücadelecilik. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

BAYDUR Mithat, Milliyetçilik (İstanbul: Ağaç Yayınları, Alternatif Üniversite, 1994).

BAYRAMOĞLU Ali, "97 Askeri Müdahalesi: Post modern Darbe", 28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

BERNARD Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev.: Metin Kıratlı), Ankara, 1970.

BOSTAN M. Hanefi, "Said Halim Paşa: Hayatı ve Fikirleri", Yeni Hafta, 28 Aralık 1992.

BÖLİĞİRAY Nevzat, AKP Değişiyor mu., Ankara: Tekin Yayınevi, 2004.

CANATAN Kadir, "Bir Okuma Biçimi Olarak Fundamentalizm ve İslamcılık", Bilgi ve Hikmet. Sayı:12, İstanbul: Güz-1995.

CARLTO H. J. Hayes, The Historical Evolution of Modern Nationalism (New York: New York University Pres, 1950).

CEVİZCİ Ahmet; Felsefe Sözlüğü, Ekin yayınları, Ankara 1997.

ÇAKIR Ruşen, "Ayet ve Slogan" İstanbul: Metis Yayınları, 1990.

ÇAKIR Ruşen, "İslamcılar ve Sistem" , Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 15. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

ÇAKIR Ruşen, "Milli Görüş Hareketi", İslamcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

- ÇAKIR Ruşen, Ne Şariat Ne Demokrasi, Refah Partisini Anlamak, İstanbul: Metis Yayıncılık, 1994.
- ÇALIŞLAR Oral, Refah Partisi Nereden Nereye, Pencere Yayınları, [y.y], 1995.
- ÇALIŞLAR Oral, RP Nereden Nereye, Cumhuriyet, 21,22 Nisan 1994.
- ÇALMUK Fethi, Necmettin Erbakan, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6 – İslamcılık, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- ÇEKMEGİL M. Said, “İman” Malatya: Nida Yayınları, 1999.
- ÇİÇEK Hikmet, İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.
- ÇİĞDEM Ahmet, “İslamcılık”, Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 15. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- ÇOBANOĞLU Şevki, Ekonomik Çözüm, İstanbul: Şelale Yayınları, 1995.
- DAĞI İhsan Duran, Kimlik, Söylem ve Siyaset, Doğu-Batı Ayrımında Refah Partisi Geleneği, Ankara: İmge Kitabevi, 1998.
- DELLANOİ Gil, “Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz”, Uluslar ve Milliyetçilikler. Der.: Jean Leca. Çev. Siren İdemen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.
- DİMİTRİU Paul, "İdeolojilerin Çöküşü" , İlimler ve İdeolojiler, Trc. Fahrettin Arslan, Ankara 1981.
- DUMAN Doğan, “Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık” İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1999.
- EAGLCTON Tcrry, İdeoloji, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996.
- ERBAKAN Necmettin, (2014a). “Milli Görüş”. I. Cilt. Erbakan Külliyesi. Ed. M. Mustafa Uzun. Ankara: Mgv Yayınları, 2014.
- ERBAKAN Necmettin, (2014j), “Milli Görüş ve 4.Beş Yıllık Kalkınma Planı”. I. Cilt. Erbakan Külliyesi, M. Mustafa Uzun, (ed.), Ankara: Mgv Yayınları, 2014.
- ERBAKAN Necmettin, (2014o), “Ağır Sanayi”. II. Cilt. Erbakan Külliyesi. Ed. M. Mustafa Uzun. Ankara: MGV Yayınları, 2014.
- ERBAKAN Necmettin, “Türkiye ve Ekonomi”. İstanbul: Yeni Neşriyat, 2007.
- ERBAKAN Necmettin, Adil Ekonomik Düzen. Ankara: Dergâh Yayınları, 1991
- ERBAKAN Necmettin, Ağır Sanayi, Saadet Partisi İstanbul İl Başkanlığı,1976.
- ERBAKAN Necmettin, Milli Görüş- Temel Görüş, Der. A. Lelik Dağarcık Neşriyat ve Dağıtım, Ankara, 1975.
- ERBAKAN Necmettin, Türkiye'nin Temel Meseleleri, Rehber Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, 1991.
- ERBAKAN Necmettin, Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. Ankara: Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını, 2010.

ERBAKN Necmettin, Davam, Mustafa Yılmaz, (ed.), Ankara: Mgv Yayınları, 2013.

ERKAL Mustafa E. -Baloğlu, Burhan-Baloğlu, Filiz; Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul 1997.

ERKİLET Alev, ÖZKAN Ercümen, Modern Türk Siyasi Düşüncesinde İslamcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

ERNEST Gellner, "Karşılaştırmalı Perspektiften Türk Seçeneği, Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, (ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998

ETE Hatem, "Modernleşme ve Muhafazakârlık Kısacasında Türkiye'de İslamcılığın Gelişimi", Tezkire, 2003

GÖLE Nilüfer, "Devlet Resmi İdeolojiden Arındırılmalı" , Yeni Zemin, Mart, Sayı: 3, 1993.

HANS Kohn, The idea of Nationalism: A Sudy of Its Origins and Background (New York: Collier-Mac Millan, 1960.

JOHN Kautsky, Politcal Change in Underdeveloped Countries, New York: John Wiley Press,1962.

KARA İsmail, "İslamcılık", Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Cilt:2, Risale Yay., İstanbul, 1990.

KAZAN Şevket, (2004a), Refah Gerçeği 1, Ankara: Keşif Yayınları, 2004.

KAZAN Şevket, (2004b), Refah Gerçeği 2. Ankara: Keşif Yayınları,2004.

KIZILTAŞ Ekrem, Herkesin Hocası Erbakan. İstanbul: Hayat Yayınları, 2011.

KONGAR Emre, 21.Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

LARRAİN Jorge, İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.

LOUIS L. Synder, The New Nationalism New York: Corneli University Press, 1968.

MANAZ Abdullah, Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal İslamcılık, (b.y), Yaysan Matbaacılık, Ankara, 1998.

MARDİN Şerif, "Yeni Osmanlı Düşüncesi Doğuşu" (2. Baskı). İstanbul: İletişim 1988.

MARDİN Şerif, İdeoloji, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

MARDİN Şerif, Türkiye'de Din ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

ME LELLAND David, İdeoloji, Çev. Ercüment Özkaya, Doruk Yayımcılık, Ankara 1999.

MERAD Ali, Çağdaş İslam, Çev. Cüneyt Akalın. İstanbul: İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, 1996.

- MERT Nuray, "Merkez Sağın Kısa Tarihi", Selis, 2007.
- MERT Nuray, "Türkiye İslamcılığına Bir Bakış. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık", (6), İstanbul: İletişim Yayınları,2005.
- MNP PROGRAMI, Ekler kısmı, "Sanayileşme Davamız" başlığında 54.maddesi,(24.01.1970).
- MÜFTÜOĞLU İsmail, "Belgeler Konuşuyor," İstanbul: Alioğlu Yayınevi, 2010.
- NİŞANCI Şükrü, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Önemli Siyasal Akımlar ya da Türkiye'de Siyasetin Üç/İç Yüzü" Osmanlıdan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politika Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara, 59, 2009.
- ORAN Baskın, Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği/Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlikler, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1994.
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, "Türk Muhafazakârlığın Kültürel Politik Kökleri. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık",5, 2004.
- ÖZBUDUN Ergun, W. Hale, "Türkiye "de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm, AKP Olayı" İstanbul: Doğan Kitap, 2010.
- ÖZDEMİR Hakan, "28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: RP, FP, "SDÜ, C.20, 2.Sayı, Isparta, 2015.
- Prof. Dr. NECMETTİN ERBAKAN KÜLLİYATI, MGV Yayınları,1. Cilt, 2. Baskı, Ankara, 2014.
- ROY Oliver, Siyasal İslam'ın İflası. Çev. Cüneyt Akalın. İkinci Basım. İstanbul: Metis Yayınları 1995.
- SARIBAY Ali Yaşar, Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, MSP Örnek Olayı, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1985.
- SAYBAŞILI Kemali, Refahyol Döneminde Siyasal Yaşam, On bir Aylık Saltanat Boyut Yayınları, 1998.
- SENCER Muzaffer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, İstanbul: May Yayınları, 1974.
- SEZAI İhsan, Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, Bolay, S Hayrı; Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI Şaban, Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960), Ankara: İslam Yayınları, 1995.
- SMİTH Anthony D, National Identity , Reno: University of Nevada Press, 1991.
- SMİTH Anthony D, Nationalism and Modernism (London, Routledge), 1998.
- SOSYAL BİLİMLER ANSİKLOPEDİSİ, Cilt: 2, Risale Yay., İstanbul, 1990.
- SÖNMEZ Mehmet Ali, "İsmail Hatip Erzen" İstanbul: DİA, 1995.
- SWİGEWOOD Alan, Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998.

ŞENTÜRK Hulusi, İslamcılık-Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset” İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.

TAPPER Richard, Çağdaş Türkiye’de İslam: Din, Siyaset, Edebiyat ve Laik Devlet, (Çev.: Özden Arıkan), İstanbul, 1993.

TASLAMAN Caner, Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam, İstanbul Yayınevi,(b.y.), İstanbul, 2011.

TEAZİS Christos, “İkincilerin Cumhuriyeti, Adalet ve Kalkınma Partisi”, İstanbul: Mızrak Yayınları, 2010.

TEKELİ İlhan, “Türkiye Bağlamında Modernite ve İslam“, 1990’ların Bilançosu, 2009.

TEKİN Mustafa, “Işıkçılık, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık”, (6), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

TUNAYA Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasi Partiler, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

TUNAYA Tarık Zafer, “İslamcılık Akımı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. , 2007.

TÜRKMEN Hamza, “Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştirisi”, İstanbul: Ekin Yayınları, 2008.

UÇAR Sabahattin, Savunan Adam, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2000

ÜLGENER Sabri F., Zihniyet Aydınlar ve İzm’ler, Mayaş Yayınları, Ankara 1983.

YALANSIZ Nedim, “Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002”, Büke Yayınları, İstanbul, 2006.

YALÇIN Soner, Milli Nizam’dan Fazilet’e, Hangi Erbakan?, İstanbul: Su Yayınları, 1999.

YAŞAR M. Emin, “İskender Paşa Cemaati. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık”, (6), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

YAVUZ Hakan, “Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık” (6), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

YAVUZ Hakan, Modernleşen Müslümanlar, Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti (1. Baskı), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

YORGANCILAR Serkan, Milli Görüş (1969-1980), Pınar Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2012.

YÜCEKÖK Ahmet, 100 Soruda Türkiye’de Din ve Siyaset, Gerçek Yay., 1983.

YÜCEL Serhan, Türkiye’nin Siyasal Partileri, 1859–2006, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

ZÜRCHER Eric Jan, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, 20. Baskı, Çev. Yasemin Saner Gönen İstanbul, İletişim Yayınları, Şubat 2007.

Makale ve Dergiler

ALGAR Hamid, "Nakşibendiyye" İstanbul: Diyanet Vakfı Yay., 2006.

KIZILKAN Nail, "28 Şubat Hıyaneti ve Hainlerin Akıbeti", Milli Çözüm Dergisi, Utku Yay. İstanbul, 2006.

KUTAN Recai, (9 Mart 2012). "Milli Görüş Lideri Prof. Dr. Necmettin Erbakan" (www.burhandergisi.com.) 27 Nisan 2018'te erişildi), 2012.

NARLI Nilüfer, "İslami Hareket" , 21. Yüzyıla Giderken İslami oluşumlar, (Edisyon), (İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, no:6, 1996).

SEVİM Medine, (t.y.), "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi" [Elektronik Sürüm]. Dem Dergi, 2, <http://www.setav.org/ups/dosya/26135.pdf>.(Erişim tarihi:20.04.2018)

VERGİN Nur, "Camilerin Dolup Taşması Bir Hareket Teşkil Etmez" , Yeni Zemin, sayı: 11, (Kasım 1993).

YILDIZ Abdullah, "Asyalı Ozan" Metin Önal Mengüşoğlu. Umran Dergisi, 2009.

Tezler

AĞIRBAŞ Murat Ali, Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne Demokrasi Anlayışının Gelişimi, Gazi Üniversitesi, 2002, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

AKDĞAN Yalçın, " İslamcılık Bağlamında Türkiye'de Siyasal İslam'ın Gelişimi ve Refah Partisi 1980-1998" İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, **(Yayımlanmış Doktora Tezi)**

AKPINAR Nazlı, "Maddi-Manevi Kalkınma: Necmettin Erbakan Örneği", İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

ARPACI Işıl, "Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmettin Erbakan", Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**

DUMAN Doğan, "Çok Partili Dönemde Türkiye'de İslamcılık", İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1996, **(Yayımlanmış Doktora Tezi)**

ERTUGAY Fatih, "Cumhuriyet Dönemi Siyasal Düşüncesinde Devlet Algısı: Kemalizm, Milliyetçilik, İslamcılık ve Sosyalizm", Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, **(Yayımlanmış Doktora Tezi)**

İNCEOĞLU Efecan, "Türkiye'de Siyasal İslamcılığın Evrimi", Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

KARAARSLAN F.Ö. , Muhafazakâr Düşüncedeki Değişim ve Devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mersin, 2011, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

TOPRAK Demet Filiz, Milli Görüş Hareketinin İnsan Hakları Söyleminin Evrimi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

TUNA Işıl, "Necmettin Erbakan'ın Siyasi Hayatının Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

TÜRK Resul, "Türkiye'de Siyasal İslam'ın Partileşme Faaliyetleri: Milli Görüş Partileri Örneği", İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

UZUN Necmi, "Türkiye'de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü", Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. , 2011, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

UZUN Turgay, Bir Siyasal İdeoloji, Olarak Milliyetçilik ve Türk Siyasal Hayatında Kurumsallaşması: MHP Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**

YALANIZ Yusuf, Milli Görüş Partilerinin Eğitim ve Kültür Programları, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

YARICI Mislim, "Milli Görüş Hareketinin Fikri Temelleri", Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

İnternet Kaynakları

SEVDAM Hüseyini, Cemaatin Mücadele Tarihine Kısa Bir Bakış, <http://huseyni-sevdam.tr.gg/cemaatin-mucadele-tarihi.htm>, 2014. ,(Erişim: 12.01.2018)

<http://www.belgenet.com.tr> (Erişim Tarihi 22.02.2018).

<http://www.kimkimdir.net.tr/siyasi-partiler/saadet-partisi>(Erişim Tarihi:04.04.2018).

<http://www.konrad.org.tr> (Erişim Tarihi:15.04.2018).

<http://www.merhabahaber.com/erbakan-hocanin-unutulmayan-sozleri-95649h.htm> (Erişim Tarihi:04.04.2018).

<http://www.necmettinerbakan.com.tr> (Erişim tarihi: 05.06.2018).

<http://www.sonsayfa.com> (Erişim Tarihi: 29.04. 2018).

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm>, (Erişim tarihi: 20.04.2018).

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm>. (Erişim tarihi:20.04.2018).

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm>, (Erişim tarihi:20.04.2018)

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, (Erişim tarihi:18.04.2018).

<https://www.cnnturk.com/2010/yasam/diger/10/18/iste.erbakanin.siyasi.gecmisi/593311.0/index.html>, (Erişim tarihi: 04.04.2018).

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=225.,Yaz-95,51.sayi.>, (Erişim tarihi: 23.08.2018)

Gazete Yayınları

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

TURAN Y., "Sofu ve Çalışkan Kuş ", Hürriyet Gazetesi, 18 Ocak 1998.

ÖZGEÇMİŞ

ilköğrenim, orta ve lise öğrenimini Kırklareli ilinde gördüm. 2009 senesinde Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön lisans bölümünü okudum. Bu sırada vekâleten İmam-Hatip olarak ilk defa mesleğe adım attım. 2011 senesinde Anadolu Üniversitesi Adalet Ön lisans bölümünü bitirip bir süre Kırklareli İlinde bir hukuk bürosunda çalıştım. 2014 senesi Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi Lisans bölümünü okudum.

2008 yılında vekâleten başladığım İmam-Hatiplik mesleğini yurdun çeşitli yerlerinde önce sözleşmeli ve sonrasında kadrolu olarak görev yaptım. Hali hazırda Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-Hatip olarak bu görevi yürütmekteyim. İlgili duyduğum Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü ile ilgili akademik çalışmalar üzerine çalışmalar yapıp bu konu üzerinde uzmanlaşma ve bu yönde katkı sağlamaya devam etmekteyim.